

**Κοινοτική Πρωτοβουλία EQUAL
(β' κύκλος υλοποίησης)
Αναπτυξιακή Σύμπραξη
«Κρητική Κοινωνική Οικονομική Σύμπραξη – ΚΡΗ.Κ.Ο.Σ»**

Τίτλος Έργου:

«Θερμοκοιτίδα για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας»

Δράση 1: Κέντρο Στήριξης της Κοινωνικής Οικονομίας στην Κρήτη

Ενέργεια: Προτάσεις για παρεμβάσεις στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στην Περιφέρεια Κρήτης

***ΜΕΛΕΤΗ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ
ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ –
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ***

Το Έργο «Θερμοκοιτίδα για την Ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας» της ΚΠ EQUAL συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (75%) και το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας (25%).

Αξονας 2: Ανάπτυξη του Επιχειρηματικού Πνεύματος

Μέτρο 2: Ενίσχυση της Κοινωνικής Οικονομίας

**ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΣΥΜΠΡΑΞΗ
ΚΡΗΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΣΥΜΠΡΑΞΗ - ΚΡΗ.Κ.Ο.Σ**

**ΜΕΛΕΤΗ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΣΤΗΡΙΞΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ –
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ**

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, 2007

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ: ΣΠΕΤΣΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σ Ν Ο Ψ Η	4
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	10
2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
2.2 ΓΕΝΙΚ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝ ΠΤΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚ Σ ΟΙΚΟΝΟΜ ΑΣ.....	11
2.2.1. Τοπικ Μοντ λο Αν πτυξη Κοινωνικ Οικονομ α	15
2.3. ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ	21
2.4. ΚΛΕΙΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΧΑΣΜΑ..	27
2.5. ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ ΔΡΑΣΕΩΝ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ & ΤΟΠΙΚ ΕΣ ΙΔΙΟΜΟΡΦΙΕΣ	30
3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΤΗ	33
3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	33
3.2. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΟΤ ΣΤΜΒΑΛΟΤΝ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΤΗ.....	36
4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΤΝΑΣ - ΑΠΟΤΕΛ ΣΜΑΤΑ	49
4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	49
4.2. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΡΕΤΝΑΣ	52
4.3. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΕΤΝΑΣ	54
4.4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΤΝΗΤΙΚΟΤ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΤ	56
4.4.1 Αν λυση Πρ τη Καταγραφ κοινωνικ ν Επι χειρ σεων.....	56
4.4.2. Αποτελ σματα ρευνα Πεδ ου	59
4.5. ΣΤΜΠΕΡ ΣΜΑΤΑ ΕΡΕΤΝ Σ ΠΕΔ ΟΤ	69
5. ΑΝΑΠΤΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ. Ρ ΛΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΦΕΡΕ ΑΣ.....	74
5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	74
5.2. ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ	75
5.3. ΣΤΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	84
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦ Α	90
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ. Ι ΚΟΙΝΩΝΙΚ ΣΤΜΒΟΛΑΙΟ	92
Ι Δ Ι Ω Τ Ι Κ Ο Σ Τ Μ Φ Ω Ν Η Τ Ι Κ Ο Σ Τ Ν Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α Σ - Κ Ο Ι Ν Ω Ν Ι Κ Ο Σ Τ Μ Β Ο Λ Α Ι Ο	92
ΠΑΡ ΡΤΗΜΑ ΙΙ. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛ ΓΙΑ	97

ΣΥΝΟΨΗ

Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε κατά παραγγελία και για λογαριασμό της Κρητικής Κοινωνικής Οικονομική Σύμπραξης (ΚΡΗΚΟΣ) στο πλαίσιο του έργου: **Θερμοκοιτίδα για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας στην Κρήτη** (EQUAL β κύκλος), αποτυπώνοντας το πλαίσιο προτάσεων προς την Περιφέρεια Κρήτης σχετικά με την στήριξη και ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας .

Η εκπόνηση ολοκληρωμένων προτάσεων παρέμβασης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας απαιτεί σε πρώτο επίπεδο, την αξιοποίηση δεδομένων τα οποία δημιουργήθηκαν από την μέχρι σήμερα δραστηριότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Κρήτη, ώστε να αποτυπωθούν ρεαλιστικά πλαίσια προτάσεων στήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων που ήδη σήμερα βρίσκονται σε λειτουργία, παράλληλα προωθώντας και την ανάπτυξη νέων εταιρικών σχημάτων τα οποία εντάσσονται στο φάσμα της κοινωνικής οικονομίας. Έτσι σχεδιάστηκε πρωτογενής συγκριτική μελέτη των ενεργών κοινωνικών επιχειρήσεων, αποτυπώνοντας την μέχρι σήμερα επιχειρηματικότητα και προοπτικές. Σε αυτό το επίπεδο καταγραφής και επεξεργασίας δεδομένων έγινε ανάλυση των μέχρι σήμερα αποτελεσμάτων από έρευνες καταγραφής, ενώ πραγματοποιήθηκε έρευνα πεδίου στην οποία αποτυπώνονται οι εσωτερικές διαδικασίες, τα οικονομικά αποτελέσματα και οι προοπτικές των κοινωνικών επιχειρήσεων, όπως τις περιγράφουν τα μέλη τους, αποτυπώνοντας τη γεωγραφία και τη δυναμική που αναπτύσσεται στην περιοχή.

Η επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας πεδίου, διαμορφώνει τη «γεωγραφία» της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Κρήτη, στην οποία οι τοπικοί φορείς καλούνται να σχεδιάσουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο παρεμβάσεων στήριξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας προωθώντας παράλληλα και πολιτικές στήριξης ευπαθών κοινωνικών ομάδων, σε νέα σχήματα αυτόοργάνωσης, τα οποία θα έχουν τις δυνατότητες να αναπτύξουν νέες κοινωνικές επιχειρήσεις.

Η εικόνα που διαμορφώνεται σήμερα στην Κρήτη, περιγράφει την οργανωμένη λειτουργία κοινωνικών επιχειρήσεων με συγκεκριμένο οργανωτικό σχήμα (γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί γυναικών) οι οποίοι εντοπίζονται *κυρίαρχα* στην ενδοχώρα του νησιού, παράγοντας παραδοσιακά προϊόντα αρτοποιίας ζαχαροπλαστικής, καθώς και είδη δώρων και λαϊκής τέχνης. Όλες οι επιχειρήσεις εμφανίζουν ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα, έχοντας εξασφαλίσει τη στήριξη των τοπικών κοινωνιών και διακινώντας τα προϊόντα τους εντός και εκτός

Κρήτης καθώς και εκτός Ελλάδας. Οι πωλήσεις εκτός Κρήτης καλύπτουν περίπου το 40%, και οι εξαγωγές το 10%, ενός συνολικού εκτιμώμενου τζίρου της τάξης των 6εκ € σε ετήσια βάση.

Εμφανίζουν σταθερή οργάνωση παρόλα αυτά παρουσιάζονται ιδιαίτερα αυξημένες ανάγκες σε *εκπαίδευση* και *κατάρτιση* σχετικά με την επιχειρηματικότητα, τη διασφάλιση της ποιότητας παραγομένου προϊόντος, και την οργάνωση παραγωγής και πωλήσεων. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι δεν έχει αναπτυχθεί η επιχειρηματική φιλοσοφία και κουλτούρα ανάμεσα στα μέλη των κοινωνικών επιχειρήσεων, ενώ διακινώντας συναφή προϊόντα έχει ξεκινήσει ένας ιδιότυπος ανταγωνισμός ανάμεσα στις επιχειρήσεις, ο οποίος όμως δεν έχει λάβει επιχειρηματικά χαρακτηριστικά (διεκδίκηση θέσεων στην αγορά). Επίσης, καμιά επιχείρηση μέχρι σήμερα δεν έχει αναπτύξει οργανωμένη εταιρική ταυτότητα, ενώ υπάρχει ανυπαρξία σχεδιασμού συσκευασιών προϊόντων, και οργανωμένης πολιτικής Marketing.

Κυρίαρχο ρόλο στην ίδρυση και πρώτη λειτουργία τους έπαιξαν οι δομές στήριξης κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη, ενώ οι ΟΤΑ σε κάποιες περιπτώσεις ακολούθησαν τη δυναμική που αναπτύχθηκε στηρίζοντας τελικά το εγχείρημα αυτό. Μέσω των δομών στήριξης σχεδόν όλες οι κοινωνικές επιχειρήσεις χρηματοδότησαν μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων δράσεις και επενδύσεις που πραγματοποίησαν, και σήμερα οι δομές αποτελούν το σημείο αναφοράς των κοινωνικών επιχειρήσεων αναφορικά με την επίλυση προβλημάτων που αντιμετωπίζουν.

Καταλυτικό ρόλο στην ενεργοποίηση των κοινωνικών επιχειρήσεων έπαιξαν τα προγράμματα χρηματοδότησης και στήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων (EQUAL α, β κύκλος, ΚΠ LEADER, ΕΠΑΝ, Τοπικές Πρωτοβουλίες απασχόλησης), ενώ ιδιαίτερα πετυχημένο παράδειγμα συνεργασίας όλων των τοπικών φορέων για τη στήριξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ήταν τα προγράμματα των Τοπικών Πρωτοβουλιών Απασχόλησης, όπου η επιτυχημένη υλοποίησή τους ήταν αποτέλεσμα συνεργασίας δομών στήριξης, ΟΤΑ και εξειδικευμένων συμβούλων οι οποίοι συνεργάστηκαν στις δράσεις συμβουλευτικής, καθοδηγώντας τις ομάδες σε ένα ολοκληρωμένο αποτέλεσμα.

Τα μέχρι σήμερα αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι ολοκληρώνεται ο πρώτος κύκλος παρεμβάσεων ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας, μορφοποιώντας ένα τοπικό μοντέλο δράσης το οποίο παρουσιάζει θετικά αποτελέσματα στην τοπική

οικονομία περιοχών. Η περαιτέρω ανάπτυξη και εδραίωση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ως αξιόπιστου πεδίου άσκησης οικονομικής δραστηριότητας θα πρέπει να οριοθετεί την ενεργή εμπλοκή των ΟΤΑ, θέτοντας σε νέα βάση την υλοποίηση της κοινωνικής πολιτικής στις περιοχές ευθύνης τους.

Η πολιτική της οικονομικής ενίσχυσης των κοινωνικών επιχειρήσεων από τους ΟΤΑ (ως βασική πολιτική στήριξης από πλευράς ΟΤΑ) αποτελεί μια βραχύβια με περιορισμένο οικονομικό αποτέλεσμα επιλογή, αποτελώντας ένα μέτρο δίχως αναπτυξιακό χαρακτήρα, το οποίο μπορεί μεν αποφέρει βραχυχρόνια οικονομικά οφέλη για τις επιχειρήσεις, υπονομεύει μεσοπρόθεσμα σοβαρά τη βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα τους.

Σήμερα η στήριξη των Οργανισμών τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Κρήτη είναι ανάγκη να λάβει τα χαρακτηριστικά του συντονισμού κοινών δράσεων με τις επιχειρήσεις και τις δομές στήριξης κοινωνικής οικονομίας, στο πεδίο της εκπαίδευσης και κατάρτισης των μελών στη νέα επιχειρηματική πραγματικότητα, στη διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα των παραγομένων προϊόντων, τελικά στη σύγχρονη επιχειρηματική λειτουργία, διατηρώντας παράλληλα, τις δικλίδες ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος που έχουν οι επιχειρήσεις αυτές (κοινωνικές επιχειρήσεις → κοινωνικό όφελος, παραγωγή παραδοσιακών και όχι βιομηχανικού χαρακτήρα προϊόντων). Επίσης η στήριξη των ΟΤΑ στις επιχειρήσεις αυτές χρειάζεται να λάβει τα χαρακτηριστικά της προώθησης αυτών σε διεθνή *fora* και δίκτυα στα οποία οι πρώτοι συμμετέχουν, διασφαλίζοντας τη συνεργασία των επιχειρήσεων με φορείς και επιχειρήσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό αποσκοπώντας στην περαιτέρω εξέλιξη τους. Η δικτύωση των επιχειρήσεων αλλά και των ΟΤΑ με παράγοντες στην Ελλάδα και το εξωτερικό έχει τη δυνατότητα να αποφέρει στοιχεία βιωσιμότητας δράσεων, εφόσον τα εγχειρήματα δεν περιορίζονται τοπικά αλλά αποκτούν έναν συνολικό χαρακτήρα, δίδοντας βιώσιμες λύσεις και για τις επιχειρήσεις αλλά και για κοινωνικές ομάδες (δημιουργία νέων επιχειρήσεων).

Η προώθηση ανάπτυξης νέων κοινωνικών επιχειρήσεων ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα της Κρήτης απαιτεί ενέργειες δημοσιότητας και ευαισθητοποίησης κοινωνικών ομάδων γύρω από την κοινωνική οικονομία και αυτό προϋποθέτει τη δημιουργία των υποδομών εκείνων οι οποίες τοπικά θα στηρίξουν της διαδικασία. Και αυτό σημαίνει στελέχωση των ΟΤΑ με έμπειρο στελεχιακό δυναμικό, την παραγωγή ενημερωτικού υλικού προσβάσιμου από όλους και τέλος την ενεργή τοπική συνεργασία.

Οι πολιτικές στήριξης κοινωνικά ευπαθών ομάδων, καθώς και οι παρεμβάσεις στήριξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας τις οποίες οι ΟΤΑ καλούνται να δρομολογήσουν θα πρέπει να αποτελούν οργανικό κομμάτι του Επιχειρησιακού Σχεδιασμού της Περιφέρειας Κρήτης, η οποία ως κεντρικός οργανισμός τοπικά, συντονίζει τις ενέργειες δημιουργώντας μέτρα και δράσεις οι οποίες τοπικά θα αποτελέσουν ένα επιπλέον πεδίο δράσης των ΟΤΑ στην ανάπτυξη στήριξη της κοινωνικής οικονομίας. Στόχος είναι η Περιφέρεια ως κεντρικός φορέας να προσδώσει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά και εργαλεία στους ΟΤΑ, ώστε να έχουν όλες εκείνες τις δυνατότητες να προχωρήσουν την αναδιάρθρωση των Κοινωνικών τους υπηρεσιών στην κατεύθυνση άρσης του κοινωνικού αποκλεισμού, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε κατά παραγγελία και για λογαριασμό της Κρητικής Κοινωνικής Οικονομική Σύμπραξης (ΚΡΗΚΟΣ) στο πλαίσιο του έργου: **Θερμοκοιτίδα για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας στην Κρήτη** (EQUAL β κύκλος), αποτυπώνοντας το πλαίσιο προτάσεων προς τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και την Περιφέρεια Κρήτης σχετικά με την στήριξη και ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας στην Κρήτη.

Αντικείμενο της μελέτης είναι η αποτύπωση του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου και δεύτερου βαθμού στη διαμόρφωση ενός ευνοϊκού κλίματος για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, μέσω της ανάλυσης προτάσεων για τη καλύτερη οργάνωση οικονομικού και κοινωνικού αποτελέσματος σχετικά με την δραστηριότητα και ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων στην περιφέρεια Κρήτης. Παράλληλα, αποτυπώνεται και ο ρόλος της Περιφερειακής Διοίκησης Κρήτης στη επίτευξη των ανωτέρω αποτελεσμάτων, διασφαλίζοντας τη διάχυση των δράσεων σε όλη την περιοχή ευθύνης της.

Η μελέτη αποτελείται από τρία διακριτά μέρη στα οποία θεματικά αναπτύσσονται, η υφιστάμενη κατάσταση σχετικά με την κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Κρήτη (μέρος I), καθώς και το πλαίσιο προτάσεων προς τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Μέρος II), και την Περιφέρεια Κρήτης (μέρος III)

Έτσι την πρώτη ενότητα, παρουσιάζεται το πλαίσιο αναφοράς της κοινωνικής οικονομίας στον Ελληνικό χώρο (και ειδικότερα στην Κρήτη), παρουσιάζοντας την τάση και τις συνθήκες οι οποίες διαμόρφωσαν τα μέχρι σήμερα θετικά αποτελέσματα. Παράλληλα, , παρουσιάζονται τα μέχρι σήμερα αποτελέσματα, τα οποία αποτελούν κατάληξη κοινών προσπαθειών τοπικής αυτοδιοίκησης, τοπικών φορέων ενεργοποίησης δράσεων (ΟΤΑ, Αναπτυξιακοί φορείς κλπ). Προσδιορίζονται έτσι οι παράγοντες οι οποίοι διαμόρφωσαν ένα θετικό (ή και αρνητικό σε ορισμένες περιπτώσεις) αποτέλεσμα δίδοντας έμφαση στο ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης στην συγκεκριμένη ανάλυση . (Κεφάλαια 2-3)

Επίσης, παρουσιάζονται στοιχεία από τη συγκριτική ανάλυση των κοινωνικών επιχειρήσεων οι οποίες σήμερα δραστηριοποιούνται στο νομό Ηρακλείου, αποτυπώνοντας τους παράγοντες οι οποίοι συνέβαλαν στα επιτυχημένα μέχρι σήμερα οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα. Παράλληλα, παρουσιάζονται

επιτυχημένα παραδείγματα ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων, τα οποία ήταν αποτέλεσμα επιτυχημένης συνεργασίας του ΟΤΑ και τοπικών φορέων, ενώ επισημαίνονται οι παράγοντες στους οποίους η Τοπική Αυτοδιοίκηση καλείται να παίξει ενεργό ρόλο διαμορφώνοντας σε σημαντικό βαθμό το τελικό αποτέλεσμα ανά περιοχή ευθύνης. (Κεφάλαια 4-5).

Έχοντας αποτυπώσει αναλυτικά τη «γεωγραφία της κοινωνικής οικονομίας», καθώς και το πλαίσιο προτάσεων παρεμβάσεων για την περαιτέρω ανάπτυξη ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας από τους ΟΤΑ, στο δεύτερο μέρος της παρούσας μελέτης αποτυπώνονται οι προτάσεις για την ανάληψη δράσεων από πλευράς Περιφέρειας για τη στήριξη των ευπαθών κοινωνικών ομάδων, και την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Έτσι διαμορφώνονται προτάσεις οι οποίες προτείνεται να ενταχθούν στον περιφερειακό σχεδιασμό της Περιφέρειας ως οργανικό κομμάτι πλέον, δίδοντας παράλληλα, τα μέσα στους ΟΤΑ, για την καλύτερη οργανωτική αναδιοργάνωση των κοινωνικών τους υπηρεσιών, υπέρ των κοινωνικά ευπαθών ομάδων.

Έτσι λοιπόν εκπονείται ένα συνολικό πακέτο προτάσεων - οδηγός δράσης (road map) για την προώθηση και στήριξη κοινωνικών επιχειρήσεων από του όλους τους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης (α-β βαθμού) και την Περιφέρεια, προσαρμοσμένο στις ιδιομορφίες της περιφέρειας Κρήτης, σύμφωνα και με τις υφιστάμενες δυνατότητες και προοπτικές, ενώ προσδιορίζεται ένα φάσμα πολιτικών οι οποίες θα μπορούσαν να αναληφθούν με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας υπέρ των κοινωνικών ομάδων που απειλούνται σήμερα από αποκλεισμό.

2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε αυτή την ενότητα περιγράφεται το γενικό θεωρητικό πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας στην διεθνή ερευνητική και οικονομική βιβλιογραφία, παρουσιάζοντας τις γενικές στρατηγικές ανάπτυξης σε διαφορετικά οικονομικά και κοινωνικά περιβάλλοντα. Γεγονός είναι ότι η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας διαμορφώνει νέα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, απαιτώντας από τις εθνικές αρχές (κυβερνήσεις) παρεμβάσεις θεσμικού περιεχομένου οι οποίες σαφώς θα πρέπει να έχουν και κοινωνικό χαρακτήρα.

Σε μια οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα όπου τα σύνορα και η ροή πληροφοριών, κεφαλαίων, και ανθρώπων δεν περιορίζεται, και διέπεται από χαρακτηριστικά τα οποία περιγράφονται από οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες τοπικά και περιφερειακά, οι τοπικοί φορείς είναι ανάγκη να αναπτύξουν την ευελιξία εκείνη η οποία θα απαντά στα σύγχρονα δεδομένα και προβλήματα όπως αυτά παρουσιάζονται σύμφωνα με την τοπική κουλτούρα και ιδιαιτερότητες. Για να συμβεί όμως αυτό, θα πρέπει να υπάρχουν δεδομένα τα οποία θα πρέπει οι φορείς θα επεξεργάζονται, επιδιώκοντας τις βέλτιστες πολιτικές παρέμβασης υπέρ των κοινωνικά ευπαθών ομάδων όπως αυτές σήμερα διαμορφώνονται, και οι οποίες (ομάδες) δεν είναι οι ίδιες που στοχοθετήθηκαν πριν από μια δεκαετία. Έτσι λοιπόν, η δυναμική των περιοχών, η οικονομική δυναμική και τα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα, αποτελούν τα «εφόδια», στα οποία οι τοπικοί φορείς καλούνται να επενδύσουν, μέσω των παρεμβάσεων που σχεδιάζονται, ώστε να δημιουργούνται βιώσιμα περιβάλλοντα τα οποία συνολικά θα προωθούν την άρση αποκλεισμού κοινωνικών ομάδων, οι οποίες σε επόμενο επίπεδο θα έχουν τις δυνατότητες συμβολής στην οικονομική και τοπική ανάπτυξη.

Έτσι σε αυτή την ενότητα αναλύεται το γενικό πλαίσιο ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας στην Ε.Ε. τις ΗΠΑ και τον Καναδά, αναλύοντας τις στρατηγικές ανάπτυξης και τα αποτελέσματα. Εξειδικεύοντας μετέπειτα σε εθνικό επίπεδο, παρουσιάζεται το τοπικό μοντέλο ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας, αναλύοντας τις δομές και τις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν, καθώς και τα εργαλεία που αναπτύχθηκαν ώστε να διαμορφωθεί ένα «κοινό επίπεδο» επικοινωνίας μεταξύ των στελεχών και των ΟΤΑ στην κοινή δράση για την προώθηση δράσεων οι οποίες εντάσσονται στην κατεύθυνση ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας.

2.2 ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Οι πολιτικές ανάπτυξης σε περιφερειακό επίπεδο, σε σημαντικό βαθμό σχετίζονται με την ενεργοποίηση δράσεων τοπικά στο πλαίσιο περιφερειακών χωροταξικών σχεδίων, δίδοντας έμφαση στη βιώσιμη εκμετάλλευση των διαθέσιμων πόρων δημιουργώντας όρους επίτευξης προστιθέμενης αξίας. Συμβολή σε αυτή τη διαδικασία, για την διαμόρφωση και ενεργοποίηση της κοινωνικής συνοχής σε περιβάλλοντα τα οποία υφίστανται σημαντικές αλλαγές κοινωνικού χαρακτήρα¹ επέρχεται από την ανάπτυξη του τρίτου πόλου της οικονομίας.

Η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας ως του τρίτου «πόλου» ανάπτυξης (μεταξύ των δράσεων ανάπτυξης του Δημόσιου τομέα και επενδύσεων του ιδιωτικού), συμβάλει στη διαδικασία ενσωμάτωσης ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων στο οικονομικό γίνεσθε, αποτελώντας σήμερα καθοριστικό παράγοντα της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξη περιοχών. Αποτελεί πυλώνα «ενδυνάμωσης» και «τροφοδότησης» του πρωτογενή τομέα με την εισαγωγή παραμέτρων πολυλειτουργικότητας συμβάλλοντας και στην επίτευξη συμπληρωματικών εισοδημάτων ειδικά σε αγροτικές περιοχές. Σε αστικά κέντρα αντίστοιχα, οι κοινωνικές ανισομέρειες οι οποίες πλέον γίνονται ορατές, απαιτούν την εφαρμογή δράσεων ενσωμάτωσης ευπαθών κοινωνικών ομάδων μέσω ανάπτυξης ενεργειών οι οποίες εντάσσονται στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας (δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων).

Έτσι στο σημερινό περιβάλλον, ο ορισμός του όρου «**Κοινωνική Οικονομία**» αποκτά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες σύμφωνα με τα δεδομένα τα οποία προκύπτουν τοπικά (localities), αναδεικνύοντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των περιοχών καθώς και την δυναμική των τοπικών κοινωνιών. Με την αναδιαμόρφωση των κοινωνικών δεδομένων στα αστικά κέντρα αλλά και στην ύπαιθρο, οι πολιτικές ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας προβάλλουν ως μια βιώσιμη πολιτική παρέμβαση με τοπικά αλλά και οικονομικά αποτελέσματα στην τοπική ανάπτυξη.

Η Κοινωνική Οικονομία στο επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, *«ορίζεται ως ο χώρος ο οποίος βρίσκεται ανάμεσα στον ιδιωτικό αλλά και Δημόσιο τομέα της οικονομίας στον οποίο διεξάγονται οικονομικές δραστηριότητες με κοινωνικούς*

¹ (εσωτερική μετανάστευση από την περιφέρεια στο κέντρο, εισοδος αλλοδαπών μεταναστών για μόνιμη κατοικία στην ενδοχώρα, έντονη συρρίκνωση εισοδήματος από αγροτικές εργασίες → μείωση διατιθέμενου οικιακού προϋπολογισμού, αύξηση ανεργίας)

στόχους και σκοπούς²». Σύμφωνα με αυτή την στρατηγική, διαμορφώνεται η ακόλουθη πλατφόρμα δράσης σύμφωνα με την οποία:

«Η κοινωνική οικονομία περιλαμβάνει οικονομικές δραστηριότητες που αναλαμβάνονται από επιχειρήσεις και οργανισμούς κυρίως συνεταιρισμούς, κοινωνίες αλληλοβοήθειας και σωματεία (ενώσεις), η ίδρυση και λειτουργία των οποίων διέπεται από τις ακόλουθες αρχές:

Σκοπός είναι περισσότερο η παροχή υπηρεσιών προς τα μέλη τους ή την κοινωνία, παρά η επιδίωξη κέρδους.

Έχουν ανεξάρτητη διοίκηση.

Εφαρμόζεται δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Αποδίδεται προτεραιότητα στα άτομα και την εργασία έναντι του κεφαλαίου κατά τη διανομή του εισοδήματος³».

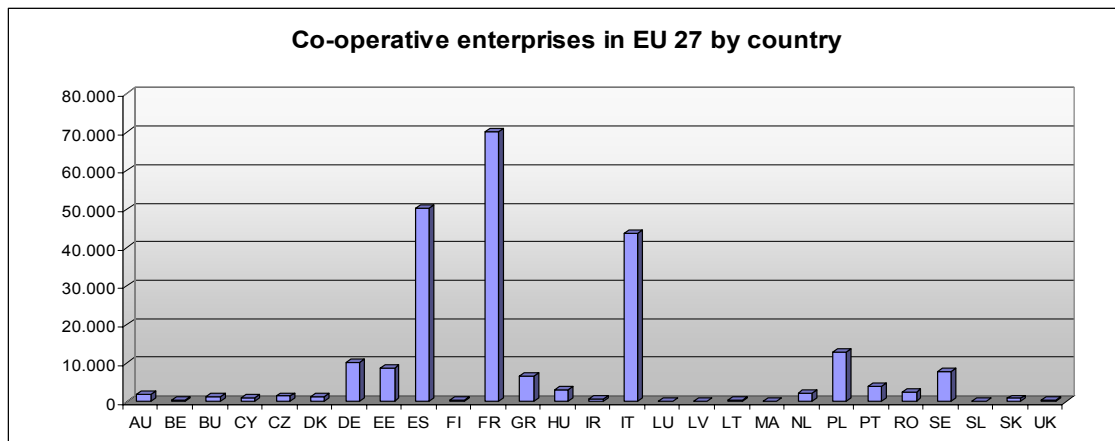
Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σήμερα δραστηριοποιούνται σε όλη την Ευρώπη 300.000 συνεταιρισμοί (κοινωνικοί συνεταιρισμοί), απαρτιζόμενοι από 89,5 εκ μέλη, απασχολώντας 4,8εκ υπαλλήλους⁴. Μεγαλύτερη έμφαση δίδεται στους συνεταιρισμούς και τις κοινωνικές επιχειρήσεις ενεργοποιώντας «εργαλεία» ανάπτυξης, πληροφόρησης και εθνικά παρατηρητήρια αποσκοπώντας στην εδραίωση και ανάπτυξη των συγκεκριμένων μορφών ως «λύση αξιοπιστίας», απέναντι στις κοινωνικές ανισομέρειες, προβλήματα και ιδιομορφίες κάθε χώρας και περιοχής⁵. Στο παρακάτω γράφημα απεικονίζεται η δράση των συνεταιρισμών (κοινωνικών και αγροτικών) ανά χώρα:

² Μια ανοικτή αγορά για όλους, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του προγράμματος της ΚΠ EQUAL, 2005

³ www.socialeconomy.gr

⁴ <http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/coop/index.htm> , Ανακοίνωση Επιτροπής προς το Συμβούλιο

⁵ βλ. www.socialenterprise.org.uk

Από τα αποτελέσματα των μέχρι σήμερα ενεργειών για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας όπως αυτά καταγράφονται από εθνικά παρατηρητήρια και τα επίσημα έγγραφα της Ε.Επιτροπής, οι κυρίαρχες πολιτικές που ασκήθηκαν μέχρι σήμερα, έχουν το χαρακτήρα κατοχύρωσης τους από την κάθε εθνική κυβέρνηση στο πλαίσιο ενός ευρύτερου κοινωνικού διαλόγου, δίδοντας έμφαση στην ενεργοποίηση, ανάπτυξη και στήριξη των εταιρικών μορφών.

Αντίθετα, στις Η.Π.Α. Ηνωμένο Βασίλειο και Καναδά, όπου βασική προτεραιότητα είναι η ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας μέσω της κοινωνικής οικονομίας, σχετίζεται, τοπικά και περιφερειακά, περισσότερο ως το πλαίσιο το οποίο περιγράφεται από τα παρακάτω:

- Τη συμμετοχή ιδρυμάτων, συνεταιρισμών, ενώσεων πολιτών, εθελοντικών οργανώσεων οι οποίες ασκούν πολιτικές και δραστηριότητες οι οποίες έχουν κοινωνικό αλλά και οικονομικό χαρακτήρα
- Οποιαδήποτε οικονομικού ή εμπορικού χαρακτήρα δραστηριότητα η οποία γεννάται από οργανισμό κοινωνικής οικονομίας θα πρέπει πρωταρχικά να εξυπηρετεί κοινωνικούς σκοπούς μέσω της επανεπένδυσης κεφαλαίων
- Η κοινωνική οικονομία (επιχειρήσεις) βασίζεται στην αμειβομένη εργασία αλλά επιπλέον βασίζεται σε μεγάλο βαθμό και στον εθελοντισμό ειδικά στην ποιότητα παροχής υπηρεσιών⁶.

Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις στην Αγγλία αποτελούν οργανικό κομμάτι της τοπικής οικονομίας, το οποίο αναφέρεται: "σε

⁶ Co- Operatives and Social Economy, working paper prepared by the Co-operatives Secretariat – Government of Canada, Canada, 2006

σκοπούς κοινωνικού ή/και περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος όπου τα κέρδη (των κοινωνικών επιχειρήσεων) πρωταρχικά επανεπενδύονται στους σκοπούς των επιχειρήσεων αυτών και στην κοινωνία. Η διαφοροποίηση με τις κοινές επιχειρήσεις αναφέρεται στο γεγονός ότι δεν επιχειρείται η μεγιστοποίηση της κερδοφορίας αλλά το κοινό συμφέρον (*public good*) και η κοινωνική ανάπτυξη (*social welfare*)⁷”.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις στην Αγγλία, συνεισφέρουν £8,4εκ στο ΑΕΠ της χώρας, ενώ οι στόχοι τους αναφέρονται σε:

- Δημιουργία άνω του 50% του εισοδήματος από της παροχή υπηρεσιών και τη διακίνηση αγαθών, προς όφελος της κοινωνίας
- Διασφαλίζοντας ότι τουλάχιστον το 25% των ατόμων που εργάζονται σε αυτές προέρχονται από κοινωνικές ομάδες ειδικών αναγκών και κατηγοριών, άτομα τα οποία δεν έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας⁸.

Συνολικά, δεν είναι δυνατόν να δοθεί κάποιος συγκεκριμένος - καθολικού χαρακτήρα ορισμός για την κοινωνική οικονομία, κυρίως λόγω του ότι αναφερόμαστε σε δράσεις και αλληλεπίδραση «πολιτικών – κοινωνικών» και οικονομικών παραμέτρων οι οποίες σχετίζονται άμεσα με τις ιδιαιτερότητες των περιοχών. Σε ώριμα οικονομικά περιβάλλοντα (ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο) στα οποία η κοινωνική οικονομία σχετίζεται με την οικονομική ανάπτυξη σημαντικές παράμετροι είναι η εισροή κεφαλαίων και επενδύσεων, η επίτευξη προστιθέμενης οικονομικής αξίας μέσω δράσεων κοινωνικής πολιτικής, οι οποίες πολλές φορές εδράζονται και σε επενδύσεις ιδιωτικών κεφαλαίων⁹. Αντίθετα, στο περιβάλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης Κ/Ν Ευρώπη, η ανάπτυξη κοινωνικής οικονομίας είναι άμεσα συσχετισμένη με την παρέμβαση στην νέα κατεύθυνση άσκησης θεσμικών παρεμβάσεων κοινωνικής πολιτικής (εκτός των άλλων θεσμικών παρεμβάσεων) η οποία μπορεί να προκύψει και από την ενεργοποίηση ιδιωτικών – συλλογικών επιχειρηματικών προσπαθειών τοπικού χαρακτήρα, οι οποίες ενέχουν έντονα στοιχεία συνοχής και ένταξης κοινωνικών ομάδων στην επιχειρηματικότητα. Σε κάθε περίπτωση, η παρέμβαση και ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι από τα

⁷ Social Enterprise Coalition, October 2007, Response to the Department of Works and Pensions Consultations. Next steps to full employment.

⁸ www.socialfirms.co.uk

⁹ The social Economy in British Columbia, British <http://ucscoop.com/definition2>, Wikipedia: Definition of Social Economy [www.wikipedia .org](http://www.wikipedia.org)

πλέον σημαντικά ζητήματα τα οποία θα πρέπει να προσδιορίζονται ανάλογα με τις τοπικές – περιφερειακές ιδιαιτερότητες¹⁰.

Όσον αφορά στην Ελλάδα, κοινή είναι η διαπίστωση ότι οι δραστηριότητες του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας δεν εμφανίζονται ως ιδιαίτερα αναπτυγμένες και οι όποιες προσπάθειες γίνονται τα τελευταία χρόνια από φορείς προσκρούουν, μεταξύ άλλων, στην έλλειψη ενός κατάλληλου και ευέλικτου πλαισίου για τη θεσμική, διοικητική και χρηματοδοτική στήριξη των πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται στον τομέα αυτόν. Παρόλα αυτά μέσα και από τα δύο τελευταία κοινοτικά πλαίσια (ιδίως μέσω της ΚΠ EQUAL A&B κύκλος) δόθηκε έμφαση στη διαμόρφωση μιας αξιόπιστης πλατφόρμας ανάπτυξης και στήριξης της κοινωνικής οικονομίας ανά περιφέρεια και περιοχή.

Διαμορφώνονται τελικά, μοντέλα ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας, σύμφωνα με τη δυναμική των περιοχών και τις τοπικές ιδιομορφίες. Τα «μοντέλα» αυτά ενέχουν ειδικά τοπικά χαρακτηριστικά, σύμφωνα με την τοπική οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα, απεικονίζοντας έτσι και τη δυναμική των περιοχών.

2.2.1 Τοπικό Μοντέλο Ανάπτυξης Κοινωνικής Οικονομίας

Η περιφέρεια Κρήτης αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους οικονομικούς χώρους στην Ελληνική επικράτεια. Με πληθυσμό 594.368 κατοίκους¹¹, συμβάλει στο 5,9% του ΑΕΠ, παρουσιάζοντας αύξηση προστιθέμενης αξίας ανά τομέα παραγωγής συνολικά της τάξης του 10,6%, από τα μεγαλύτερα μεγέθη έπειτα από την περιοχή Αττικής¹². Η συμμετοχή του πρωτογενή τομέα εμφανίζεται σε υψηλά μεγέθη, παρόλα αυτά κατά την τελευταία τριετία μειώνεται συνεχώς εμφανίζοντας συνολική μεταβολή της τάξης του 8%, ενώ ο δευτερογενής και τριτογενής τομέας εμφανίζουν αύξηση 11,6% και 9% αντίστοιχα¹³. Ο νομός Ηρακλείου, συγκεντρώνοντας το 50% της Ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, και πληθυσμιακά συγκεντρώνοντας το 49% του πληθυσμού της περιφέρειας αποτελεί μια αντιπροσωπευτική εικόνα των μεταβολών αλλά και ισορροπιών που διαμορφώνονται στην περιφέρεια γενικότερα. Η μεταβολή των μεγεθών στους τρεις κλάδους παραγωγής αντικατοπτρίζεται και στη διαμόρφωση της οικονομικής δραστηριότητας ανάμεσα στον βόρειο παραλιακό άξονα και την ενδοχώρα της. Η

¹⁰ British Columbia cooperative Association, January, 2006

¹¹ στοιχεία ΕΣΥΕ, απογραφή 2001 και με εκτιμώμενη αύξηση πληθυσμού της τάξης του 1% σήμερα εκτιμάται ότι ανέρχεται στους 600.000 κατοίκους

¹² Ανάλυση στοιχείων ΕΣΥΕ, 2006& 2007

¹³ Στοιχεία ΕΣΥΕ, 2004 - 2007

οικονομική και αναπτυξιακή ανισομέρεια η οποία παρατηρείται (βόρειος άξονας και ενδοχώρα) αποτελεί μια πραγματικότητα η οποία δύναται να επιφέρει σημαντικές αρνητικές δημογραφικές και οικονομικές εξελίξεις στο μέλλον στην περίπτωση όπου δεν υπάρξει ρεαλιστικός σχεδιασμός ανάπτυξης της ενδοχώρας.

Δράσεις ανάπτυξης κοινωνικής οικονομίας τοπικά, αποκτούν ιδιαίτερη αξία όταν λαμβάνουν χώρα σε περιοχές της ενδοχώρας οι οποίες είναι «ευάλωτες» σε ότι αφορά την αναπτυξιακή διαδικασία. Και τούτο διότι, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις απασχόλησης ομάδων πληθυσμού οι οποίες δεν έχουν τη δυνατότητα ενεργούς οικονομικής δραστηριότητας, ακόμα στην επιδίωξη συμπληρωματικού εισοδήματος ιδιαίτερα όταν αναφερόμαστε σε περιοχές στις οποίες η οικονομική δραστηριότητα βασίζεται κατά πολύ στον πρωτογενή τομέα. Σε αστικά κέντρα, δράσεις ανάπτυξης κοινωνικής οικονομία αποτελούν την καθοριστική «παρέμβαση» στην επίτευξη κοινωνικής συνοχής και ενσωμάτωσης ομάδων στην αγορά εργασίας και το κοινωνικό σύνολο ευρύτερα.

Έτσι, σχεδιάζονται δράσεις (κεντρικά), ενεργοποιώντας πρωτοβουλίες (τοπικά), επιδιώκοντας ένα βιώσιμο αποτέλεσμα σε περιοχές στις οποίες δίδεται συνεχής υποστήριξη και παρακολούθηση από κεντρικό φορέα – δομή στήριξης. Η τελευταία παράμετρος αποτελεί δικλείδα ασφαλείας ενός επιτυχημένου αποτελέσματος. Ο ρόλος των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, σε αυτό το επίπεδο, αναδεικνύεται ως ιδιαίτερα σημαντικός, εφόσον, αποτελεί έναν από τους καθοριστικότερους παράγοντες παρέμβασης σε τοπική κλίμακα.

Με τη δημιουργία του Εθνικού Θεματικού Δικτύου Ανάπτυξης Κοινωνικής Οικονομίας, δημιουργήθηκε μια δομημένου χαρακτήρα διαδικασία ενεργοποίησης παρατήρησης και συντονισμού δράσεων που εντάσσονται στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας. Με τη δημιουργία της Α.Σ. ΚΡΗΚΟΣ (μέλος του Εθνικού Θεματικού Δικτύου για την ανάπτυξη Κοινωνικής οικονομίας) επιχειρήθηκε να καλυφθεί ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών, αναπτυξιακών, και «εκπαιδευτικών» δράσεων δημιουργώντας ένα συνεκτικό σύνολο στο οποίο συντίθεται οι διαφορετικές εμπειρίες και τεχνική εξειδίκευση για την υποστήριξη ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας στο ν. Ηρακλείου. Γίνεται φανερό από τα παραπάνω, ότι καθοριστικό ρόλο στην ενεργοποίηση της κοινωνικής οικονομίας σε μια περιοχή – περιφέρεια, παίζουν κεντρικοί φορείς ή διευθύνσεις του κράτους, ενώ η τοπική αυτοδιοίκηση παίζει καταλυτικό ρόλο στην εξέλιξη τέτοιου είδους πρωτοβουλιών.

Για να εξετάσει κανείς το πλαίσιο δράσεων ενεργοποίησης και στήριξη της κοινωνικής οικονομίας σε περιοχές, χρειάζεται να ληφθεί υπ' όψιν το θεσμικό περιβάλλον, η εγγενής αναπτυξιακή διαδικασία η οποία λαμβάνει χώρα σε μια περιοχή (π.χ. ν. Ηρακλείου, περιφέρεια Κρήτης), σε συνδυασμό με τις υφιστάμενες υποδομές. Θα ήταν ήσσονος σημασίας, αν κανείς εστιαζόταν μόνο στην παράμετρο των υποδομών, αντίθετα υψηλής σημασίας είναι ο σχεδιασμός σε μια βιώσιμη κλίμακα (σε αντιδιαστολή με αποσπασματικού χαρακτήρα παρεμβάσεις) αξιοποιώντας τους διατιθέμενους πόρους. Ο ρόλος και η επιτυχία της τοπικής αυτοδιοίκησης αναφέρεται στις δυνατότητες ενεργοποίησης, κοινωνικών δυνάμεων που αναπτύσσονται, στήριξης και συντονισμού δράσεων, δίδοντας κυρίαρχη προτεραιότητα στο χαμηλό κόστος πρόσβασης και χρήσης της πληροφορίας καθώς και στην ενεργοποίηση γηγενών τοπικών δυνάμεων.

Μέχρι και σήμερα στην περιφέρεια Κρήτης έχουν δημιουργηθεί 31 κοινωνικές επιχειρήσεις. Πιο γνωστή μορφή κοινωνικής επιχείρησης η οποία αναπτύχθηκε είναι αυτή των «**γυναικείων αγροτικών συνεταιρισμών**». Οι γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν το πλέον ρεαλιστικό και αποτελεσματικό επιχειρηματικό σχήμα ,το οποίο προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητες της ενδοχώρας. Η κυρία δραστηριότητα των γυναικείων συνεταιρισμών είναι τα παραδοσιακά προϊόντα αρτοποιίας ζαχαροπλαστικής, ενώ μικρό κομμάτι αυτών δραστηριοποιείται και στην παραγωγή ειδών λαϊκής τέχνης.

Συνολικά οι ενεργές κοινωνικές επιχειρήσεις στην περιφέρεια Κρήτης απεικονίζονται στον παρακάτω πίνακα:

Γυναικείοι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί	21
Προστατευόμενα Παραγωγικά Εργαστήρια (ΠΠΕ)	10
ΣΥΝΟΛΟ	31

Πίνακας 1. (Πηγή Αναπτυξιακή Ηρακλείου Α.Ε., ΚΟΙΝΩΠΟΛΙΤΙΑ ΚΡΗΤΗΣ, 2007)

Μιας άλλης μορφής κοινωνικών επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται είναι και τα 10 παραγωγικά εργαστήρια (Προστατευόμενα Παραγωγικά Εργαστήρια ΠΠΕ) τα οποία λειτουργούν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας Πρόνοιας, απασχολώντας άτομα με ειδικές ανάγκες. Παράγονται προϊόντα είδη λαϊκής τέχνης, ενώ παράλληλα αποτελούν και χώρους υποστήριξης, φροντίδας και επιμόρφωσης των μελών τους. Τα παραγόμενα έσοδα επανεπενδύονται στα κέντρα.

Σχετικά με τα ΠΠΕ αξίζει να τονιστούν τα παρακάτω:

- ✓ αποτελούν «δομή» παραγωγής οικονομικής δραστηριότητας
- ✓ διασφαλίζεται μέσω του Υπουργείου η πλήρης και ολοκληρωμένη φροντίδα και στήριξη των μελών τους
- ✓ τα έσοδα επανεπενδύονται
- ✓ μέλη τους είναι κοινωνική ομάδα η οποία απειλείται με κοινωνικό αποκλεισμό
- ✓ Διασφαλίζεται η πλήρης και ολοκληρωμένη δραστηριότητα (δεν είναι μόνον χώρος εργασίας)
- ✓ Η σχέση των ΠΠΕ με την τοπική κοινωνία είναι στενή
- ✓ Ενεργοποιούνται σε **αστικά κέντρα**

Συμπερασματικά, σχετικά με τις μορφές των κοινωνικών επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται στην περιφέρεια επισημαίνονται τα παρακάτω χαρακτηριστικά στοιχεία:

- ✓ Αποτελούν απλές μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων οι οποίες στηρίζονται στην τοπική κοινότητα ως προς τη συμμετοχή αλλά και τη αποδοχή
- ✓ Ο ρόλος της τοπικής κοινωνίας είναι εξαιρετικά σημαντικός ως προς την δημιουργία αλλά και την εδραίωση των εν λόγω επιχειρήσεων.
- ✓ Οι γυναικείοι συνεταιρισμοί οι οποίοι παραμένουν ενεργοί, χωροταξικά εντοπίζονται **στην ενδοχώρα**, αποτελούμενοι σχεδόν αποκλειστικά από γυναίκες.
- ✓ Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης (οικείος Δήμος) στη δημιουργία (κυρίως) αλλά και τη στήριξη μετέπειτα είναι καταλυτικός στη διαδικασία
- ✓ Ως κύρια παραγόμενα προϊόντα είναι παραδοσιακά προϊόντα αρτοποιίας ζαχαροπλαστικής (ουσιαστικά οικεία ως προς τα μέλη δραστηριότητα για την οποία δεν απαιτείται εκπαίδευση ή εξειδίκευση)
- ✓ Είναι απλές δομές για τις οποίες δεν απαιτούνται ιδιαίτερες διαδικασίες δημιουργίας και ίδρυσης
- ✓ Ο θεσμός του συνεταιρισμού είναι πολύ οικείος και διαδεδομένος στις αγροτικές κοινωνίες της ενδοχώρας της Κρήτης αποτελώντας την καλύτερη πλατφόρμα συνεννόησης και γεννώντας το ελάχιστο δυνατό κόστος

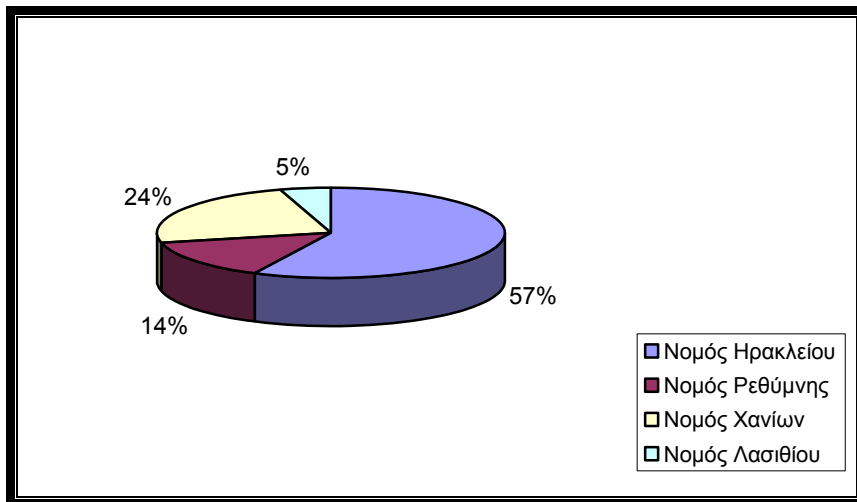
Αναλυτικά οι ενεργές κοινωνικές επιχειρήσεις – γυναικείοι συνεταιρισμοί είναι γυναικείοι συνεταιρισμοί οι οποίοι δραστηριοποιούνται στην Κρήτη σήμερα (με εγκεκριμένα καταστατικά).

A/A	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ	ΕΔΡΑ	ΝΟΜΟΣ	ΑΡ. ΜΕΛΩΝ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
1	«Η "Εργανος»	Εμπαρος	Ηρακλείου	7	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών και αρτοσκευασμάτων
2	«Κρουσανιώτισσα»	Κρουσώνας	Ηρακλείου	19	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών και αρτοσκευασμάτων, τυποποίηση τοπικών προϊόντων
3	«Μελισσάνθη»	Αγ.Μύρωνας	Ηρακλείου	10	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών και αρτοπαρασκευασμάτων, τυποποίηση τοπικών προϊόντων
4	«Ασιπιανά Εδέσματα»	Κάτω Ασίτες	Ηρακλείου	8	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών και αρτοσκευασμάτων
5	«Ιδαία Γη»	Γέργερη	Ηρακλείου	10	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών και αρτοσκευασμάτων
6	«Η Παράδοση»	Πρεβελιανά	Ηρακλείου	7	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών και αρτοσκευασμάτων
7	«Το Ξομπλιαστό κουλουράκι»	Τύλισος	Ηρακλείου	20	Παραγωγή παραδοσιακών αρτοσκευασμάτων (ξομπλιαστό κουλούρι), γλυκά και τυποποιημένα παραδοσιακά προϊόντα
8	«Κορφιανά Καλολιόδια»	Κορφές	Ηρακλείου	7	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών και αρτοσκευασμάτων
9	«Η Έργάνη»	Αγία Βαρβάρα	Ηρακλείου	7	Κατασκευή παραδοσιακών στολών
10	Αγροτικός συνεταιρισμός γυναικών Προφήτη Ηλία /	Προφήτης Ηλίας	Ηρακλείου	7	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών και αρτοσκευασμάτων
11	Αγροτικός Συνεταιρισμός «Βασιλείων Γλυκασμός»	Αγ. Βασίλειος	Ηρακλείου	10	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών & αρτοσκευασμάτων
12	«Το Ραέτι»	Ανώγεια	Ρεθύμνου	7 - 4 ενεργά	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών και αρτοσκευασμάτων, κατασκευή οικοτεχνικών ειδών και παραδοσιακών ενδυμασιών
13	«Γαία»	Μεσονήσια	Ρεθύμνου	9 - 7 ενεργά	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών & χειροτεχνημάτων
14	«Η Άρτεμις»	Άγιος Κωνσταντίνος	Ρεθύμνου	7 ενεργά	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών και άλλων προϊόντων (ξυνόχοντρος, λικέρ, σαπούνι)

15	«Γυναικείοι συνεταιρισμός Γαβαλοχωρίου»	Γαβαλοχώρι	Χανίων	20 ενεργά	Αγροτουρισμός, κεντήματα, παραδοσιακά γλυκά
16	«Τέχνημα ΣΥΝΕ ΠΕ»	Καλαμίτσι Αμυγδάλου	Χανίων	40 μέλη-10 ενεργά	Επεξεργασία προϊόντων μεταξιού
17	«Συνεταιρισμός γυναικών παραδοσιακής χειροτεχνίας επαρχίας Κισάμου»	Κίσσμος	Χανίων	50 μέλη-25 ενεργά	Παραδοσιακά κεντήματα, γλυκά
18	«Η Αγρότισσα»	Καράνου	Χανίων	7 -3 ενεργά	Παραγωγή παραδοσιακών γλυκών & άλλων προϊόντων
19	«Συνεταιρισμός γυναικών Σφακίων»	Ανώπολη Σφακίων	Χανίων	10	Παραγωγή υφαντών
20	«Συνεταιρισμός γυναικών Καλαμαύκας»	Καλαμαύκα	Λασιθι	7	Παραδοσιακά προϊόντα
21	Συνεταιρισμός Γυναικών Καστελλίου «Μαργαρίτα»	Καστέλλι Ηρακλείου	Ηρακλείου	7	Παραγωγή ειδών δώρων, λαϊκής τέχνης - προετοιμασία γάμου

Πίνακας 2. Πηγή: Αναπτυξιακή Ηρακλείου Α.Ε. – ΚΟΙΝΩΠΟΛΙΤΙΑ ΚΡΗΤΗΣ, 2007

Η διασπορά κοινωνικών επιχειρήσεων (γυναικείοι συνεταιρισμοί) ανά νομό έχει ως ακολούθως:

Επιλέγεται να εστιαστεί η έρευνα στις συγκεκριμένες δομές (γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί) αντίθετα με τα παραγωγικά εργαστήρια κυρίως λόγω του ότι οι πρώτες είναι συμμετοχικές μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων παραγωγικής δραστηριότητας στις οποίες αποτυπώνεται ενεργά και ο ρόλος και αποτελέσματα των τοπικών φορέων στη λειτουργία τους. Αντίθετα, τα ΠΠΕ, αποτελώντας όντως εξαιρετικά ζωτικής σημασίας κοινωνικές επιχειρήσεις, αποτελούν ίσως μια εξειδικευμένη μορφή η οποία στηρίζεται σε αποφασιστικό τρόπο από τη στήριξη του Κράτους (Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας). Αξίζει να σημειώσουμε το γεγονός ότι όλοι οι γυναικείοι συνεταιρισμοί δημιουργήθηκαν στην ενδοχώρα, ενώ στα αστικά

κέντρα δημιουργήθηκαν μόνο 4 παραγωγικά εργαστήρια (στα οποία προσφέρονται και υπηρεσίες υποστήριξης των μελών τους).

Η καινοτόμα δράση των γυναικείων συνεταιρισμών ανέδειξε ένα σημαντικό τμήμα της αγοράς το οποίο απέκτησε σημαντική προστιθέμενη αξία, και γι αυτό το λόγο στήριξε και ακόμα στηρίζει επιχειρηματικές προσπάθειες σε αυτού του είδους τα προϊόντα. Αναδείχθηκαν νέα προϊόντα (κριτικά παραδοσιακά εδέσματα και γλυκά) τα οποία ενεργοποίησαν ζωηρά τη ζήτηση, στο βαθμό όπου και άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις επένδυσαν στο συγκεκριμένο κομμάτι με θετικά αποτελέσματα. Συνέργειες και οικονομίες κλίμακας μεταξύ των κοινωνικών επιχειρήσεων δεν αναπτυχθήκαν ακόμα, κυρίως λόγω της παραγωγής ομοειδών προϊόντων, και την μη οργανωμένης προσπάθειας ανάπτυξης πωλήσεων από τις επιχειρήσεις.

2.3. ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

Η ανάγκη συντονισμού δράσεων εκτείνεται στο βαθμό όπου στελέχη και φορείς καλούνται να παίξουν ενεργό ρόλο σχετικά με την ενημέρωση, συμβουλευτική υποστήριξη στην ίδρυση, παροχή πληροφοριών και στήριξη των πρώτων κοινωνικών επιχειρήσεων στην ενδοχώρα. Το ρόλο αυτό μέχρι σήμερα κλήθηκαν να παίξουν οι δομές στήριξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην περιφέρεια Κρήτης:

- Η Αναπτυξιακή Ηρακλείου Α.Ε. (έδρα Αρχάνες Ηρακλείου)
- Η Εταιρία κοινωνικής Πολιτικής Αυτοδιοικήσεων (ΚΟΙΝΩΠΟΛΙΤΙΑ) Κρήτης (έδρα Αρχάνες Ηρακλείου)
- Το Αναπτυξιακό Κέντρο Ορεινού Μυλοποτάμου – Μαλεβυζίου (έδρα Ανώγεια Ρέθυμνου)
- Ο Οργανισμός Ανάπτυξης Δυτικής Κρήτης (έδρα Χανιά)
- Η Αναπτυξιακή Λασιθίου Α.Ε. (έδρα Άγιας Νικόλαος)

Με το έργο **«Θερμοκοιτίδα για την Ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας στην Κρήτη»** ουσιαστικά δίδεται συνέχεια στις πρώτες ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν κατά τον πρώτο κύκλο της ΚΠ EQUAL «Ολοκληρωμένο σχέδιο - Ανοιχτοί δρόμοι στην Ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας» όπου προσδιορίστηκε το περιβάλλον και οι στόχοι ανάπτυξης της Κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη, σχεδιάζοντας και υποστηρίζοντας ουσιαστικά την ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων – γυναικείων συνεταιρισμών.

Έτσι λοιπόν βασικοί στόχοι του έργου σήμερα αναφέρονται :

- i. Στη κινητοποίηση όλων των τοπικών δυνάμεων για τη στήριξη της κοινωνικής οικονομίας,
- ii. Στη διασφάλιση ενεργούς συμμετοχής των ομάδων στόχου τόσο στη διαμόρφωση όσο και στην υλοποίηση των προτάσεων και πολιτικών που τις αφορούν
- iii. Στην υποστήριξη για τη δημιουργία νέων κοινωνικών επιχειρήσεων με καινοτόμες δραστηριότητες
- iv. Στην ενδυνάμωση και περαιτέρω ανάπτυξη των υφισταμένων μέσω της δημιουργίας cluster
- v. Στη συνεχή παρακολούθηση και υποστήριξη του τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην περιφέρεια της Κρήτης
- vi. Στην ανάδειξη καλών πρακτικών

Αποτέλεσμα του παραπάνω βασικού σχεδιασμού είναι η δημιουργία Αναπτυξιακής Σύμπραξης ΚΡΗΚΟΣ (μια εκ των 10 σε εθνικό επίπεδο), η οποία σε συνεργασία με τους άλλους τοπικούς φορείς και τις μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις της Περιφέρειας Κρήτης, θα αποτελέσει ένα «ιδιότυπο προστατευόμενο περιβάλλον», τη θερμοκοιτίδα, για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη.

Η διάρθρωση της Α.Σ. ΚΡΗΚΟΣ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένας «ιστός» ο οποίος εκτείνεται σε όλη την Περιφέρεια Κρήτης με φορείς που εκπροσωπούν τις ομάδες στόχου, φορείς με εξειδικευμένη γνώση αλλά και φορείς που είναι γνώστες των ιδιαιτεροτήτων και των αναγκών της κάθε περιοχής εντός της περιφέρειας.

Στο πλαίσιο ανάπτυξης μιας σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής η οποία απαντά στις ολοένα και μεγαλύτερες κοινωνικές απαιτήσεις όπως αυτές διαμορφώνονται, στόχος είναι η οριοθέτηση του ρόλου των ΟΤΑ στο σχεδιασμό και παραγωγή βιώσιμων πολιτικών σε ένα ρεαλιστικό πλαίσιο αναφοράς, σύμφωνα με το οποίο θα υπάρχει η δυνατότητα στήριξης υφιστάμενων κοινωνικών επιχειρήσεων, με όρους οι οποίοι δεν διαταράσσουν την τρέχουσα οικονομική δυναμική, αντίθετα συμβάλουν στην προστιθέμενη αξία αυτής.

Παράλληλα, μέσω των ολοκληρωμένων δράσεων των ΟΤΑ (Α&Β βαθμού) θα υπάρχουν οι δυνατότητες, σύμφωνα με τις οποίες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες θα έχουν τις ευκαιρίες στην κοινωνική επιχειρηματικότητα η οποία θα γεννά οικονομικά αποτελέσματα τα οποία θα «επιστρέφουν» σε αυτές, μέσω της προσφοράς στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Απαραίτητη συνθήκη για τα παραπάνω, είναι η δημιουργία διαρκούς και οργανωμένης πλατφόρμας διαλόγου μεταξύ φορέων, στελεχών, και αυτοδιοίκησης, ώστε να διαμορφωθούν κοινές πολιτικές και συνέργειες στο πλαίσιο αρχών και δράσεων, τις οποίες όλα τα εμπλεκόμενα μέρη θα γνωρίζουν και σέβονται.

Έτσι, δημιουργούνται τοπικά, οι προϋποθέσεις δημιουργίας δομημένης διαδικασίας διαλόγου μεταξύ των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και του φορέα στήριξης κοινωνικής οικονομίας μέσω της προώθησης και θεσμοθέτησης του «**Κοινωνικού Συμβολαίου**¹⁴» μεταξύ της ΚΟΙΝΩΠΟΛΙΤΙΑ και των ΟΤΑ. Στο κείμενο αυτό αποτυπώνεται η διαδικασία και δέσμευση της τοπικής αυτοδιοίκησης στην ανάπτυξη και στήριξη των κοινωνικών επιχειρήσεων στις περιοχές ευθύνης τους βάσει συγκεκριμένων σημείων και δράσεων που θα πρέπει να αναλάβουν.

Καταλύτης στην διαδικασία ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας, είναι ο βαθμός εμπλοκής του οικείου ΟΤΑ (α & Β βαθμού) καθώς και της Περιφέρειας Κρήτης. Όριμες δομές στήριξης, ερευνητικά ιδρύματα ή άλλοι φορείς μπορεί να είναι εξαιρετικά ανταγωνιστικοί στο συγκεκριμένο πεδίο, παρόλα αυτά μη διασφαλίζοντας την εμπλοκή των ΟΤΑ στις διαδικασίες δημιουργούνται δράσεις αποσπασματικού χαρακτήρα, και αποτελέσματα χωρίς συνέχεια τα οποία σε πολλές περιπτώσεις εμφανίζονται να μην τυγχάνουν της κοινωνικής αποδοχής, απλά διότι δεν είναι αποτέλεσμα συλλογικής διαβούλευσης με τις τοπικές κοινωνίες.

Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις δημιουργήθηκαν πολύ αξιόλογες ενέργειες, οι οποίες είχαν και πρωτοποριακό χαρακτήρα σε παν ευρωπαϊκό επίπεδο, παρόλα αυτά λόγω του γεγονότος ότι δεν προήλθαν από διαδικασίες ανάλυσης τοπικών αναγκών, διασφάλισης ένταξης αυτών στην αυτοδιοικητική ατζέντα, δεν έτυχαν της αποδοχής που θα μπορούσε κανείς να σχεδιάζει, αποτελώντας μια χωρίς συνέχεια ενέργεια, η οποία συνολικά δεν δημιούργησε κανενός είδους προστιθέμενη αξία στην περιοχή και την τοπική κοινωνία.

Η κρατική παρέμβαση για την στήριξη των κοινωνικών επιχειρήσεων που δημιουργήθηκαν, αποτελεί παράγοντα στον οποίο τοπικοί φορείς και κοινωνικές επιχειρήσεις, «επένδυσαν» δημιουργώντας ένα πλαίσιο το οποίο μορφοποίησε όρους ενεργότερης δραστηριότητας, και ταχύτερης ανάπτυξης.

Η θεσμική θωράκιση των ενεργειών που επιχειρήθηκαν, η δημιουργία σταθερού και αναπτυξιακού χαρακτήρα θεσμικού πλαισίου αναγνώρισης και

¹⁴ Το πλήρες κείμενο παρουσιάζεται στο Παράρτημα Ι. της παρούσας.

οριοθέτησης της κοινωνικής οικονομίας, αποτελεί ακόμα και σήμερα μια «απαίτηση» από την Κεντρική Κυβέρνηση, στοχεύοντας στη δημιουργία ενός *βιώσιμου οικονομικού και κοινωνικού περιβάλλοντος σε κάθε περιοχή ή περιφέρεια*. Επιπλέον, κρίθηκε αναγκαίο οι κοινωνικές επιχειρήσεις να στηριχθούν θεσμικά αλλά και οικονομικά είτε με έμμεσο είτε με άμεσο τρόπο (χρηματοδότηση). Ενώ κατά την αρχική περίοδο, η οικονομική στήριξη (χρηματοδοτικά προγράμματα, επιχορηγήσεις ΟΤΑ κλπ), αποτέλεσε τον περισσότερο αποφασιστικό παράγοντα λειτουργίας, (επαληθεύεται και από τα ευρήματα της μελέτης), με την εξέλιξη των επιχειρήσεων η στήριξη *θα πρέπει* να αποκτά διαφορετικά χαρακτηριστικά, συμβάλλοντας στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων (ανάλογα και με τις ιδιομορφίες και δυναμική της κάθε περιοχής ή και περιφέρειας).

Έχει διαπιστωθεί ότι, παράγοντας ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι και η συνεργασία τους με πανεπιστήμια, ειδικά στον τομέα της εκπαίδευσης, κατάρτισης, και ενδυνάμωσης των μελών. Η συνεργασία με εκπαιδευτικούς φορείς δημιουργεί τις δυνατότητες διαρκούς εκπαίδευσης και κατάρτισης των μελών των επιχειρήσεων, από εξειδικευμένα άτομα και ερευνητές, έχοντας και τις δυνατότητες και «ενδυνάμωσης» των ενεργειών που επιχειρούνται από τα μέλη. Επιπλέον, το κύρος και η αξιοπιστία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων προσδίδει διαφορετικά χαρακτηριστικά, δίδοντας τις ευκαιρίες ανάπτυξης δράσεων με καινοτόμα χαρακτηριστικά μέσω της υλοποίησης και εφαρμογής έρευνας των ιδρυμάτων. *Παρόλα τα πλεονεκτήματα που δημιουργούνται, θα πρέπει τα ερευνητικά Ιδρύματα να (αυτό)περιορίζονται στους εκπαιδευτικούς σκοπούς και μόνον, μη επιχειρώντας να υποκαταστήσουν δομές και διαδικασίες, υπονομεύοντας μεσοπρόθεσμα τις ενέργειες ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και των επιχειρήσεων ειδικότερα τοπικά αλλά και ευρύτερα.*

Σε ορισμένες περιπτώσεις, κοινωνικές επιχειρήσεις δημιουργήθηκαν από «ιδιότυπες - άτυπες θερμοκοιτίδες» ή συμπράξεις Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων με τοπικούς αναπτυξιακούς φορείς από τις οποίες προσφέρθηκαν σειρά εκπαιδευτικών σεμιναρίων, δημιουργώντας μια «υπεραξία» η οποία διοχετεύθηκε τελικά στην τοπική αγορά μέσω της συνεργασίας με τους φορείς και της προώθησης που ενεργοποιήθηκε από αυτούς. Η συγκεκριμένη διαδικασία ενεργοποίησης ευνοϊκού περιβάλλοντος ανάπτυξης κοινωνικής οικονομίας, αποτελεί μια βιώσιμη επιλογή, καθώς η σύμπραξη ερευνητικών ιδρυμάτων με την τοπική κοινωνία και τοπικούς φορείς, έχει τις δυνατότητες να επιφέρει πολλαπλασιαστικά θετικά αποτελέσματα σε πολλά επίπεδα πέραν της εκπαίδευσης και κατάρτισης, *επεκτεινόμενα στην συμβολή στην εισαγωγή καινοτομιών ή/και νέων προϊόντων με μικρό αρχικό*

κόστος σχεδιασμού, δοκιμής και πρώτης εισαγωγής (διαδικασίες με υπέρογκο αρχικό κόστος, το οποίο «απορροφά» ή συμπράττει σε αυτό το ερευνητικό ίδρυμα).

Από την πρώτη καταγραφή δραστηριότητας των ενεργών κοινωνικών επιχειρήσεων στην Κρήτη, εντοπίζονται σειρά στοιχείων τα οποία αποτελούν κοινά χαρακτηριστικά για όλη την περιφέρεια. Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων σχεδόν πάντα μέχρι σήμερα ταυτίζεται με την περίοδο υλοποίησης αντίστοιχων δράσεων χρηματοδότησης τέτοιου είδους δραστηριοτήτων από αντίστοιχα προγράμματα της Ε.Ε. (Α – Β κύκλος EQUAL, ΚΠ LEADER I, II, plus, Τοπικές Πρωτοβουλίες Απασχόλησης, ΕΠΑΝ–γυναικεία επιχειρηματικότητα). Επίσης, η ίδρυση και πρώτη λειτουργία κοινωνικών επιχειρήσεων, σχετίζεται από τη δυναμική που αναπτύσσεται τοπικά και από τη στήριξη που λαμβάνει η ομάδα από τον οικείο ΟΤΑ στην καθοδήγηση των μελών της ομάδας για τις διαδικασίες σύστασης - ίδρυση επιχείρησης, καθώς στην παροχή των μέσων (κυρίως κτηριακών εγκαταστάσεων στην περιοχή). Η περίπτωση κατά την οποία ο ΟΤΑ έγινε και αγοραστής των παραγομένων προϊόντων αποτέλεσε ένα σημαντικό «όπλο» για την ενδυνάμωση της ομάδας.

Εξίσου σημαντική επίδραση ασκεί και η δράση στελεχών και αιρετών του οικείου οργανισμού ΤΑ. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός ότι **στις περιοχές όπου ομάδες κατόρθωσαν να συστήσουν κοινωνική επιχείρηση, έχοντας την ενεργό στήριξη από στελέχη του οικείου Δήμου (αιρετοί ή στελέχη) ή στελέχη αντίστοιχης κοινωνικής δομής (Μονάδα Μέριμνα, ΒσΣ, Αναπτυξιακή επιχείρηση), τα αποτελέσματα ήταν εξαιρετικά θετικά.** Και αυτό συνέβη κυρίως διότι η ομάδα η οποία θα «έπρεπε» να συστήσει την κοινωνική επιχείρηση, θα έπρεπε να διαμορφωθεί, να ενημερωθεί και να ενδυναμώνεται, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι τα άτομα που την απαρτίζουν ήταν σχετικά χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και χωρίς σχετικές εμπειρίες. Έτσι η διαδικασία έναρξης επιχείρησης σε όλες τις περιπτώσεις ήταν και παραμένει κρίσιμη και χρονοβόρα, ιδίως όταν λαμβάνει χώρα σε αγροτικές περιοχές, και πρέπει να υποστηριχθεί από οικεία στελέχη της τοπικής κοινωνίας, στελέχη τα οποία έχουν την επαγγελματική κατάρτιση να στηρίξουν αυτή την κρίσιμη διαδικασία. Στην περίπτωση κατά την οποία η διαδικασία δεν βρίσκει τη στήριξη ή αντιμετωπίζεται με αδιαφορία από την τοπική κοινωνία και τα τοπικά στελέχη τότε το εγχείρημα οδηγείται είτε σε αποτυχία ή σε περιορισμένο οικονομικό αποτέλεσμα. Στη φάση αυτή, η στήριξη της υπό σύσταση κοινωνικής επιχείρησης από αξιόπιστους και οργανωμένους φορείς αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθότι αναφερόμαστε σε μικρές αγροτικές κοινωνίες στις οποίες οποιαδήποτε «καινοτόμα

δράση» εισπράττει σε μεγάλο βαθμό και το σκεπτικισμό του κοινωνικού συνόλου. Έτσι, το συγκεκριμένο κομμάτι σε πολλές περιπτώσεις κλήθηκαν να καλύψουν τα στελέχη των δομών στήριξης, ενεργοποιώντας τα τοπικά στελέχη και την τοπική κοινότητα..

Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι:

- *το εγχείρημα είναι νέο για την περιοχή (άρα χρειάζεται να διασφαλίζεται συνεχής ροή πληροφοριών προς τα μέλη τοπικά)*
- *αφορά άτομα τα οποία έχουν απομακρυνθεί κατά κανόνα από την ενεργή οικονομική δραστηριότητα κυρίως από την αυτό – απασχόληση (άρα απαιτείται η ενδυνάμωση και ενημέρωση)*
- *αφορά άτομα τα οποία έχουν κυρίως χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (απόφοιτοι δημοτικού – ή και Λυκείου)*
- *αφορά άτομα τα οποία είναι ζουν στην ενδοχώρα του νομού και ασχολούνται με αγροτικές κυρίως δραστηριότητες*
- *η υπό σύσταση ομάδα καλείται να «ξεπεράσει» τις τοπικές ιδιομορφίες και στερεότυπα της τοπικής κοινωνίας.*

Οι δομές στήριξης κοινωνικής οικονομίας ανέλαβαν σε πολλές περιπτώσεις το ρόλο ενεργοποίησης των ομάδων και της καθοδήγησής τους στη μορφοποίηση της επιχειρηματικής ιδέας, της σύστασης της ομάδας και της καθοδήγησης στην έναρξη λειτουργίας. Η πρωτοβουλία αυτή αναπτύχθηκε καλύπτοντας ουσιαστικά το «έλλειμμα» των ΟΤΑ της περιοχής στην οποία θα ιδρύονταν η κοινωνική επιχείρηση.

Η υποστήριξη από πλευράς δομών στήριξης, κάλυψε την παροχή εξειδικευμένων στελεχών, στην δημιουργία συμπαγούς ομάδας για την ίδρυση και πρώτη λειτουργία, καλύπτοντας:

- την παροχή εξειδικευμένου στελέχους (κοινωνικών επιστημών) για τη διασφάλιση συνοχής της ομάδας (στάδιο σύστασης)
- την παροχή εξειδικευμένου νομικού στελέχους για την κατάρτιση του καταστατικού της κοινωνικής επιχείρησης
- την παροχή εξειδικευμένου οικονομολόγου για την εκπόνηση αρχικού επιχειρησιακού σχεδίου πρώτης λειτουργίας επιχείρησης.

Τα στελέχη εκτός του γεγονότος ότι παρέχουν όλη την τεχνογνωσία για τα σημεία στα οποία κατέχουν εξειδίκευση, αναλαμβάνουν και τη διασφάλιση των σχέσεων της ομάδας με τον Οργανισμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης (οικείο Δήμο στον

οποίο πρόκειται να ενεργοποιηθεί). Σε αυτό το πρώτο επίπεδο επικοινωνίας και δράσης , είναι ζωτικής σημασίας η «επιμόρφωση των αιρετών – ή και Δημάρχου» ώστε να γίνει καθαρό το πλαίσιο παρέμβασης της ομάδας στην τοπική κοινωνία, και τα περιθώρια στα οποία ο οικείος ΟΤΑ θα έπρεπε να ενεργοποιηθεί. Αυτό σχετίζεται και με τις προτεραιότητες της εκεί Δημοτικής Αρχής. Υπήρξαν βέβαια περιπτώσεις κατά τις οποίες ομάδες οι οποίες συνέστησαν κοινωνική επιχείρηση και αντιμετώπισαν την «αδιαφορία» από τη Δημοτική Αρχή ιδιαίτερα κατά τα πρώτα στάδια λειτουργίας (βλ. Γ.Σ. στο Δ.Δ. Πρεβελιανά). Παρόλα αυτά διασφαλίζοντας την στήριξη από την τοπική κοινότητα κατόρθωσαν να επιβιώσουν κατά τα πρώτα στάδια λειτουργίας. Εμπόδιο σε πολλές περιπτώσεις κατά τις οποίες επιχειρήθηκε η ίδρυση κοινωνικής επιχείρησης ήταν και η ανεύρεση χρηματοδότησης με αποτέλεσμα το σχήμα τελικά να μην επιτύχει (ειδικά κατά τα πρώτα στάδια λειτουργίας).

2.4. ΚΛΕΙΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΧΑΣΜΑ..

Η γέννηση και ανάπτυξη του κλάδου κοινωνικής οικονομίας στην Περιφέρεια Κρήτης και ιδιαίτερα στην ενδοχώρα, ως μια νέα πραγματικότητα ήταν φυσιολογικό να αντιμετωπίσει ένα σημαντικό χάσμα:

- πληροφόρησης των κατά τόπους φορέων και
- στήριξης εγχειρημάτων τοπικά από τα στελέχη της περιοχής (αιρετά κυρίως) και από τον οικείο ΟΤΑ.

Αξιζει να σημειωθεί το γεγονός ότι πολλοί ΟΤΑ της ενδοχώρας του νομού εμφάνισαν σημαντικό έλλειμμα ή ανυπαρξία σχεδιασμού αναφορικά με την κοινωνική πολιτική, γεγονός το οποίο επέφερε σημαντικές ανισορροπίες και ελλείμματα όσον αφορά την επί τόπου ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων.

Επιχειρώντας να μικρύνει το χάσμα ενημέρωσης και κατάρτισης μεταξύ των τοπικών κοινωνιών και φορέων στήριξης κοινωνικής οικονομίας, αναπτύχθηκε μια διαδικασία διαρκούς και δομημένης διαβούλευσης των φορέων του νομού με τους ΟΤΑ της ενδοχώρας του Ν. Ηρακλείου, η οποία και αποτυπώθηκε στην εκπόνηση, διαβούλευση και κατοχύρωση του **Κοινωνικού Συμβολαίου μεταξύ της ΚΟΙΝΩΠΟΛΙΤΙΑ Κρήτης και των ΟΤΑ του ν. Ηρακλείου** (ολόκληρο το κείμενο του κοιν. συμβολαίου παρουσιάζεται στο Παράρτημα Ι. της παρούσας).

Το κείμενο αυτό λειτούργησε ως ένα «άτυπο συμβόλαιο» στο οποίο αποτυπώνεται η διαρκής συνεργασία και δέσμευση του ΟΤΑ για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην περιοχή ευθύνης του. Έτσι, εγκρίνεται από το οικείο Δημοτικό Συμβούλιο συνοδεύοντας και πλαισιώνοντας την κοινωνική πολιτική του ΟΤΑ, αποτυπώνοντας τη «δέσμευση» του ΟΤΑ στην υλοποίηση δράσεων κοινωνικής πολιτικής, και συμβολής στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας. Παράλληλα, γίνεται μια δομημένου χαρακτήρα ενημέρωση για τις βασικές έννοιες της κοινωνικής οικονομίας και για τους παράγοντες οι οποίοι συμβάλουν σε αυτή. Γύρω από τη διαδικασία αυτή, αναπτύχθηκε σειρά δράσεων ενημέρωσης από εξειδικευμένα στελέχη στους τοπικούς κοινωνικούς φορείς της περιοχής καθώς και στους αντίστοιχους αιρετούς, για τις βασικές έννοιες του όρου «ανάπτυξη κοινωνικής οικονομίας – ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων».

Η προστιθέμενη αξία που δημιουργήθηκε μέσω της διαδικασίας αυτής έγκειται στο ότι δημιουργήθηκε ένα αξιόπιστο πλαίσιο επικοινωνίας μεταξύ των δομών στήριξης και των ΟΤΑ αποσκοπώντας στην «επιμόρφωση» των στελεχών τοπικής αυτοδιοίκησης και την διαρκή παροχή πληροφοριών ιδιαίτερα στις περιοχές της ενδοχώρας σχετικά με τις προοπτικές ανάπτυξης δράσεων κοινωνικής οικονομίας.

Σε ότι αφορά την αποτελεσματικότητα του υπό ανάπτυξη δικτύου των φορέων ΟΤΑ (μέσω της ενεργοποίησης του κοινωνικού συμβολαίου), προφανώς δεν θα μπορούσε από μόνο του να καλύψει το κενό, παρά μόνο να αποτελέσει τη θεσμική και στερεή βάση διαβούλευσης και διαλόγου. Έτσι ήταν αναγκαίο να αναπτυχθούν συλλογικές πρωτοβουλίες ενεργοποίησης και χρηματοδότησης κοινωνικών επιχειρήσεων, μέσω και της εμπλοκής των ΟΤΑ στις διαδικασίες. Σε αυτό το επίπεδο τα προγράμματα «Τοπικές Πρωτοβουλίες Απασχόλησης» τα οποία υλοποιήθηκαν σε συνεργασία με τους ΟΤΑ, δημιούργησαν τις διαδικασίες εκείνες οι οποίες σε συνδυασμό με τις προηγούμενες ενέργειες μορφοποίησαν πολλαπλά θετικά αποτελέσματα.

Συνολικά, με την ενεργοποίηση της διαδικασίας του «κοινωνικού συμβολαίου» επιχειρήθηκε να μικρύνει το χάσμα ενημέρωσης και πληροφόρησης μεταξύ των φορέων αναφορικά με τα οφέλη και αποτελέσματα τα οποία μπορούν να προκύψουν από την ανάπτυξη δράσεων οι οποίες εντάσσονται στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας τοπικά. Εξαιρετικής σημασίας ήταν μετέπειτα, η ανάπτυξη δεσμών διαρκούς επικοινωνίας μεταξύ της Αναπτυξιακής σύμπραξης → ΟΤΑ → στελεχών και τοπικής κοινωνίας. Στόχος είναι η ενεργοποίηση τοπικά από τα εκεί

στελέχη, παρόλα αυτά το όμως, απαιτείται βαθιά γνώση των ιδιαιτεροτήτων ίδρυσης κοινωνικών επιχειρήσεων, καθώς και των εξειδικευμένων συμβουλών διαχείρισης της ομάδας. Έτσι, ο αντίκτυπος της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας ήταν η ενσωμάτωση των ΟΤΑ στη διαδικασία ενεργοποίησης ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων ιδιαίτερα σε περιοχές της ενδοχώρας της περιφέρειας Κρήτης στις οποίες το χάσμα πληροφόρησης και στελέχωσης των ΟΤΑ ήταν μεγάλο.

Δημιουργείται έτσι, ένα ευνοϊκό περιβάλλον τοπικά, και ανά νομό, σχετικά με δράσεις και πρωτοβουλίες οι οποίες σχετίζονται με την κοινωνική οικονομία. Σε αυτό το επίπεδο ο ρόλος των ΟΤΑ ήταν και παραμένει καθοριστικός,

α) στην μετάδοση γνώσεων και πληροφοριών προς κάθε ενδιαφερόμενο,

β) με τη δέσμευση στελεχών του ΟΤΑ (αιρετών ή υπηρεσιακών) έτσι ώστε να έχει τη δυνατότητα το κοινωνικό σύνολο να έχει άμεση πρόσβαση στην πληροφόρηση.

2.5. ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ ΔΡΑΣΕΩΝ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ & ΤΟΠΙΚΕΣ ΙΔΙΟΜΟΡΦΙΕΣ

Από την πρώτη ανάλυση των καταγεγραμμένων κοινωνικών επιχειρήσεων (γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί) προκύπτουν ως προς τη «γεωγραφία» τους στο νομό Ηρακλείου τα πρώτα συμπεράσματα:

- Κοινωνικές επιχειρήσεις ιδρύονται σε περιοχές της ενδοχώρας του νομού κυρίως σε αγροτικές περιοχές. Από τις 10 επιχειρήσεις σε λειτουργία στο νομό Ηρακλείου, και οι 10 βρίσκονται στην ενδοχώρα.
- οι περιοχές αυτές βασίζουν την οικονομική δραστηριότητα στον πρωτογενή τομέα, ενώ οι δήμοι στους οποίους ανήκουν έχουν μικρό πληθυσμό (κάτω των 10.000 κατοίκων).
- δεν εμφανίστηκαν κοινωνικές επιχειρήσεις σε αμιγώς τουριστικές περιοχές
- Οι περισσότερες κοινωνικές επιχειρήσεις δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο υλοποίησης δράσεων χρηματοδότησης τέτοιου είδους ενεργειών
- η πιο συνηθισμένη μορφή κοινωνικών επιχειρήσεων είναι οι γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί
- οι γυναικείοι συνεταιρισμοί αποτέλεσαν μέσο απασχόλησης ατόμων που δεν είχαν πρόσβαση στην αγορά (αυτό απασχολούμενοι – εξαίρεση Γ.Σ. Καστελλίου)
- οι οικείοι ΟΤΑ είναι Καποδιστριακοί δήμοι με περιορισμένους πόρους και μέσα.
- οι περιοχές στις οποίες εμφανίστηκαν τέτοιου είδους κοινωνικές επιχειρήσεις δεν εμφανίζουν αξιοσημείωτη οικονομική δραστηριότητα και ανάπτυξη (παρά μόνον όση αφορά στον αγροτικό τομέα) – δεν πραγματοποιούνται σημαντικές επενδύσεις από τον Ιδιωτικό τομέα.
- Τα παραγόμενα προϊόντα (πλην δύο εξαιρέσεων) είναι παραδοσιακά της περιοχής, ομοειδή κατά κανόνα, για την Παρασκευή των οποίων τα μέλη δεν χρειάζονται εκπαίδευση και εξειδίκευση (τα παράγουν και από το σπίτι τους) .

Κοινωνικές επιχειρήσεις, δεν εμφανίστηκαν σε αστικά κέντρα, και τουριστικές περιοχές όπου παρατηρείται έντονη οικονομική δραστηριότητα, ενώ τα κοινωνικά προβλήματα εμφανίζονται το ίδιο οξυμμένα αλλά με διαφορετικά χαρακτηριστικά (απομόνωση ευπαθών ομάδων, ανεργία κλπ). Εξαίρεση αποτελούν όπως προαναφέρθηκε τα ΠΠΕ, στα οποία εκτελούνται και δράσεις στήριξης και

φροντίδας των μελών τους, προσφέροντας προς τα μέλη ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο στήριξης και απασχόλησης. Έτσι, οι κοινωνικές επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στο νομό Ηρακλείου, αποτελούν ενεργούς πυρήνες στην τοπική κοινωνία, και σε αυτό το επίπεδο τα επίπεδα παρέμβασης των ΟΤΑ είναι καθοριστικά.

Αναλύοντας τα πρωτογενή δεδομένα της έρευνας στο πλαίσιο του έργου «Μελέτη Για τη Δημιουργία Cluster Κοινωνικών Επιχειρήσεων»¹⁵, θα πρέπει να επισημάνουμε τα παρακάτω:

- a. Οι τοπικοί φορείς εμφανίζονται να στηρίζουν του γ. συνεταιρισμούς, ενώ η κύρια μορφή στήριξης από τον ΟΤΑ έγκειται στην αγορά των προϊόντων που παράγουν.
- b. Οι δομές στήριξης του νομού ήταν οι παράγοντες οι οποίοι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία οργάνωσης και στήριξης των μελών της ομάδας, ενώ το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας καθώς και η Δ/νση Γεωργίας έπαιξαν υποστηρικτικό ρόλο στις διαδικασίες.
- c. Οι υποδομές των γ. συνεταιρισμών εμφανίζονται να είναι φτωχές, ενώ οι δυνατότητες των μελών της ομάδας στις σύγχρονες τεχνολογίες (εκμάθηση και χρήση Η/Υ, χρήση μηχανημάτων παραγωγής κλπ) είναι περιορισμένες. Σε αυτό το πρόβλημα συμβάλει και η ηλικιακή σύνθεση των μελών των επιχειρήσεων (σε πολλές περιπτώσεις τα μέλη είναι όλα άνω των 40 ετών, απόφοιτες Δημοτικού)
- d. Τα οικονομικά αποτελέσματα λειτουργίας των γ. συνεταιρισμών είναι αξιοσημείωτα σε σχέση με το οικείο τοπικό οικονομικό περιβάλλον, ενώ υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες έχουν πραγματοποιηθεί επενδύσεις σημαντικού κόστους οι οποίες οδηγούν σε ένα σημαντικό οικονομικό αποτέλεσμα
- e. Συνεργασία μεταξύ των κοινωνικών επιχειρήσεων του νομού δεν υπάρχει.
- f. Ενώ η διαδικασία ανάπτυξης πωλήσεων δημιουργίας νέων προϊόντων και πολιτικών Marketing είναι εξαιρετικά ανεπαρκής, παρόλα αυτά τα

¹⁵ (ΕΤΕΠ –Κ, 2006)

διακινούμενα προϊόντα έχουν κατορθώσει να αποκτήσουν προστιθέμενη αξία η οποία σε πολλές περιπτώσεις κινείται από 30 – 100%¹⁶.

Κυρίαρχος παράγοντας ανάπτυξης αυτού του είδους των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι οι τοπικές ιδιομορφίες και η κουλτούρα η οποία επικρατεί. Όπως αναφέρθηκε και στο κεφ. 2, κυρίαρχη παράμετρος δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων ήταν η επίτευξη συμπληρωματικού εισοδήματος σε κατ'έξοχήν αγροτικές περιοχές. Παράλληλα, τα μέλη είναι εξοικειωμένα με την συνεταιριστική ιδέα, από την επιτυχημένη λειτουργία τοπικών αγροτικών συνεταιρισμών. Επίσης, στη δημιουργία συνεταιρισμού δεν απαιτείται σημαντικό κεφάλαιο, ενώ το θεσμικό πλαίσιο, προκαλεί τις ελάχιστες συνέπειες για τα μέλη συνεταιρισμών στην περίπτωση κατά την οποία δύναται να σημειωθεί οικονομική ζημία. Επιδιώχθηκε δε και επιτεύχθηκε σε αρκετές περιπτώσεις η καταβολή μηδενικού κεφαλαίου από τα μέλη, ειδικά για την πρώτη περίοδο λειτουργίας, και το αντίστοιχο κόστος, επιμερίστηκε είτε σε εισφορές και κάλυψη από τον Δήμο, καθώς και από τη χρηματοδότηση κάποιου κοινοτικού προγράμματος.

Έτσι λοιπόν δημιουργείται ένα σαφώς οριοθετημένο και οργανωμένο πλαίσιο λειτουργίας της κάθε κοινωνικής επιχείρησης, το οποίο προκαλεί το ελάχιστο κόστος για τα μέλη του είτε για τη σύσταση είτε για τη λειτουργία (στην περίπτωση επιχειρηματικής αποτυχίας), αποτελώντας μια διαδικασία η οποία επιφέρει τα ελάχιστα δυνατά επιχειρηματικά ρίσκα και κόστη.

Αξίζει να σημειωθεί ότι από την περίοδο που δραστηριοποιήθηκαν γυναικείοι συνεταιρισμοί οι οποίοι κινήθηκαν παραγωγικά στη συγκεκριμένη κατηγορία προϊόντων (παραδοσιακά γλυκίσματα και προϊόντα), ενεργοποιήθηκε και το έντονο ενδιαφέρον του ιδιωτικού τομέα, ο οποίος επένδυσε σε αυτήν την προϊόντική κατηγορία, γεγονός το οποίο υποδεικνύει τα σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης της ζήτησης στο κομμάτι αυτό της αγοράς. Από τις εκτιμήσεις που έγιναν στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης σήμερα και για το νομό Ηρακλείου, αναφερόμαστε σε παραχθείσα οικονομική δραστηριότητα και αγορά η οποία εκτιμάται ότι ανέρχεται στο ύψος των 8εκ€ σε ετήσια βάση (δημιουργία και καλλιέργεια αγοράς niche – market). Παράλληλα, η ανάπτυξη 13 επιχειρήσεων με

¹⁶ Ενδεικτικό είναι ότι συγκεκριμένοι κωδικοί παραδοσιακών προϊόντων διακινούνται στην τοπική αγορά αλλά και εντός Κρήτης, έχοντας ως τελική τιμή κατά από 10 -30% υψηλότερη σε σχέση με προϊόν το οποίο παράγεται από βιομηχανία. Αντίστοιχα, προϊόν – μοναδικής προέλευσης και χρήσης τιμολογείται κατά 100% υψηλότερα σε σχέση με ομοειδές προϊόν αρτοποιίας.

ομοειδή προϊόντα, καταδεικνύει τα αρχικά περιθώρια ανάπτυξης της αγοράς στο συγκεκριμένο κομμάτι, ενώ με την είσοδο ιδιωτικών επιχειρήσεων στις συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων, διαφαίνεται περαιτέρω καλλιέργεια της ζήτησης η οποία αρχικά δεν φαίνεται να καλύπτεται ακόμα.

Φυσιολογικά, η δυναμική των επιχειρήσεων αυτών, δημιουργεί σαφείς προϋποθέσεις δημιουργίας εταιρικού cluster σύμφωνα με το οποίο προστατεύεται η παραγόμενη προστιθέμενη αξία, ενώ καλλιεργείται και η υπεραξία των προϊόντων σε μια περισσότερο οργανωμένη μορφή και με σαφή χαρακτηριστικά.

Με την ανάπτυξη 13 γυναικείων συνεταιρισμών στο νομό Ηρακλείου οι οποίοι διακινούν πάνω από 400 κωδικούς προϊόντων συνολικά (αναφερόμαστε μόνο στα παραδοσιακά προϊόντα αρτοποιίας και ζαχαροπλαστικής), δημιουργείται ένα οικονομικό περιβάλλον το οποίο αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία, κυρίως λόγω της ευρύτερη περιφερειακής δυναμικής.

Συνολικά, δημιουργείται ένα οικονομικό περιβάλλον σε περιθωριοποιημένες περιοχές (marginal economies) της ενδοχώρας, (οι οποίες βασίζουν την οικονομική δραστηριότητα στον πρωτογενή τομέα), επιδιώκοντας την επίτευξη προστιθέμενης αξίας σε δραστηριότητες και προϊόντα τα οποία είναι οικεία με την καθημερινότητά των μελών των κοινωνικών επιχειρήσεων (παραδοσιακά εδέσματα τα οποία τα μέλη γνωρίζουν πολύ καλά να παράγουν). Το σχήμα της επιχείρησης (γυναικείος – αγροτικός συνεταιρισμός) είναι επίσης αυτό που είναι οικείο προς τα μέλη, και το οποίο μπορεί να επιφέρει τα περισσότερα οφέλη και τα ελάχιστα κόστη στη διαδικασία και αντίληψη των μελών του. Η επίδραση που επιφέρει η δημιουργία γ. συνεταιρισμού την τοπική κοινωνία, σχετίζεται άμεσα από τη σχέση που έχουν τα μέλη με αυτήν, ενώ η συμβολή του Δήμου (ΟΤΑ) περιορίζεται στην παροχή στήριξης μέσω της αγοράς προϊόντων, η της παροχής έμμεσων διευκολύνσεων (αναλυτικά το σημείο αυτό περιγράφεται σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσας

3.ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Έχοντας περιγράψει τα γενικά χαρακτηριστικά του πλαισίου ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας όπως αυτό αποτυπώνεται στις εθνικές πολιτικές και την τοπική στρατηγική η οποία υλοποιείται από τις κατά τόπους δομές, έγινε αναλυτική περιγραφή του «τοπικού μοντέλου ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας στο νομό Ηρακλείου» αντιμετωπίζοντας την περιοχή αυτή ως αντιπροσωπευτικό δείγμα της συνολικής δυναμικής στην περιφέρεια.

Το γενικό θεωρητικό πλαίσιο εξειδικεύεται σε αυτήν την ενότητα,, εξετάζοντας τη συμβολή των κοινωνικών επιχειρήσεων στην τοπική ανάπτυξη ειδικά στις περιοχές που δραστηριοποιούνται, ενώ αθροιστικά η δραστηριότητα σε επίπεδο περιφέρειας προσδίδει διαφορετικά χαρακτηριστικά στην περιφερειακή ανάπτυξη. Η εδραίωση «πυρήνων κοινωνικής οικονομίας» σε επίπεδο νομού ή και περιφέρειας, διαμορφώνει διαφορετικά δεδομένα ανάπτυξης δημιουργώντας όρους δημιουργίας προστιθέμενης αξίας στην τοπική οικονομία.

Η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη, προσδιόρισε μια καινοτόμο δράση, η οποία σχετίζεται με τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των περιοχών, δημιουργώντας νέες προοπτικές στην τοπική ανάπτυξη. Ενεργοποιούνται νέες κοινωνικές δυνάμεις, άτομα και ομάδες οι οποίες διαφορετικά δεν είχαν πρόσβαση στην επιχειρηματικότητα, αναπτύσσοντας «εναλλακτικές» προτάσεις επιχειρηματικότητας ως επιλογή, ενάντια στην οικονομική και κοινωνική απομόνωση. Τη συγκεκριμένη απειλή που βιώνει σήμερα η αγροτική ύπαιθρος προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν οι τοπικές κοινωνίες δημιουργώντας κοινωνικές επιχειρήσεις, αποφέροντας σημαντικά ποιοτικά και ποσοτικά αποτελέσματα για την περιοχή. Περιοχές απομονωμένες (όπως για παράδειγμα ο Κρουσσώνας, η Έμπαρος, ο Αγ. Βασίλειος κλπ) αναδείχθηκαν, δημιουργήθηκαν επενδύσεις σημαντικής κλίμακας και αξίας από ομάδες γυναικών οι οποίες διαφοροποίησαν την οικονομική πραγματικότητα, θέτοντας σε διαφορετική βάση το μέλλον τους ως άτομα και κοινωνίες συνολικότερα.

Η ανάλυση σε αυτή την ενότητα **σχετίζεται ακριβώς με την επίδραση τέτοιου είδους καινοτόμων δράσεων στις περιοχές**, αξιολογώντας τα μακροσκοπικά αποτελέσματα με κοινωνικούς και οικονομικούς όρους.

Η δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων εμφανίζεται ως μια καινοτόμος δράση (δεν υπάρχει προηγούμενο στην περιοχή), δημιουργώντας νέα δεδομένα, νέα προϊόντα (δεν υπήρχαν στην περιοχή), δημιουργώντας νέους όρους οικονομικής δραστηριότητας στην περιοχή αλλά και στην περιφέρεια ευρύτερα.

Νέες επιχειρήσεις (κοινωνικές επιχειρήσεις) κάνουν την εισαγωγή τους στην τοπική αγορά (και όχι μόνον) προσφέροντας νέα προϊόντα ή καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες, η επιτυχία των οποίων σχετίζεται όχι μόνον με το βαθμό πλήρωσης των αναγκών του καταναλωτή αλλά και με τις ιδιότητες και χαρακτηριστικά τα οποία τα συνοδεύουν (φτιαγμένα από τις γυναίκες μιας

περιοχής). Η τελευταία παράμετρος αποκτά ιδιαίτερη σημασία και διαφοροποιεί το συνολικό αποτέλεσμα, προσδίδοντας στο τελικό προϊόν διαφορετικά χαρακτηριστικά σε σχέση με κάποιο αντίστοιχο το οποίο παράγεται από μια βιοτεχνία, ενώ η επιτυχία της επιχείρησης στην αγορά σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό και από τις κοινωνικές ισορροπίες στην περιοχή στην οποία η επιχείρηση έχει έδρα (τουλάχιστον κατά την εισαγωγή της στην αγορά). Η δυναμική αυτή, δημιουργεί ένα νέο πλαίσιο κοινωνικού διαλόγου, και οικονομικής δραστηριότητας, το οποίο αντίστοιχα η τοπική αυτοδιοίκηση (τοπικά και περιφερειακά) καλείται να ιεραρχήσει αρκετά ψηλά στην ατζέντα προτεραιοτήτων της.

Τα συμπεράσματα σε αυτήν την ενότητα, συσχετίζονται με τα ευρήματα της ανάλυσης των στοιχείων της πρωτογενούς έρευνας η οποία έγινε για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης όπου παρουσιάζονται και οι προτάσεις για το ρόλο που καλούνται οι ΟΤΑ να παίξουν σε αυτό το νέο περιβάλλον το οποίο διαμορφώνεται στις περιοχές ευθύνης τους.

3.2.ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΟΥ ΣΥΜΒΑΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στο κεφάλαιο 2 έγινε αναλυτική περιγραφή της διαδικασίας ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων στο νομό Ηρακλείου, αναλύοντας το ρόλο που έπαιξαν και συνεχίζουν να παίζουν οι δομές στήριξης. Γενική διαπίστωση είναι ότι στην εν λόγω διαδικασία ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης εμφανίζεται να είναι καταλύτης σε μια δυναμική που αναπτύσσεται τοπικά. Είτε τοπικά είτε περιφερειακά, οι φορείς αυτοδιοίκησης διαμορφώνουν τη δυναμική αποδοχής τέτοιου είδους καινοτόμων εγχειρημάτων τουλάχιστον κατά την αρχική φάση, ενώ μετέπειτα η στήριξη κοινωνικών επιχειρήσεων (από τους ΟΤΑ τοπικά – περιφερειακά) προσδίδει συνέχεια στην εδραίωση των καινοτόμων για την περιοχή προσπαθειών με κοινωνικό αντίκτυπο.

Αναλύοντας τα στοιχεία των ενεργών κοινωνικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στο νομό Ηρακλείου, αξίζει να επισημάνουμε ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία είναι κοινά για όλες τις επιχειρήσεις του νομού (αλλά και ολόκληρη την περιφέρεια) τα οποία συμβάλουν στην τοπική ανάπτυξη των περιοχών στις οποίες δραστηριοποιούνται:

1. Η πλειονότητα των επιχειρήσεων χωροθετείται στην ενδοχώρα του νομού Ηρακλείου.

Το μοντέλο κοινωνικής επιχείρησης το οποίο αναπτύχθηκε στο νομό είναι οι γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί. Όπως παρουσιάζεται και από τον Πίνακα 2. κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν αναπτυχθεί στους Δήμους της ενδοχώρας του νομού (Δήμοι Κρουσσώνα, Ν. Καζαντζάκη, Βιάννου, Καστελλίου, Αγ. Βαρβάρας, Ρούβα, Τυλλίσου, Αστερουσίων). Η ίδια εικόνα επαναλαμβάνεται και στους υπόλοιπους νομούς της Κρήτης. Οι περιοχές αυτές έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά όπως:

- Είναι Καποδιστριακοί Δήμοι
- Η κύρια οικονομική δραστηριότητα είναι η γεωργία και κτηνοτροφία
- Είναι περιοχές που δεν ξεπερνούν σε πληθυσμό τις 10.000 κατοίκους.
- Δεν υπάρχει παραλιακό μέτωπο ούτε παρατηρείται έντονη τουριστική ανάπτυξη
- Παρατηρούνται ελλείψεις σε υποδομές (συμπεριλαμβανομένων και των ΟΤΑ)
- Δεν παρατηρείται έντονη οικονομική ανάπτυξη (εισαγωγή επενδύσεων εκτός περιοχής)

Φαίνεται δηλαδή ότι κοινωνικές επιχειρήσεις (με αυτό το μοντέλο οργάνωσης και συγκεκριμένη δραστηριότητα) αναπτύχθηκαν σε μέρη της ενδοχώρας στα οποία παρατηρούνται χαμηλοί ρυθμοί ανάπτυξης, κυρίαρχος κλάδος της οικονομίας τοπικά είναι ο πρωτογενής τομέας, ενώ οι περιοχές διοικητικά είναι αγροτικοί καποδιστριακοί Δήμοι, με σημαντικά ελλείμματα σε βασικές υποδομές. Είναι περιοχές στις οποίες αναπτύσσονται ενέργειες οι οποίες αναφέρονται στην παροχή εναλλακτικού τουριστικού προϊόντος, ενώ σημαντική «τουριστική πίεση» δεν υφίσταται (απουσία επενδύσεων τουρισμού – μόνο μικρά αγροτουριστικά καταλύματα υψηλής ποιότητας).

Κύριο παραγόμενο προϊόν των επιχειρήσεων είναι παραδοσιακά προϊόντα αρτοποιίας – ζαχαροπλαστικής, ενώ σε ελάχιστες περιπτώσεις είδη λαϊκής τέχνης. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι στην ενδοχώρα του νομού Ηρακλείου (αλλά και σε ολόκληρη την περιφέρεια συνολικά) ο πρωτογενής τομέας αποτελεί την βασική οικονομική δραστηριότητα, έτσι οι γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί δημιούργησαν τις προϋποθέσεις γέννησης συμπληρωματικών εισοδημάτων και απασχόλησης σε ένα περιβάλλον στο οποίο η βασική δραστηριότητα συρρικνώνεται σε οικονομική δραστηριότητα και αξία.

Στις περιοχές αυτές, αναπτύσσονται (μέσω των κοινωνικών επιχειρήσεων) οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες σε διαφορετική περίπτωση δεν θα πραγματοποιούνταν, όπως για παράδειγμα, η δημιουργία καταστημάτων (διανομή λιανικής). Επίσης σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρείται ακόμα και η ενεργοποίηση του «ανταγωνισμού» είτε από τον εκσυγχρονισμό των υφισταμένων επιχειρήσεων οι οποίες είναι ενεργές στο κομμάτι αυτό, είτε από την είσοδο νέων επιχειρήσεων στην περιοχή. Το τελικό αποτέλεσμα που προκύπτει είναι η αύξηση της συνολικής αξίας της τοπικής αγοράς (σε όγκους πωλήσεων). Η είσοδος στην τοπική αγορά παραδοσιακών προϊόντων από κοινωνικές επιχειρήσεις, δημιουργεί *de facto όρους προστιθέμενης αξίας στα προϊόντα*, γεγονός το οποίο δημιουργεί τις προϋποθέσεις ζήτησης όχι μόνον από την τοπική κοινότητα, αλλά και το νομό συνολικότερα.

Η δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων διαφοροποίησε τους όρους οικονομικής ανάπτυξης της τοπικής αγοράς, δημιουργώντας σε ορισμένες περιπτώσεις τις προϋποθέσεις αύξησης όγκου πωλήσεων όχι μόνον για την επιχείρηση την ίδια αλλά και για συναφείς στην περιοχή (μέσω της αναβάθμισης προσφερομένων υπηρεσιών και προϊόντων. Και τούτο αποκτά ιδιαίτερη σημασία όταν λαμβάνει χώρα, σε περιοχές της ενδοχώρας όπου ο πρωτογενής τομέας κυριαρχεί αλλά συρρικνώνεται συνεχώς, επιφέροντας αλληπάλλληλα δυσμενή

γεγονότα για τις περιοχές (απομάκρυνση πληθυσμού, μείωση διαθέσιμου εισοδήματος, αύξηση ανεργίας, κοινωνική απομόνωση, απομόνωση από αστικά κέντρα λόγω της έλλειψης ανεπτυγμένων δικτύων). Δημιουργούνται έτσι οι όροι και προϋποθέσεις για την επίτευξη συμπληρωματικού εισοδήματος, σε οικογένειες στις οποίες το μόνο εισόδημα προέρχεται από τον μη ισχυρό (οικονομικά) αγροτικό τομέα, δημιουργώντας παράλληλα τις προϋποθέσεις συγκράτησης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην περιοχή αυτή. Παράλληλα, η ενεργοποίηση ορισμένων κοινωνικών επιχειρήσεων στην παροχή υπηρεσιών (προετοιμασία γευμάτων εκδηλώσεων, και προετοιμασία γάμων) δημιούργησε νέα δεδομένα στην τοπική κοινωνία, πολύ περισσότερο, η υπεραξία των διακινούμενων προϊόντων και υπηρεσιών παραμένει στην περιοχή.

2. Η ενεργοποίηση κοινωνικών επιχειρήσεων άλλαξε την τοπική αναπτυξιακή διαδικασία.

Η διαδικασία ίδρυσης και λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων στην ενδοχώρα του νομού Ηρακλείου, δημιούργησε ένα νέο κανάλι διαλόγου της τοπική κοινότητας με την τοπική αυτοδιοίκηση και τους φορείς ακόμα και σε επίπεδο νομού. Σε προηγούμενα σημεία της παρούσας μελέτης έγινε εκτενής ανάλυση των αλληλεπιδράσεων που προκαλούνται από τη δράση και λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων με την τοπική κοινωνία, κυρίως στο κομμάτι ότι ήταν και παραμένει μια καινοτόμα δράση για τα τοπικά δεδομένα, και πρέπει να τύχει της διαβούλευσης με την τοπική κοινωνία αλλά και με τον οικείο ΟΤΑ (Δήμο). Επίσης, με τους όρους και διαδικασίες σύμφωνα με τις οποίες ιδρύθηκαν οι κοινωνικές επιχειρήσεις, διαφοροποιήθηκαν σταδιακά οι όροι και η «ατζέντα» τοπικής ανάπτυξης στις περιοχές αυτές αλλά και στο σύνολο του νομού, εντάσσοντας δράσεις κοινωνικής οικονομίας, αρκετά ψηλά στις προτεραιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης. Παρόλα αυτά η αναγκαιότητα οργάνωσης ενεργειών από τους φορείς στο σύνολό τους αποτελεί σήμερα κυρίαρχο ζητούμενο, διασφάλισης του ήδη θετικού αποτελέσματος.

Γενική εικόνα για το νομό Ηρακλείου αλλά και την περιφέρεια Κρήτης συνολικά, περιγράφει την ανισομέρεια που παρατηρείται μεταξύ του ανεπτυγμένου βόρειου άξονα και της ενδοχώρας. Αντίστοιχα και οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης (καποδιστριακοί κατ'έξοχήν δήμοι), οι οποίοι δημιουργήθηκαν από το 1994 αντιμετωπίζουν ακόμα και σήμερα σημαντικά ελλείμματα τόσο σε υποδομές όσο και σε οργανωμένες διαδικασίες αναπτυξιακού χαρακτήρα. Η ενεργοποίηση, και ευαισθητοποίηση των τοπικών φορέων για τη στήριξη ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων στην περιοχή ευθύνης των ΟΤΑ, λειτούργησε

«εκπαιδευτικά» για αιρετούς και τοπικά στελέχη, δημιουργώντας μια «γηγενή» διαδικασία αναπτυξιακού χαρακτήρα, στην οποία ο φορέας καλείται να την εντάξει στον τοπικό διάλογο για το μέλλον της περιοχής. Αναδεικνύονται συγκριτικά πλεονεκτήματα που πλέον δεν μπορούν οι οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης να αγνοήσουν, για την πορεία και ανάπτυξη της περιοχής. Και τούτο αναφέρεται όχι μόνον τοπικά (σε επίπεδο Δήμου) αλλά συνολικότερα, εφόσον σήμερα οι δράσεις ενέχουν ένα συγκεκριμένο καθολικό, διαρκές και βιώσιμο αποτέλεσμα.

Επιπλέον, σε περιοχές όπου λειτουργούν ήδη κοινωνικές επιχειρήσεις, ο διάλογος που αναπτύσσεται μεταξύ των επιχειρήσεων και των ΟΤΑ, ή και μεταξύ των επιχειρήσεων, της τοπικής κοινωνίας και των ΟΤΑ, εξελίσσεται σε μια περισσότερο οργανωμένη διαδικασία, στην οποία «απαιτείται» η λήψη αποφάσεων και η δρομολόγηση διαδικασιών με στόχο την περαιτέρω στήριξη των κοινωνικών επιχειρήσεων. Η διαδικασία αυτή λαμβάνει παρόμοια χαρακτηριστικά, σε επίπεδο νομού ή περιφέρειας, όπου οι Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις ή και η περιφερειακή διοίκηση καλούνται να αναλάβουν αντίστοιχες θέσεις στήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων, σε μια διαφορετική κλίμακα, αναπτύσσοντας συνέργειες με αντίστοιχες δράσεις τις οποίες αναλαμβάνουν οι Δήμοι.

Όλες οι παραπάνω διαδικασίες είναι ανάγκη να λάβουν μια οργανωμένη μορφή, ώστε να υπάρχουν συγκεκριμένοι στόχοι και αποτελέσματα.

Σε αυτό το επίπεδο, εξαιρετικής σημασίας είναι ο παράγοντας του επιτυχημένου συντονισμού φορέων, στον από κοινού σχεδιασμό πολιτικών περιφερειακά αλλά και σε επίπεδο νομού ώστε να υπάρχει ένα οργανωμένο αποτέλεσμα το οποίο αφενός απαντά στα οξυμένα κοινωνικά προβλήματα τα οποία παρουσιάζονται σήμερα στην ενδοχώρα αλλά και τα αστικά κέντρα, και αφετέρου να δημιουργούνται οι όροι διασφάλισης της συνέχειας δράσεων σε έναν ενιαίο στρατηγικό προγραμματισμό για τη δημιουργία και ανάπτυξη ενός οικονομικού βιώσιμου περιβάλλοντος κοινωνικής οικονομίας.

Γεγονός είναι ότι η διαδικασία δημιουργίας ευνοϊκών προϋποθέσεων ανάπτυξης και στήριξης κοινωνικών επιχειρήσεων στο παρελθόν αλλά και σήμερα αποτελεί μια «εκπαιδευτική» διαδικασία (learning by doing process) για τους τοπικούς φορείς οι οποίοι εμφανίζουν σε αρκετές περιπτώσεις ελλείμματα σε καταρτισμένο στελεχιακό δυναμικό, και σε εμπειρίες από αντίστοιχα εγχειρήματα. Οι τοπικοί φορείς σε πολλές περιπτώσεις καλούνται να διαχειριστούν *καινοτόμες*

δράσεις, και πρωτοβουλίες οι οποίες ενέχουν κοινωνικό αντίκτυπο, θέτοντας την ανάγκη για συνεχή διαβούλευση. **Η διαδικασία ενεργοποίησης δράσεων που εντάσσονται στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας ήταν και παραμένουν από κάτω προς τα πάνω διαδικασία** η οποία εμπεριέχει σημαντικά δεδομένα και προοπτικές με αναπτυξιακό χαρακτήρα για τις περιοχές αυτές.

Συνολικά, η δραστηριοποίηση οποιασδήποτε μορφής κοινωνικής επιχείρησης σε περιοχή της ενδοχώρας του νομού (και της περιφέρειας συνολικά) αποτελεί καινοτόμα δράση για τα στενά τοπικά δεδομένα και ως τέτοια αντιμετωπίζεται από όλους τους εμπλεκόμενους παράγοντες (Δήμος, στελέχη, ομάδα, κοινωνικό σύνολο). Τούτο σημαίνει ότι θα πρέπει να υπάρχει ενεργός και συνεχής κοινωνικός διάλογος όλων των μερών, διάλογος ο οποίος σε όσες περιπτώσεις εντάσσεται από την δημοτική αρχή στην ατζέντα τοπικής ανάπτυξης. Αναφερόμαστε, σε μια δυναμική διαδικασία, η οποία λειτουργεί από την κοινωνία προς τον Δήμο, τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και την Περιφερειακή Διοίκηση. *Η εξέλιξη αυτή απαιτεί μια αναδιαμόρφωση της συνολικής κοινωνικής πολιτικής των Δήμων και των Ν Αυτοδιοικήσεων, στο βαθμό κατά τον οποίο δράσεις κοινωνικής οικονομίας θα πρέπει να λειτουργούν ως ένα εκ των βασικών μέσων στήριξης ευπαθών κοινωνικών ομάδων.*

3. Μείωση του «χάσματος» πληροφορίας και οικονομικής δραστηριότητας.

Η δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων σε «δύσκολα» οικονομικά περιβάλλοντα, τα οποία χαρακτηρίζονται από, χαμηλή οικονομική αξία, (χαμηλά επίπεδα ζήτησης και προσφοράς), χαμηλά επίπεδα πρόσβασης σε κεφάλαιο, από μέλη τα οποία έχουν βασική μόρφωση (απόφοιτοι λυκείου), δημιούργησε τις προϋποθέσεις μείωσης του χάσματος και του κόστους πρόσβασης στην πληροφορία και τελικά στην ίδια την αγορά, δημιουργώντας ευκαιρίες απασχόλησης, και γέννησης οικονομικής δραστηριότητας.

Η ενεργοποίηση κοινωνικών επιχειρήσεων δημιούργησε τις ευκαιρίες απασχόλησης σε άτομα τα οποία βρισκόταν εκτός αγοράς εργασίας, άτομα τα οποία κατά κανόνα είναι μέλη αγροτικών οικογενειών, και για τα οποία η απόκτηση κεφαλαίου, η ενημέρωση, η κατάρτιση και η επιχειρηματικότητα είναι διαδικασίες άγνωστες. Πολύ περισσότερο σε περιοχές όπου δεν υπάρχει έντονη οικονομική δραστηριότητα και η «επιχειρηματική κουλτούρα» ήταν ανύπαρκτη.

Με την ίδρυση και λειτουργία κοινωνικής επιχείρησης δόθηκε η ευκαιρία στα μέλη να ενημερώνονται, να διεκδικούν οικονομική αξία από αυτό που παράγουν, ουσιαστικά να ξεκινήσουν διαδικασίες εκμάθησης και ενημέρωσης γύρω από την επιχειρηματικότητα, διαφοροποιώντας τα «κλασσικά στερεότυπα» σχετικά με την απόκτηση πληροφοριών, δημιουργίας οικονομικής δραστηριότητας και τελικά κέρδους για την επιχείρηση και την κοινωνία που ζουν.

Έτσι καλλιεργήθηκαν θετικά οι προοπτικές βελτίωσης των ατόμων, ανάπτυξης της τοπικής κοινωνίας, με την ενεργοποίηση τους και την κεφαλαιοποίηση τελικά του τοπικού παραδοσιακού κεφαλαίου που κατείχαν και συνεχίζουν να κατέχουν. Εντασσόμενες οι κοινωνικές επιχειρήσεις στο σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον, δημιουργούνται νέες προοπτικές για την περιοχή, αλλά και νέα οράματα σε ατομικό αλλά και συλλογικό επίπεδο, γεννώντας ευκαιρίες η αξία των οποίων βασίζεται στην πληροφορία (απόκτηση αυτής) και την οικονομική δραστηριότητα (μετάφραση της πληροφορίας σε οικονομικό αποτέλεσμα).

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονίσουμε ότι υπό την τρέχουσα πολιτικο-οικονομική συγκυρία, επιχειρήσεις και φορείς οι οποίοι λειτουργούν απομονωμένα, είναι καταδικασμένοι σε αφανισμό. *Ποτέ άλλοτε άνθρωποι, επιχειρήσεις και φορείς από όλα τα μέρη του κόσμου δεν είχαν τη δυνατότητα να συνεργάζονται και να ανταγωνίζονται μεταξύ τους σε καθεστώς ελεύθερης αγοράς, ακόμα και σε πραγματικό χρόνο, και μάλιστα με όρους ουσιαστικής ισοτιμίας ευκαιριών.* Σε αυτήν την πραγματικότητα συνέβαλαν καθοριστικά η χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, η χρήση του internet, η γρήγορη πρόσβαση σε πληροφορίες και η δυνατότητα εκπαίδευσης σε χρόνο ο οποίος μια δεκαετία πριν θα ήταν στόχος ζωής. *Στη νέα οικονομική πραγματικότητα ενεργές κοινωνικές επιχειρήσεις της ενδοχώρας του νομού, είναι «καταδικασμένες» να αναπτυχθούν, και μέσω της διαρκούς εκπαίδευσης των μελών, της κατάρτισης, έχοντας την ευκαιρία χρήσης όλων εκείνων των εργαλείων τα οποία μπορούν να προσδώσουν τις προϋποθέσεις άρσης αποκλεισμού τους από την πληροφορία τη γνώση την εξειδίκευση (ανά τομέα δραστηριότητας).*

Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι τοπικοί φορείς υποβοήθησαν την διαδικασία αυτή (μέσω συνεχών σεμιναρίων των μελών σε θέματα ειδικού ενδιαφέροντος¹⁷), τα αποτελέσματα είναι εντυπωσιακά και για τα μέλη και για την ίδια την επιχείρηση. *Ουσιαστικά, οι τοπικοί φορείς έχουν τη δυνατότητα να*

¹⁷ Π.χ. σεμινάρια εκμάθησης χρήσης Η/Υ, σεμινάρια υγιεινής κ ασφάλειας τροφίμων από Δήμους και τη ΝΕΛΕ Ηρακλείου

παρέχουν όλα εκείνα τα εργαλεία στα μέλη των κοινωνικών επιχειρήσεων, ώστε να μειωθεί το κόστος λήψης και αξιοποίησης πληροφοριών ώστε η επιχείρηση να γίνει ανταγωνιστικότερη και με ποιοτικούς αλλά και με ποσοτικούς όρους¹⁸.

Η ανάπτυξη συνεργειών σε αυτό το επίπεδο, δίδει τις δυνατότητες στα μέλη των κοινωνικών επιχειρήσεων να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους, πολύ περισσότερο, να εξοικειωθούν με τη χρήση νέων τεχνολογιών (Internet, e-commerce etc) καθώς και επιχειρηματικών διαδικασιών ώστε να αναπτύξουν τις δυνατότητες πρόσβασης σε πληροφορίες μέσα και διαδικασίες οι οποίες θα αναβαθμίσουν τη λειτουργία της επιχείρησης. Η παροχή γνώσης κατά οργανωμένο τρόπο και επί τόπου, καθιστά τα μέλη περισσότερο ικανά να αναπτύξουν την επιχείρηση και τη δραστηριότητα που δημιουργούν, με τέτοιο τρόπο κατά τον οποίο μειώνονται οι εξαρτήσεις από τρίτους φορείς στην παροχή και έλεγχο της πληροφορίας.

Κοινωνικές επιχειρήσεις οργανωμένες οι οποίες αναπτύσσονται δυναμικά, χρησιμοποιώντας νέες τεχνολογίες επικοινωνίας και δικτύωσης δημιουργούν τις προϋποθέσεις αύξησης αναγνωρισιμότητας κυρίως εκτός περιοχής, αποφέροντας πολλαπλά οφέλη και για την επιχείρηση αλλά και για την περιοχή. Η εξωστρέφεια σε αυτό το επίπεδο, μπορεί να λειτουργήσει προσθετικά στην προώθηση της περιοχής στην οποία εδρεύει, ενώ το τελικό αποτέλεσμα είναι θετικά πολλαπλό στην περίπτωση όπου και οι φορείς αυτοδιοίκησης λειτουργούν στην ίδια κλίμακα (προωθώντας το κοινωνικό κεφάλαιο της περιοχής).

Η ίδια εικόνα βέβαια, εμφανίζεται και σε υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες, είτε στην ενδοχώρα είτε σε ανεπτυγμένα αστικά κέντρα, όπου ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας, και το ενεργό κοινωνικό σύνολο δημιουργεί αντίστοιχες αδυναμίες, απομάκρυνση από την πληροφορία, το κεφάλαιο, το οικονομικό γίνεσθαι συνολικά. Έτσι η δημιουργία ομάδων οι οποίες θα έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν κοινωνική επιχείρηση με σαφές οροθετημένο αντικείμενο δραστηριότητας το οποίο θα έχει και απήχηση στην κοινωνία, σαφέστατα έχει τις δυνατότητες να δημιουργήσει σημαντικές προοπτικές αυτοβελτίωσης, τόνωσης της αυτοπεποίθησης των ατόμων, πολύ δε περισσότερο τα καθιστά ικανά να δημιουργούν και να κερδίζουν από αυτό που κάνουν (είτε σε οικονομικό επίπεδο είτε σε επίπεδο κοινωνικής αποδοχής).

¹⁸ Σε αυτό το σημείο αναφερόμαστε στο κόστος διεξαγωγής των σεμιναρίων το οποίο απορροφάται από τους τοπικούς φορείς, αλλά και στο κόστος «χρόνου» το οποίο εξοικονομείται ώστε η επιχείρηση να έχει πρόσβαση στην πληροφορία.

4. Άρση κοινωνικού αποκλεισμού, δημιουργία ευκαιριών σε τοπικές κοινωνίες.

Η ενεργοποίηση οποιασδήποτε μορφής κοινωνικής επιχείρησης σε μικρές κοινωνίες στην ενδοχώρα, δημιουργεί για τα μέλη ευκαιρίες άρσης της απομόνωσης (έξοδος από τις κλασσικές οικιακές – αγροτικές εργασίες) γεννώντας ευκαιρίες απασχόλησης και δημιουργίας συμπληρωματικού εισοδήματος. Η συνέχιση της δραστηριότητας εντός της κοινωνικής επιχείρησης δημιουργεί τις προϋποθέσεις ένταξης σε ένα οικονομικό περιβάλλον στο οποίο ήταν απίθανο να ενταχθούν στο παρελθόν.

Περιοχές οι οποίες είναι χαμηλού οικονομικού ενδιαφέροντος στο οικονομικό γίγνεσθαι του νομού Ηρακλείου, καθιερώνονται κατά ένα σημαντικό μέρος, κυρίως λόγω της δράσης των κοινωνικών επιχειρήσεων και των θετικών αποτελεσμάτων που παρουσιάζουν κατά την περίοδο δράσης. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελούν η Σύρος και ο Βελβεντός στην Κοζάνη αλλά και η περιοχή Κρουσώνα στο νομό Ηρακλείου, περιοχές οι οποίες ήταν χαμηλού ενδιαφέροντος, αγροτικές, χωρίς σημαντική οικονομική δραστηριότητα. Ο Γυναικείος Συνεταιρισμός Σύρου κατά το 2000 ήταν από τους πρώτους που πραγματοποίησαν εξαγωγές, ο Βελβεντός έγινε περιοχή ονομαστή σε όλη την Ελλάδα για τα προϊόντα τα οποία διακινεί ο Γ. Συνεταιρισμός, ενώ σήμερα τα προϊόντα του γ. συνεταιρισμού από τον Κρουσώνα είναι από τα πλέον φημισμένα και στην Κρήτη αλλά και εκτός. Αντίστοιχα αποτελέσματα παρουσιάζονται και για τις υπόλοιπες κοινωνικές επιχειρήσεις πολλές από τις οποίες σήμερα εμφανίζουν αυξανόμενα μεγέθη πωλήσεων κυρίως εκτός Κρήτης αλλά και εκτός Ελλάδας (βλ.κεφ. 5).

Επίσης, η συνεργασία τοπικών γυναικείων συνεταιρισμών με επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στο κομμάτι του εναλλακτικού τουρισμού, προσφέρει σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης πωλήσεων, γεννώντας νέες ευκαιρίες απασχόλησης και ανάπτυξης.

Εντυπωσιακά ήταν τα αποτελέσματα συνεργασίας γυναικείου συνεταιρισμού με επιχείρηση η οποία διέθετε παραδοσιακά καταλύματα για μεγάλα οικονομικά εισοδήματα. Η εξέλιξη της συνεργασίας δημιούργησε τις προϋποθέσεις οργανωμένης εισόδου του συνεταιρισμού στο λιαν εμπόριο με αποτέλεσμα την ραγδαία ανάπτυξη πωλήσεων εκτός Κρήτης, η οποία λειτούργησε θετικά και για την τουριστική επιχείρηση, αλλά και για το συνεταιρισμό.

Πέρα από το γεγονός ότι στα μέλη των κοινωνικών επιχειρήσεων δίδεται η ευκαιρία δημιουργίας εισοδήματος, δημιουργούνται βιώσιμες προϋποθέσεις άρσης αποκλεισμού και στην τοπική κοινωνία αλλά και ευρύτερα. Δίδεται η ευκαιρία μάθησης και κατάρτισης σε άτομα τα οποία ήταν αποκλεισμένα από την εκπαιδευτική διαδικασία τα οποία σε διαφορετική περίπτωση δεν είχαν καμία ευκαιρία συμμετοχής στη «*δια βίου μάθηση και κατάρτιση*» - αντίθετα τώρα έχουν τις δυνατότητες να συμμετέχουν ενεργά (βλ. κεφ. 5). Επιπλέον, δημιουργούνται οι όροι συμμετοχής και άλλων μελών της τοπικής κοινωνίας στις επιχειρήσεις, ή/και δημιουργώντας επιπλέον νέα σχήματα τα οποία προσδίδουν σε κάθε περίπτωση επιπλέον οικονομικά χαρακτηριστικά και οφέλη σε περιοχές οι οποίες μέχρι σήμερα δεν έχουν ισχυρή οικονομική δραστηριότητα (εκτός του πρωτογενή τομέα).

Έχοντας δραστηριοποιηθεί ένας ικανός αριθμός κοινωνικών επιχειρήσεων σε επίπεδο περιφέρειας, έχει δημιουργηθεί η «κρίσιμη μάζα» επιχειρήσεων φορέων, και στελεχών ώστε μπορεί κανείς να περιγράψει οργανωμένα πλέον το μοντέλο ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη. Σε επόμενα κεφάλαια της παρούσας μελέτης (βλ.κεφ 6) τεκμηριώνεται η άποψη ότι το συγκεκριμένο περιβάλλον αποτελεί το πρώτο επίπεδο παρέμβασης για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη, το οποίο εμφανίζει σημάδια ωρίμανσης, δημιουργώντας έτσι προοπτικές περαιτέρω εδραίωσης και ανάπτυξης.

Συνολικά μέχρι σήμερα οι επιπτώσεις και τα οφέλη τα οποία προκύπτουν στις τοπικές κοινωνίες από τη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων στο νομό αναφέρονται:

- ✓ *Στην αύξηση απασχόλησης (δημιουργία νέων θέσεων εργασίας) στην περιοχή*
- ✓ *Δημιουργία επενδύσεων στην ενδοχώρα (ανάπτυξη και δημιουργία μονάδων)*
- ✓ *Κατοχύρωση προστιθέμενης αξίας περιοχών μέσω της διακίνησης προϊόντων προστιθέμενης αξίας (προβολή περιοχής)*
- ✓ *Διατήρηση παραδοσιακών προϊόντων περιοχών που τείνουν προς εξαφάνιση & δημιουργία προστιθέμενης αξίας σε αυτά*
- ✓ *Στην ανάπτυξη καινοτόμων δράσεων σε περιοχές ενδοχώρας*
- ✓ *Δημιουργία πρόσθετου εισοδήματος σε αγροτικές περιοχές*
- ✓ *Στην προώθηση απομονωμένων περιοχών*
- ✓ *Ανάπτυξη κουλτούρας καινοτόμων ενεργειών σε τοπική κλίμακα - Εμπλοκή στελεχών και κοινωνικών ομάδων σε καινοτόμες δράσεις*

- ✓ *Ενεργοποίηση τοπικής οικονομίας (παραγωγή, προμηθευτές πελάτες, επενδύσεις)*
- ✓ *Ανάπτυξη κοινωνικών δεσμών μέσα στις περιοχές αλλά και εκτός αυτών*
- ✓ *Ανάπτυξη δεσμών ομάδων κοινωνικών επιχειρήσεων, με τοπικούς φορείς (ανάπτυξη συνεργείων, επιμόρφωση)*
- ✓ *Βελτίωση προσωπικών δεξιοτήτων μελών ομάδας – επιμόρφωση και κατάρτιση μέσω της προσέγγισης και επαφής με διαφορετικά οικονομικά περιβάλλοντα (άρση αποκλεισμού)*
- ✓ *Ανάπτυξη δεσμών κοινωνικών επιχειρήσεων με ομοειδείς σε άλλες περιοχές της χώρας (αλλά και της ΕΕ) – συμμετοχή σε δίκτυα*
- ✓ *Μείωση χάσματος πληροφορίας – ενεργοποίηση ΟΤΑ*
- ✓ *Προσέλκυση επενδύσεων – ενεργοποίηση δεσμών με την αγορά*
- ✓ *Αλλαγή όρων οριοθέτησης αναπτυξιακών δράσεων στην περιοχή (ένταξη στην ιεράρχηση αναπτυξιακών δράσεων ΟΤΑ για την περιοχή – local action plan agenda). Δυναμικός κοινωνικός διάλογος με ΟΤΑ για την ενεργή στήριξη κοινωνικών επιχειρήσεων.*

Χαρακτηριστικό γνώρισμα λοιπόν του «μοντέλου κοινωνικής οικονομίας» στο νομό Ηρακλείου είναι η έντονη δραστηριότητα στην ενδοχώρα με την αντίστοιχη απουσία δράσης από τα αστικά κέντρα της στην Κρήτη.

Οι ενέργειες ευαισθητοποίησης μερών για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε αστικά κέντρα ενέχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά τα οποία σχετίζονται με την τοπική κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα. Επιπλέον, οι πρωτοβουλίες για την ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων σε αστικά κέντρα καλούνται να καλύψουν ανάγκες και κοινωνικά ελλείμματα τα οποία σαφώς και δεν είναι τα ίδια σε σχέση με την αγροτική ενδοχώρα.

Οι διαφορές οι οποίες εντοπίζονται ανάμεσα σε αστικά κέντρα και την ενδοχώρα στο πλαίσιο ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας (δυναμική ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων) περιγράφονται στον πίνακα που ακολουθεί απεικονίζοντας σε γενικές γραμμές και το «αναπτυξιακό χάσμα» το οποίο υπάρχει μεταξύ των αναπτυγμένων αστικών κέντρων του βορείου άξονα και της ενδοχώρας της Κρήτης:

ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	ΕΝΔΟΧΩΡΑ
<ul style="list-style-type: none"> • Συγκέντρωση πληθυσμού 	<ul style="list-style-type: none"> • Περιοχές με χαμηλή συγκέντρωση πληθυσμού
<ul style="list-style-type: none"> • Έντονη οικονομική δραστηριότητα 	<ul style="list-style-type: none"> • Αδύναμη οικονομική δραστηριότητα (απουσία επενδύσεων στην περιοχή από εκτός περιοχής οικονομικούς παράγοντες)
<ul style="list-style-type: none"> • Ανεπτυγμένος δευτερογενής & τριτογενής τομέας που αναπτύσσεται δημιουργώντας ισχυρή προστιθέμενη αξία 	<ul style="list-style-type: none"> • (Υπερ;) Ανεπτυγμένος πρωτογενής τομέας που φθίνει: (συρρίκνωση εισοδήματος → αναζήτηση συμπληρωματικών εργασιών - αδύναμος δευτερογενής - τριτογενής τομέας)
<ul style="list-style-type: none"> • Μετακίνηση πληθυσμού από την ενδοχώρα προς τα αστικά κέντρα 	<ul style="list-style-type: none"> • Απομάκρυνση πληθυσμού
<ul style="list-style-type: none"> • Χαλαροί κοινωνικοί δεσμοί - έλλειψη εθελοντισμού → προοπτικές ανάπτυξης 	<ul style="list-style-type: none"> • Ισχυροί κοινωνικοί δεσμοί - ισχυρές αλληλεπιδράσεις
<ul style="list-style-type: none"> • Οργανωμένοι ΟΤΑ 	<ul style="list-style-type: none"> • Καποδιστριακοί Δήμοι (ΟΤΑ) με ελλείψεις
<ul style="list-style-type: none"> • Πληθώρα υποδομών και στελεχών 	<ul style="list-style-type: none"> • Ελλείψεις υποδομών, κεφαλαίου, στελεχών
<ul style="list-style-type: none"> • Υψηλά ποσοστά ανεργίας 	<ul style="list-style-type: none"> • Χαμηλά ποσοστά ανεργίας τα οποία προκύπτουν από την μετακίνηση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού
<ul style="list-style-type: none"> • Ισχυρή δυναμική λόγω τουρισμού 	<ul style="list-style-type: none"> • Δυνητική αναπτυξιακή δυναμική
<ul style="list-style-type: none"> • Ευκαιρίες απασχόλησης (τουρισμός) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ευκαιρίες απασχόλησης εκτός των περιοχών (αστικά κέντρα) - μικρές ευκαιρίες απασχόλησης
<ul style="list-style-type: none"> • Ύπαρξη εθελοντικών ομάδων (πρώτο επίπεδο οργάνωσης) 	<ul style="list-style-type: none"> • Αδυναμία ανάπτυξης εθελοντικών ομάδων
<ul style="list-style-type: none"> • Πρόσβαση στην πληροφορία 	<ul style="list-style-type: none"> • Χάσμα πληροφορίας (χαμηλά επίπεδα υποδομών και γνώσεων)

Η ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων σε αστικά κέντρα περιλαμβάνει περισσότερο περίπλοκες διαδικασίες, απαντώντας σε περισσότερο σύνθετα κοινωνικά προβλήματα, τα οποία απαντώνται σε πληθυσμιακές ομάδες οι οποίες χαρακτηρίζονται και ως «ευπαθείς κοινωνικές ομάδες». Πρωτοβουλίες ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων σε αστικά κέντρα έχουν τις δυνατότητες να επιφέρουν πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα για μεγαλύτερες κοινωνικές ομάδες οι οποίες μάλιστα αντιμετωπίζουν περισσότερο οξυμένα προβλήματα απομόνωσης από το οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι.

Η εθελοντική δυναμική (δημιουργία εθελοντικών ομάδων) η οποία αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια αποτελεί ένα «πολύτιμο» υπόστρωμα για την

ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων, από το οποίο μπορούν να γεννηθούν εξαιρετικά επιτυχημένα αποτελέσματα. Αποτελεί το πρώτο επίπεδο αυτό-οργάνωσης των ομάδων, στην αλληλοβοήθεια και αλληλεγγύη, η εξέλιξη της οποίας σε κάθε περίπτωση μπορεί να δημιουργήσει κοινωνική επιχείρηση. Σε αυτό το επίπεδο, η στήριξη των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης αποκτά πιο σύνθετα χαρακτηριστικά, ενεργοποιώντας και ενθαρρύνοντας τέτοιου είδους πρωτοβουλίες μέσω της μείωσης των αγκυλώσεων της γραφειοκρατίας, της εκχώρησης εγκαταστάσεων, της προώθησης τέτοιου είδους πρωτοβουλιών, και τελικά εντάσσοντας αυτές στην αναπτυξιακή διαδικασία και την κοινωνική πολιτική που ασκείται. Σε μεγάλες πόλεις η διαθεσιμότητα και δέσμευση καταρτισμένων στελεχών είναι μια περισσότερο εύκολη διαδικασία, ενώ αντίστοιχα η πρόσβαση σε πληροφορίες καθώς και οι εμπειρίες των μελών είναι σαφέστερα πλουσιότερες συγκριτικά με την ενδοχώρα.

Αντίθετα, δράσεις οι οποίες εντάσσονται στο πεδίο ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας στην ενδοχώρα, βρίσκουν εξίσου γόνιμο έδαφος, απαντώντας σε προβλήματα δομικού χαρακτήρα όπως για παράδειγμα, η μείωση αγροτικού εισοδήματος, η μείωση οικονομικά ενεργού πληθυσμού, τελικά η πληθυσμιακή και οικονομική αποδυνάμωση των περιοχών. Επιπλέον, αναφερόμαστε σε μικρότερα κοινωνικά σύνολα, με αυξημένους κοινωνικούς δεσμούς, και με δυνητικά μεγαλύτερη αποδοχή τέτοιου είδους πρωτοβουλιών και εγχειρημάτων, λόγω του γεγονότος ότι δημιουργούνται ευκαιρίες πολλαπλών θετικών αποτελεσμάτων οι οποίες γίνονται εύκολα ορατές. Επίσης στην ενδοχώρα ελλοχεύει μια δυναμική η οποία σχετίζεται με την κουλτούρα και τα χαρακτηριστικά της, η οποία υπό τις κατάλληλες ευνοϊκές προϋποθέσεις, δημιουργεί σημαντικές οικονομικές ευκαιρίες (π.χ. η ανάδειξη και διακίνηση, παραδοσιακών προϊόντων, η αναβίωση παραδοσιακών εθίμων και λαογραφίας και η επανένταξή τους στην καθημερινότητα).

Συμπερασματικά, λοιπόν, **το μοντέλο ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας μέχρι σήμερα, είναι απόλυτα διαμορφωμένο σύμφωνα με τις δυνατότητες, ανάγκες, ιδιομορφίες και δυναμικό των περιοχών στις οποίες και στις οποίες αναπτύχθηκαν οι κοινωνικές επιχειρήσεις, αποτυπώνοντας μια υγιή και βιώσιμη από κάτω προς τα πάνω διαδικασία - αποτέλεσμα της κοινωνικής ζύμωσης (αρχικά), και διαλόγου (μετέπειτα), μεταξύ της τοπικής κοινωνίας, των επιχειρήσεων και των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης τοπικά και περιφερειακά.**

Τα αποτελέσματα τα οποία μπορεί να προκύψουν από την δραστηριοποίηση κοινωνικών επιχειρήσεων τοπικά, ενέχουν στοιχεία ενσωμάτωσης των κοινωνικών ομάδων στην ενεργή οικονομική δραστηριότητα, αποφέροντας σημαντικά οφέλη για τις κοινωνίες και τα άτομα (σε προσωπικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο).

Σε αυτό το πλαίσιο η δράση κοινωνικών επιχειρήσεων αλλάζει τα δεδομένα τοπικής ανάπτυξης διαφοροποιώντας τους όρους κοινωνικού διαλόγου με τους τοπικούς φορείς, συμβάλλοντας έτσι στην αναπτυξιακή διαδικασία τοπικά αλλά και περιφερειακά (συνολικό αποτέλεσμα σε επίπεδο νομού ή περιφέρειας). Είναι δεδομένο, ότι η δραστηριότητα κοινωνικών επιχειρήσεων είτε αυτές λειτουργούν σε αστικά κέντρα είτε στην ύπαιθρο, δημιουργεί ευκαιρίες τις οποίες καλούνται οι κεντρικοί φορείς αυτοδιοίκησης να «εκμεταλλευτούν», χτίζοντας σε μια προστιθέμενη αξία με βιώσιμα οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα.

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε αυτήν την ενότητα παρουσιάζεται η μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου η οποία έγινε για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης. Για την πλήρη αποτύπωση του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, χρειάζεται να εξεταστούν οι μέχρι σήμερα διαδικασίες και δυναμική η οποία αναπτύχθηκε αναφορικά με τις κοινωνικές επιχειρήσεις οι οποίες σήμερα είναι ενεργές, λαμβάνοντας υπ' όψιν και τις αιτίες που οδήγησαν σε αποτυχία ήδη οργανωμένες κοινωνικές επιχειρήσεις. Τα πρωτογενή στοιχεία σε συνδυασμό και με τη δευτερογενή ανάλυση αποτελεσμάτων προηγούμενων εργασιών, δημιουργούν μια ρεαλιστική εικόνα των αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των τοπικών φορέων ΤΑ και κοινωνικών επιχειρήσεων.

Αρχικά, σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται ανάλυση των στοιχείων καταγραφής κοινωνικών επιχειρήσεων, διαδικασία η οποία έλαβε χώρα στο πλαίσιο της «Μελέτης για τη Δημιουργία Κρητικού cluster κοινωνικών Επιχειρήσεων», για λογαριασμό της Αναπτυξιακής Σύμπραξης για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη – ΚΡΗΚΟΣ από το ΕΤΕΠ (2006). Τα στοιχεία αυτά αποτελούν το πρώτο επίπεδο δεδομένων, τα οποία αναλύονται, και συσχετίζονται με τα ευρήματα της έρευνας πεδίου για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης. Έχοντας αναλύσει τα αρχικά στοιχεία της μελέτης καταγραφής των κοινωνικών επιχειρήσεων, διαμορφώνεται το ερευνητικό πρόγραμμα για τις ανάγκες της συγκεκριμένης μελέτης, αποσκοπώντας στην αποτύπωση των αρχικών συμπερασμάτων σχετικά με τη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων, δίδοντας έμφαση σε ποσοτικά στοιχεία από τη λειτουργία τους από την ίδρυση μέχρι και σήμερα.

Τελικό δεδομένο είναι:

α) η πρώτου επιπέδου συγκριτική ανάλυση των κοινωνικών επιχειρήσεων του ν Ηρακλείου,

β) η αποτύπωση του ρόλου των ΟΤΑ (κυρίως Δήμων) στην βιώσιμη λειτουργία τους.

Το ζήτημα το οποίο αντιμετωπίζεται από τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης και της έρευνας είναι:

- i. Σήμερα στην περιφέρεια Κρήτης έχει δημιουργηθεί μια πληθώρα κοινωνικών επιχειρήσεων, οι οποίες παρουσιάζουν θετική οικονομική δραστηριότητα. Τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων καθώς και οι τοπικές ιδιαιτερότητες, διαμορφώνουν ένα πλαίσιο διαλόγου για το επίπεδο παρέμβασης και στήριξης των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, στις επιχειρήσεις αυτές. Αντίστοιχα το υφιστάμενο θεσμικό καθεστώς των ΟΤΑ κυρίως Α Βαθμού (Δήμοι περιοχής) δεν δίδει τη δυνατότητα ευθείας στήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων υπό τη μορφή απ'ευθείας χρηματοδότησης, αίτημα το οποίο εμφανίζεται σε μια καθολική διάσταση από τα μέλη όλων των κοινωνικών επιχειρήσεων ιδιαίτερα κατά την περίοδο ίδρυσης της επιχείρησης.
- ii. Είναι ανάγκη να αποτυπωθούν οι καλές πρακτικές ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων, αναλύοντας τον ρόλο των ΟΤΑ στο τελικό αποτέλεσμα, ώστε να αποτελέσουν έναν οδηγό σχεδιασμού για τους ΟΤΑ στην κατεύθυνση δημιουργίας ευνοϊκών προϋποθέσεων ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων στις περιοχές ευθύνης των.
- iii. Κατά συνέπεια, χρειάζεται να οριοθετηθεί το πλαίσιο παρέμβασης των ΟΤΑ αναφορικά με τη στήριξη ανάπτυξης ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη της κοινωνικών οικονομίας για τις περιοχές ευθύνης τους, παράγοντας ο οποίος σήμερα δεν είναι σαφώς οριοθετημένος και από τα στελέχη των ΟΤΑ και τους αιρετούς αλλά και από πλευράς των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Γίνεται φανερό ότι με την δημιουργία ενός ικανού συνόλου κοινωνικών επιχειρήσεων στην Κρήτη, δημιουργούνται νέα δεδομένα τα οποία έχουν οικονομική διάσταση και χαρακτηριστικά (δημιουργία αγοράς, γέννηση ανταγωνιστικών κινήσεων, επενδύσεις κλπ), αλλά και κοινωνικού χαρακτήρα, συμπεριλαμβάνοντας σε αυτό το επίπεδο, και το διάλογο για το ρόλο των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων που λειτουργούν ή δημιουργούνται. Σε καμία περίπτωση οι ΟΤΑ δεν θα πρέπει να είναι οι παράγοντες κρισιμότητας δημιουργίας και βιωσιμότητας κοινωνικών επιχειρήσεων μειμονωμένα, αντίθετα οι παρεμβάσεις σε στρατηγικό επίπεδο, χρειάζεται να έχουν τα

χαρακτηριστικά εκείνα ώστε να δημιουργείται ένα ευνοϊκό οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον συνολικά, ώστε να αναδεικνύονται και προωθούνται *καινοτόμες* πρωτοβουλίες οι οποίες τελικά θα διαμορφώνουν ένα υγιές περιβάλλον κοινωνικής οικονομίας.

4.2. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

Παρουσιάζοντας τα δεδομένα σχετικά με την κοινωνική οικονομία στην Κρήτη, τη χωροταξία των κοινωνικών επιχειρήσεων, τη δράση και τα αποτελέσματα στην τοπική οικονομία και ανάπτυξη, και συνολικά τις επιπτώσεις που προέκυψαν από τη λειτουργία τους στις περιοχές τοπικά, στο ερευνητικό πρόγραμμα αποτυπώνεται ο ρόλος που καλείται να παίξει ο τοπικός φορέας αυτοδιοίκησης τοπικά (Δήμος) αλλά και περιφερειακά (Νομαρχία) στην ίδρυση και λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Κρήτη.

Η έρευνα, εστιάστηκε σε κοινωνικές επιχειρήσεις του νομού Ηρακλείου, για τους παρακάτω λόγους:

- α) στο ν. Ηρακλείου, συγκεντρώνεται το 49% του πληθυσμού της Κρήτης
- β) συγκεντρώνεται το 57% των κοινωνικών επιχειρήσεων της Κρήτης
- γ) τα γενικά χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται στους υπόλοιπους νομούς της περιφέρειας, είναι τα ίδια με τις επιχειρήσεις στις οποίες διεξήχθη η έρευνα όπως σχήμα κοινωνικής επιχείρησης (γυναικείος συνεταιρισμός), τα παραγόμενα προϊόντα (παραδοσιακά προϊόντα), έδρα κοινωνικής επιχείρησης (περιοχές στην ενδοχώρα).
- δ) στο ν. Ηρακλείου συγκεντρώνεται 51% της Ακαθάριστης Προστιθεμένης αξίας που παράγεται στην περιφέρεια Κρήτης, συμμετέχοντας κατά 50% στο Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν της περιφέρειας¹⁹

Το ερευνητικό πρόγραμμα χωρίζεται σε δύο φάσεις:

- I. Επεξεργασία δεδομένων πρώτης καταγραφής κοινωνικών επιχειρήσεων ν ηρακλείου (μελέτη ΕΤΕΠ)
- II. Ανάλυση δεδομένων έρευνας πεδίου συγκριτικής ανάλυσης κοινωνικών επιχειρήσεων Ν. Ηρακλείου.

Στοχοθετήθηκαν όλες οι κοινωνικές επιχειρήσεις οι οποίες βρίσκονται στο ν. Ηρακλείου, ενώ επιδιώχθηκε και η αναζήτηση ομάδων οι οποίες επιχείρησαν να δημιουργήσουν κοινωνική επιχείρηση αλλά απέτυχαν. Επίσης έγινε προσπάθεια για την έρευνα και στις ομάδες οι οποίες δημιούργησαν κοινωνική επιχείρηση η οποία σήμερα δεν είναι ενεργή. Στόχος είναι η άντληση δεδομένων και από ενεργές και ανενεργές κοινωνικές επιχειρήσεις ώστε να αποτυπωθεί όλο το φάσμα των ενεργειών οι οποίες οδήγησαν και σε επιτυχίες αλλά και αποτυχημένες ενέργειες.

¹⁹ 2005 – 6 Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Παράλληλα γίνεται και η αποτύπωση των δυνατών σημείων και αδυναμιών των κοινωνικών επιχειρήσεων σχετικά με το βαθμό εμπλοκής των ΟΤΑ στη διαδικασία ίδρυσης και στήριξης λειτουργίας τους, παρουσιάζοντας τις ορθές διαδικασίες (case study) και τις στρεβλώσεις οι οποίες παρατηρούνται από τη στήριξη των ΟΤΑ. Έτσι διαμορφώνεται ένα συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς το οποίο περιλαμβάνει την επισήμανση των κρίσιμων σημείων στην διαδικασία ίδρυσης αλλά και λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων στις περιοχές ευθύνης των ΟΤΑ.

Παράλληλα, στο πλαίσιο λειτουργίας της επιστημονικής ομάδας ΚΡΗΚΟΣ επισημάνθηκαν τα παρακάτω:

α) Οι γυναικείοι συνεταιρισμοί της περιοχής νομού Ηρακλείου, έχοντας αναπτύξει ένα δίκτυο πωλήσεων σε όλη την περιφέρεια, και κυρίως τα αστικά κέντρα, έχουν ενεργοποιήσει ένα «ιδιότυπο ανταγωνισμό» μεταξύ τους. Παράγοντας ομοειδή προϊόντα, δημιουργήθηκε μεν μια αγορά σημαντικής αξίας, παρόλα αυτά η «απειρία» των μελών σε τέτοιου είδους επιχειρηματικές δραστηριότητες οδήγησε στην δημιουργία συνθηκών άτυπου ανταγωνισμού μεταξύ τους, ο οποίος παρόλα αυτά εκτιμάται ότι δεν αποτελεί στοιχείο το οποίο μπορεί να απειλήσει τη λειτουργία τους. Αντίθετα με την ενεργή δράση τους, καλλιεργείται περαιτέρω η ζήτηση, ενώ με τη διαφοροποίηση των παραγομένων προϊόντων που επιχειρείται, δημιουργούνται νέα προϊόντα τα οποία σε πολλές περιπτώσεις είναι και μοναδικά. Και για αυτό το λόγο, και η ιδέα για την ίδρυση εταιρικού δικτύου κοινωνικών επιχειρήσεων βρήκε στα μέλη των κοινωνικών επιχειρήσεων θετική απήχηση, εστιάζοντας στα οφέλη τα οποία μπορούν να αποκομίσουν (οικονομίες κλίμακας, αποφυγή ανταγωνισμού, συλλογική προώθηση κλπ).

β) Παρατηρήθηκαν σημαντικές ελλείψεις στις παραγωγικές διαδικασίες άσχετα αν οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν καινούργιο, σύγχρονο εξοπλισμό ή όχι. Για παράδειγμα, δεν υπάρχουν οργανωμένο συστήματα και διαδικασίες ελέγχου προμηθειών, ελέγχου ποιότητας παράγωγής, ελέγχου κανόνων υγιεινής.

γ) Κοινή απαίτηση όλων των μελών των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι η στήριξη λειτουργίας τους από τον ΟΤΑ (είτε αναφερόμαστε στον οικείο Δήμο είτε στη Νομαρχία Ηρακλείου) υπό τη μορφή απ'ευθείας επιχορήγησης.

Αντίστοιχα, οι παρεμβάσεις θεσμικών φορέων (ΟΤΑ) προσλαμβάνουν διαφορετικά χαρακτηριστικά αντιμετωπίζοντας τις διαρκείς αιτήσεις των κοινωνικών επιχειρήσεων για στήριξη λειτουργίας τους με πολιτικές οι οποίες άπτονται των τοπικών ιδιομορφιών δυνατοτήτων και αποτελεσμάτων. Σε ορισμένες περιπτώσεις (βλ παρακάτω) τα αποτελέσματα είναι ιδιαίτερα θετικά, ενώ θεωρούμε ότι κυρίαρχη ευκαιρία ολοκληρωμένης παρέμβασης ήταν η υλοποίηση τοπικών προγραμμάτων απασχόλησης και κατάρτισης στο πλαίσιο του Π.Ε.Π. μέτρο 6.3, 4.5 (τοπικές πρωτοβουλίες απασχόλησης), όπου υλοποιήθηκαν δράσεις, συμβουλευτικής, κατάρτισης, και χρηματοδότησης ίδρυσης νέων κοινωνικών επιχειρήσεων. Η συγκεκριμένη δράση ενέχει ολοκληρωμένο χαρακτήρα, χρηματοδοτώντας την έναρξη λειτουργίας, πολύ δε περισσότερο, παρέχοντας εκπαίδευση και συμβουλευτική στήριξη στα μέλη, με τον πλέον οργανωμένο και επαγγελματικού τύπου χαρακτήρα.

Συνολικά οι παρεμβάσεις των ΟΤΑ στη στήριξη των κοινωνικών επιχειρήσεων που ιδρύονται ή λειτουργούν στην περιοχή τους, θα πρέπει να λάβουν διαφορετικά χαρακτηριστικά, υπερβαίνοντας από την απλού τύπου πρωτογενή παρέμβαση και στήριξη (επιχορήγηση με άμεσο ή έμμεσο τρόπο) λαμβάνοντας περισσότερο στρατηγικά χαρακτηριστικά δημιουργώντας συνθήκες ευνοϊκού οικονομικού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη τέτοιου είδους δράσεων. Αυτή η διαδικασία συμπεριλαμβάνει πολύ-επίπεδες παρεμβάσεις, οι οποίες δίνουν δυναμική, παρέχοντας σειρά κινήτρων τα οποία θα έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ως εργαλεία στις υφιστάμενες επιχειρήσεις να αναπτύσσονται και σε νέες να δραστηριοποιούνται δημιουργώντας προστιθέμενη αξία για την περιοχή.

4.3. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το ερευνητικό πρόγραμμα έπειτα από την εκπόνησή του, εγκρίθηκε από την ομάδα έργου ΚΡΗΚΟΣ, ως προς τους στόχους και τα αποτελέσματα. Επιλέχθηκε η μεθοδολογία δομημένων συνεντεύξεων με κλειστά ερωτηματολόγια, ενώ το πλαίσιο των συνεντεύξεων οριοθετήθηκε σε όλα τα μέλη των γυναικείων συνεταιρισμών του δείγματος.

Περίοδος Έρευνας: Από 7-11/2007, με κατ' οίκον επισκέψεις της ερευνητικής ομάδας ή του ερευνητή στις παραγωγικές μονάδες των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Δείγμα: Δείγμα από σύνολο των ενεργών κοινωνικών επιχειρήσεων (γυναικείοι συνεταιρισμοί) οι οποίοι δραστηριοποιούνται στο νομό Ηρακλείου. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης επιδιώχθηκε η συμμετοχή του συνόλου των μελών της κοινωνικής επιχείρησης και όπου δεν ήταν εφικτό η συνέντευξη έγινε με την επικεφαλής της ομάδας. Η επιλογή του δείγματος έγινε σε συνεργασία με τα στελέχη της επιστημονικής ομάδας καθώς και με στελέχη των δομών στήριξης κοινωνικής οικονομίας στο νομό Ηρακλείου.

Επίσης έγινε προσπάθεια να γίνει επαφή με άτομα τα οποία προχώρησαν σε σύσταση κοινωνικής επιχείρησης η οποία σήμερα δεν είναι σε λειτουργία, παρόλα αυτά αντιμετωπίστηκε από τα άτομα με άρνηση, ή σε πολλές περιπτώσεις δεν εντοπίστηκαν τα άτομα τελικά.

Η έρευνα κινήθηκε σε δύο επίπεδα:

- Αποτύπωση γενικών στοιχείων για την κοινωνική επιχείρηση εξετάζοντας και το εάν είναι ενεργή ή όχι
- Στην περίπτωση όπου δεν είναι ενεργή διαπιστώνονται οι λόγοι για τους οποίους δεν σταμάτησε λειτουργία της
- Στην περίπτωση κατά την οποία είναι ενεργή:
 - Εξετάζεται η διάρθρωση της ομάδας και οι διαδικασίες χρηματοδότησης της επιχείρησης από ευρωπαϊκό πρόγραμμα (αν υπήρξαν)
 - Αναλύονται τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζονται από την ομάδα (εσωτερικά αλλά και εξωτερικά σχετικά με τον ανταγωνισμό), ενώ διερευνάται η αντίληψη των μελών για το είδος και την ποιότητα της στήριξης που έλαβε η επιχείρηση από το Δήμο της περιοχής
 - Τέλος διερευνήθηκε η λειτουργία της επιχείρησης στην τοπική αγορά, τα προβλήματα καθώς και το όραμα των μελών της αναφορικά με την επιχείρηση (στόχοι τριετίας)

4.4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

4.4.1 Ανάλυση Πρώτης Καταγραφής κοινωνικών Επιχειρήσεων

Ιδιαίτερη σημασία για την ρεαλιστική αποτύπωση της λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων του νομού Ηρακλείου, έχουν τα αποτελέσματα πρώτης καταγραφής των κοινωνικών επιχειρήσεων, έρευνα η οποία έλαβε χώρα στο πλαίσιο μελέτης για τη δημιουργία εταιρικού δικτύου κοινωνικών επιχειρήσεων. Στην εν λόγω έρευνα έγινε παρουσίαση των χαρακτηριστικών και αναγκών των κοινωνικών επιχειρήσεων (γυναικείων συνεταιρισμών).

I. Συνολική Εικόνα Επιχειρήσεων

Η αρχική εικόνα των γυναικείων συνεταιρισμών του νομού αναφέρεται σε επιχειρηματικές οντότητες με σημαντικές υστερήσεις, αλλά εντυπωσιακά αποτελέσματα αν κανείς συνυπολογίσει τη επίδραση των ελλείψεων αυτών στο τελικό οικονομικό αποτέλεσμα. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει τα σημαντικά οικονομικά περιθώρια ανάπτυξης τα οποία έχουν οι εν λόγω επιχειρήσεις.

II. Στήριξη από τοπικούς Φορείς

Επίσης γίνεται φανερό η ανισομέρεια μεταξύ των τοπικών φορέων καθώς και η έλλειψη οργανωμένης και διαρκούς στήριξης των περιφερειακών φορέων (ΝΑΗ, Περιφέρεια Κρήτης) στη διαδικασία σύστασης και πρώτης λειτουργίας. Παρόλα αυτά, η δυναμική που εμφανίζεται είναι ιδιαίτερα σημαντική, αν κανείς συνυπολογίσει το βαθμό συμμετοχικότητας, την κοινωνική αποδοχή σε τοπικό επίπεδο αλλά και γενικότερα μέσω της συνεχούς αύξησης ζήτησης.

Η σημαντικότερη στήριξη στην ίδρυση και λειτουργία των γυναικείων συνεταιρισμών προήλθε από την Αναπτυξιακή Ηρακλείου ΑΕ και την ΚΟΙΝΩΠΟΛΙΤΙΑ (δομές στήριξης κοινωνικής οικονομίας), ενώ μόνον το 10% θεωρεί ότι η επιχείρηση έλαβε στήριξη από το Δήμο. Η στήριξη που λαμβάνουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις από τους ΟΤΑ σχετίζεται με τη διευκόλυνση στην αντιμετώπιση της γραφειοκρατίας, ενώ η στήριξη των δομών σχετίζεται με την κατάρτιση και οργάνωση της ομάδας, τις διαδικασίες σύστασης, την εν γένει υποστήριξη και ενημέρωση για ευρωπαϊκά προγράμματα από τα οποία θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν πράξεις και ενέργειες, ενώ η στήριξη από την τοπική κοινωνία λαμβάνει χαρακτηριστικά τα οποία σχετίζονται με την αγορά και την προώθηση των προϊόντων.

III. Υποδομές και Πωλήσεις

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις του νομού Ηρακλείου, εμφανίζουν σημαντικά ελλείμματα σε υποδομές και υλικοτεχνικό εξοπλισμό. Οι σημαντικές επενδύσεις που έγιναν από το 2006 μέχρι και σήμερα από τουλάχιστον 3 επιχειρήσεις σε υλικοτεχνική υποδομή (νέα κτίρια, προμήθεια εξοπλισμού κλπ), δεν διαφοροποιούν τη γενική εικόνα, παρόλα αυτά δημιουργούν το παράδειγμα ώστε και οι υπόλοιπες επιχειρήσεις να ακολουθήσουν.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός (επισημαίνεται και στα ευρήματα της έρευνας πεδίου) ότι **οι κοινωνικές επιχειρήσεις εμφανίζουν θετικά οικονομικά αποτελέσματα, λειτουργώντας χωρίς βασικά συστήματα οργάνωσης και ελέγχου παραγωγής** (π.χ. οργάνωση αποθηκών, σύστημα ελέγχου προμηθειών, οργανωμένα συστήματα ελέγχου δικτύου διανομής, ανύπαρκτος μηχανισμός σχεδίασης συσκευασιών, και απουσία οργανωμένης πολιτικής προώθησης προϊόντων και δημιουργίας νέων).

Αντίθετα, οι αγορές οι οποίες στις οποίες οι γυναικείοι συνεταιρισμοί διακινούν τα προϊόντα τους εμφανίζει αξιοσημείωτη διασπορά. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι 35% των πωλήσεων γίνεται εκτός Κρήτης, ενώ μόνον το 48% διενεργείται εντός νομού Ηρακλείου (συμπεριλαμβανομένου και του Δήμου). Πολύ περισσότερο όταν τα εν λόγω μεγέθη σημειώνονται από ένα **δίκτυο διανομής πρωτογενώς σχεδιασμένο** όπου το 58% των διανομών γίνονται «από δικό τους άνθρωπο» και μόνον το 7% συνεργάζεται συστηματικά με δίκτυο διανομών, και μόνο το 33% διαθέτει επαγγελματικό αυτοκίνητο για διανομές.

Τέλος, η αντίληψη των μελών των γυναικείων συνεταιρισμών του νομού Ηρακλείου αναφέρεται:

- στην έλλειψη στήριξης τους από τους φορείς (Δήμος, ΝΑΗ, Περιφέρεια Κρήτης), αντίθετα την εμπιστοσύνη τους δείχνουν στη διάρκεια και συνέχεια στήριξης από τις δομές κοινωνικής οικονομίας²⁰
- στις σημαντικές ελλείψεις που υπάρχουν σε υποδομές και μέσα
- στον κορεσμό του χώρου των γυναικείων συνεταιρισμών στο συγκεκριμένο είδος προϊόντων (αρτοποιία – ζαχαροπλαστική)
- στη δέσμευση των μελών των γυναικείων συνεταιρισμών στη συνέχεια της δραστηριότητας και στο μέλλον της επιχείρησης στην οποία είναι μέλη.

²⁰ Αναπτυξιακή Ηρακλείου ΑΕ, ΚΟΙΝΩΠΟΛΙΤΙΑ

Συνολικά, η εικόνα η οποία διαμορφώνεται από τα αποτελέσματα της πρώτης καταγραφής, συμφωνεί με τα συμπεράσματα τα οποία διατυπώθηκαν στο κεφάλαιο 2 (μοντέλο ανάπτυξης κοινωνικής οικονομίας), περιγράφοντας τα θετικά αποτελέσματα δράσης των φορέων στήριξης κοινωνικής οικονομίας του νομού, στην ίδρυση και ενεργοποίηση κοινωνικών επιχειρήσεων στην ενδοχώρα του νομού, στην αποσπασματική στήριξη των φορέων Τοπικής Αυτοδιοίκησης (α & β Βαθμού), με αποτέλεσμα τον μη οργανωμένο κοινωνικό διάλογο μεταξύ των κοινωνικών ομάδων με τους ΟΤΑ χωρίς «πλατφόρμα» στόχους και αποτελέσματα.

Επίσης, τα οικονομικά αποτελέσματα των ήδη ενεργών κοινωνικών επιχειρήσεων είναι ιδιαίτερα θετικά, δημιουργώντας και καλλιεργώντας τη ζήτηση για αυτής της κατηγορίας τα προϊόντα.

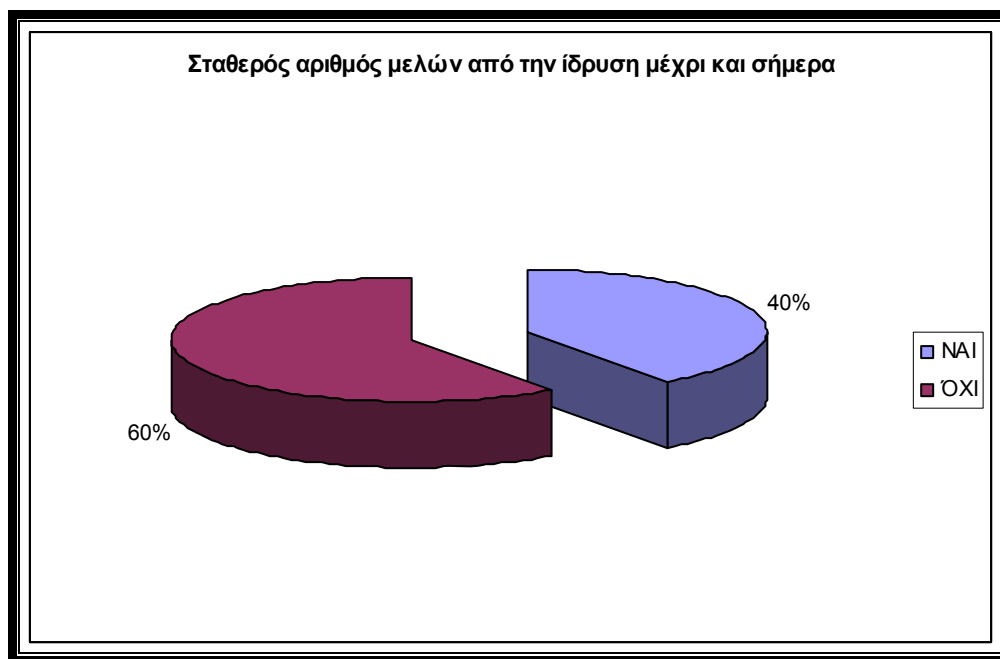
4.4.2. Αποτελέσματα Έρευνας Πεδίου

Έχοντας αποτυπώσει τα βασικά συμπεράσματα της πρώτης καταγραφής των στοιχείων της μελέτης καταγραφής των κοινωνικών επιχειρήσεων του νομού Ηρακλείου, στη συνέχεια παρουσιάζονται τα στοιχεία της έρευνας πεδίου η οποία έλαβε χώρα για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης.

1. Προφίλ Κοινωνικών Επιχειρήσεων

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στο νομό είναι με την εταιρική μορφή των αγροτικών γυναικείων συνεταιρισμών. Ιδρύθηκαν από το 1999 μέχρι και σήμερα, αποκλειστικά στην αγροτική ενδοχώρα του νομού Ηρακλείου. Στη διαδικασία ίδρυσης κυρίαρχο ρόλο έπαιξαν οι δομές στήριξης, ενώ οι Δήμοι και η ΝΑΗ παρείχαν δευτερογενή στήριξη παρέχοντας επιπλέον διευκολύνσεις και επιδότηση ενοικίου.

Τα μέλη των γυναικείων συνεταιρισμών όπως φαίνεται και από το Γράφημα 4 άλλαξε σε ποσοστό 60% από την ίδρυση τους μέχρι και σήμερα.

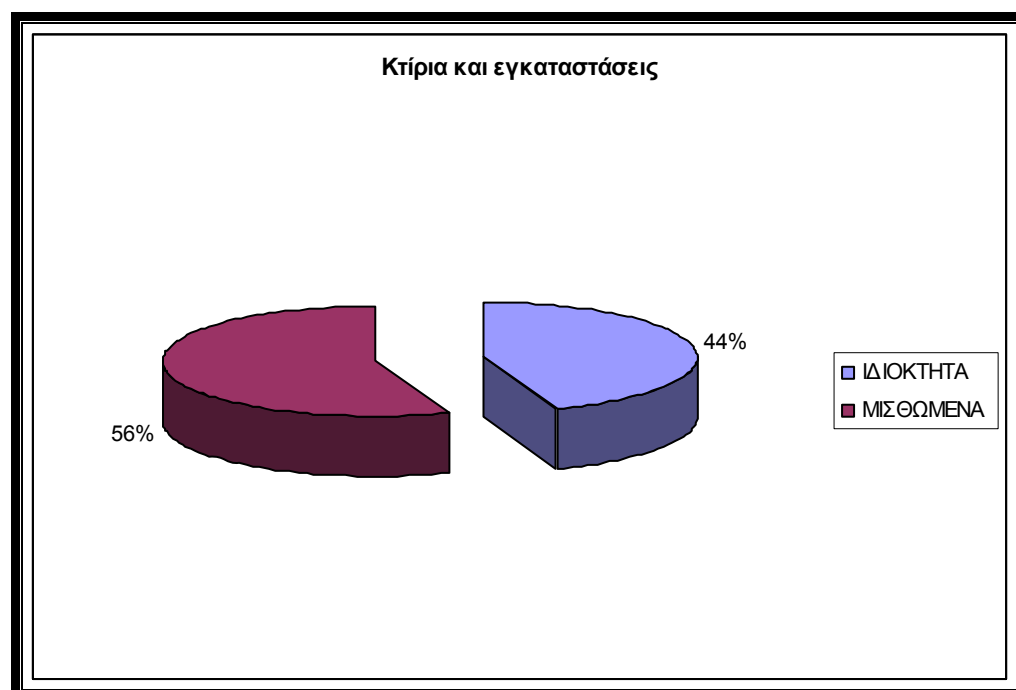
Γράφημα 4. σταθερότητα μελών γυναικείων συνεταιρισμών

Σχεδόν όλες οι κοινωνικές επιχειρήσεις έτυχαν χρηματοδότησης από προγράμματα της Ευρωπαϊκής ένωσης για τις παρακάτω φάσεις:

- α) για την ίδρυση και τα πρώτα έξοδα λειτουργίας,
- β) για την προμήθεια εξοπλισμού και
- γ) για μετεγκατάσταση σε νέους ιδιόκτητους χώρους.

Όλοι οι γυναικείοι συνεταιρισμοί έχουν χρηματοδοτηθεί από την ΚΠ EQUAL για την ίδρυση, έξοδα καταστατικού και σε μια περίπτωση για την απόκτηση του πρώτου εξοπλισμού, ενώ οι σημαντικές επενδύσεις χρηματοδοτήθηκαν από την ΚΠ LEADER ή τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Αγροτικού Χώρου.

Σε κάθε περίπτωση, η ενεργοποίηση για την είσοδο του γυναικείου συνεταιρισμού έγινε από τις δομές στήριξης, οι οποίες ήταν και οι ενδιάμεσοι φορείς υλοποίησης των προγραμμάτων αυτών (ενέργειες στήριξης από τις δομές).

Γράφημα 5. Κτίρια και εγκαταστάσεις

Όπως φαίνεται και από το Γράφημα 5. το 56% των επιχειρήσεων στεγάζεται σε μισθωμένες εγκαταστάσεις ενώ μια επιχείρηση σήμερα αντιμετωπίζει πρόβλημα στέγασης καθώς ο τοπικός σύλλογος (ο οποίος παραχώρησε το κτίσμα δεν επιθυμεί τη στέγαση της επιχείρησης σε αυτό). Στις περιπτώσεις όπου οι κτιριακές εγκαταστάσεις είναι μισθωμένες το ενοίκιο καταβάλλεται από τη ΝΑΗ (ΝΕΛΕ), ενώ σε μια περίπτωση οι εγκαταστάσεις έχουν παραχωρηθεί από το Δήμο. **Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι σε κάποιες περιπτώσεις ο Δήμος έχει ανακαινίζει τις εγκαταστάσεις με δικό του προσωπικό (ενέργεια στήριξης κοινωνικής επιχείρησης στην αρχική φάση).**

Οι γυναικείοι συνεταιρισμοί οι οποίοι έχουν εδραιωθεί στην αγορά, έχουν προχωρήσει σε αυτοματοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας, και «εισέρχονται»

σε διαδικασίες για πιστοποίηση διασφάλισης της υγιεινής και ασφάλειας παραγωγής, ενώ ένας επιχειρεί επέκταση δραστηριοτήτων και στην παροχή υπηρεσιών διαμονής, έχοντας αποκτήσει (από το Δήμο) εγκαταστάσεις προοριζόμενες για χρήση παραδοσιακών ξενώνων.

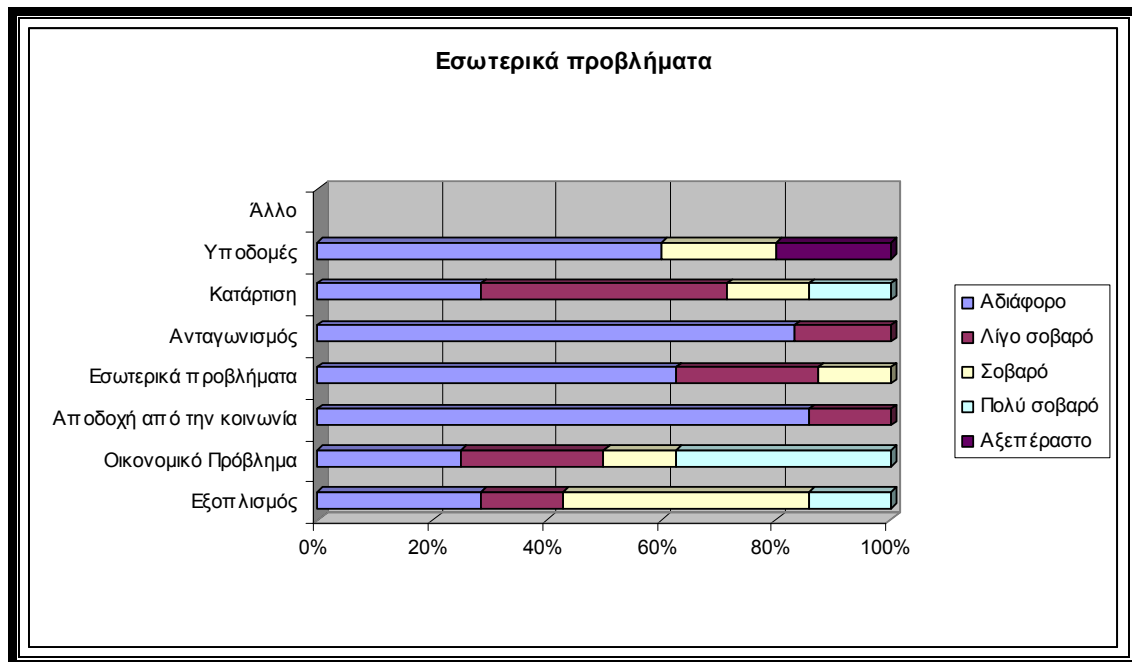
Σχεδόν αποκλειστικά παραγόμενα προϊόντα είναι τα παραδοσιακά γλυκίσματα και προϊόντα αρτοποιίας (κουλουράκια παξιμάδι κλπ), παραδοσιακά μικρο εδέσματα ενώ σε μια περίπτωση νεοϊδρυθείς γυναικείος συνεταιρισμός δραστηριοποιείται στη χειροτεχνία και σε καθαρά εμπορικό κομμάτι όπως στην κατασκευή και διακίνηση ειδών δώρων και λαϊκής τέχνης, υπηρεσίες προετοιμασίας γάμων και δεξιώσεων. Για την καθημερινή παραγωγή απασχολούνται αποκλειστικά μόνον τα μέλη του Γυναικείου συνεταιρισμού ενώ μόνον ένας συνεταιρισμός απασχολεί προσωπικό έχοντας και οργανωμένο λογιστήριο.

2. Εσωτερική οργάνωση και αποτελέσματα αγοράς

Αναφέρθηκε και παραπάνω, ότι **τα μέλη των γυναικείων συνεταιρισμών άλλαξαν σύνθεση στην πορεία, διατηρώντας μια οργανωμένη πλέον ομάδα η οποία έχει σαφώς καταμερίσει αρμοδιότητες.** Ο μέσος όρος ηλικίας των μελών είναι τα 50 έτη, ενώ πρόβλημα ηλικίας εμφανίζει ένας γυναικείος συνεταιρισμός ο οποίος έχει ξεκινήσει διαδικασίες ανανέωσης της ηλικιακής σύνθεσης των μελών του.

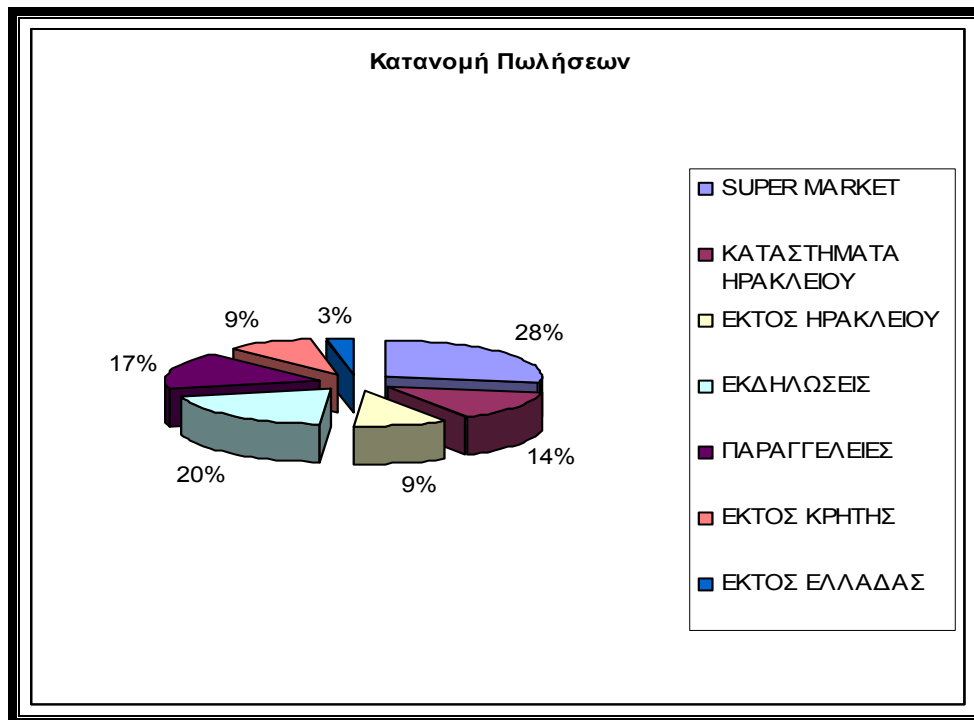
- Αξιολογώντας τα εσωτερικά προβλήματα τα οποία καθημερινά αντιμετωπίζουν ως κυρίαρχα εμφανίζονται:
 - η έλλειψη εξοπλισμού
 - το οικονομικό πρόβλημα, και
 - η κατάρτιση των μελών στις νέες τεχνολογίες και στην οργάνωσης παραγωγής.

Δεν εμφανίζονται να υπάρχουν σοβαρά εσωτερικά προβλήματα, ενώ η αποδοχή της επιχείρησης από την τοπική κοινωνία αποτελεί πολύτιμο κεφάλαιο ανάπτυξης πωλήσεων. Το κτιριακό εμφανίζεται υψηλής σημασίας μεμονωμένα, σε επιχειρήσεις οι οποίες είτε «δανείστηκαν» χώρους από τοπικό φορέα είτε επιχειρούν επέκταση δραστηριοτήτων.

Γραφημα6. Αποτύπωση σοβαρότητας προβλημάτων κοινωνικών επιχειρήσεων

- Αναφορικά με το οικονομικό πρόβλημα το οποίο περιγράφεται από τα μέλη των επιχειρήσεων ως «σοβαρό – πολύ σοβαρό – αξεπέραστο» αναφέρεται σε οικονομικές υποχρεώσεις οι οποίες προκύπτουν από κόστος ανάπτυξης πωλήσεων, απόσβεση επενδύσεων, και διανομή αποζημιώσεων στα μέλη. Στην τελευταία παράμετρο αξίζει να σημειώσουμε τον τρόπο με τον οποίο υπολογίζεται το κόστος: Σε αρκετές περιπτώσεις οι αποζημιώσεις των μελών που εργάζονται δεν υπολογίζονται ως λειτουργικό κόστος αλλά ως επιπλέον κόστος. Το γεγονός αυτό αθροιστικά γεννά ένα πολύ σημαντικό κόστος το οποίο δεν είναι δυνατόν εύκολα να καλυφθεί.
- Το 80% των επιχειρήσεων δεν έχει ούτε χρησιμοποιεί Η/Υ ενώ μόνον μία επιχείρηση έχει πρόσβαση και σε υπηρεσίες internet, παρόλα αυτά ελάχιστα τις αξιοποιεί!. **Καμία κοινωνική επιχείρηση δεν έχει προχωρήσει σε διαδικασίες ανάπτυξης εταιρικής δικτυακής ταυτότητας και web site, ούτε έχει επεκταθεί στο ηλεκτρονικό εμπόριο.**

Γράφημα 8. Κατανομή πωλήσεων

- Το 63% των πωλήσεων των γυναικείων συνεταιρισμών διοχετεύεται εκτός περιοχής δραστηριότητας, με το 3% να είναι εξαγωγές και το 9% σε πωλήσεις εκτός Κρήτης. Αντίστοιχα, μόνον το 37% των πωλήσεων πραγματοποιείται εντός της έδρας τους.

Χρήζει περαιτέρω ανάλυσης η αξία των πωλήσεων και τα κέρδη τα οποία προκύπτουν ανά περιοχή. Η ανάλυση σε αυτό το επίπεδο μπορεί να προσδώσει διαφορετικά χαρακτηριστικά στην χρηματοοικονομική ανάλυση των πωλήσεων που επιτυγχάνονται, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις διαφορετικής προώθησης των προϊόντων διαφορετική τιμολόγηση, πολιτικές τιμολόγησης και διαφοροποίησης των παραγομένων προϊόντων. Ορισμένες επιχειρήσεις προσπάθησαν να διαφοροποιήσουν τα παραγόμενα προϊόντα, επιτυγχάνοντας ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα.

Τα αποτελέσματα αυτά βρίσκονται σε αντιστοιχία με τα αποτελέσματα της μελέτης καταγραφής κοινωνικών επιχειρήσεων όπου τα επίπεδα πωλήσεων είναι αντίστοιχα. Η αύξηση των μεγεθών ενδεχόμενα να προκύπτει και από τη συνεχή ανάπτυξη πωλήσεων που πραγματοποιείται.

- Η αντίληψη την οποία έχουν τα μέλη των γυναικείων συνεταιρισμών για τα προϊόντα που διακινούν και τα επίπεδα προτίμησης τους από τον καταναλωτή, σχετίζεται με το γεγονός ότι είναι «*παραδοσιακά προϊόντα, μοναδικά, αυθεντικά, εύγευστα*», ενώ θεωρούν ότι ο καταναλωτής τους εμπιστεύεται καλύτερα, και τους γνωρίζει και παραμένει σταθερός στις επιλογές του. **Σημαντική παράμετρος σε αυτό το επίπεδο όπως αυτή προκύπτει από την πρώτη ανάλυση των στοιχείων αναφέρεται στην εμπιστοσύνη που δείχνει ο καταναλωτής στα προϊόντα και τις επιχειρήσεις κατ' επέκτασιν, αλλά και στο γεγονός ότι τα παραγόμενα προϊόντα θεωρούνται ως παραδοσιακά²¹.**

3. Αποδοχή από την τοπική κοινωνία, στήριξη από την Τοπική αυτοδιοίκηση, όραμα μελών

Γεγονός είναι ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις στην Κρήτη απολαμβάνουν της αποδοχής των τοπικών κοινωνιών *από την περίοδο που ξεκίνησαν να λειτουργούν και έπειτα*. Αυτό σημαίνει ότι οι διαδικασίες ίδρυσης λόγω του γεγονότος ότι ήταν κάτι καινοτόμο για τις μικρές κοινωνίες της ενδοχώρας αντιμετώπισαν σοβαρές δυσκολίες για να ολοκληρωθούν και σε αυτό το επίπεδο η στήριξη προήλθε από τα εξειδικευμένα στελέχη των δομών στήριξης κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη, ενώ ελάχιστες ήταν οι περιπτώσεις στις οποίες η Δημοτική Αρχή ενεπλάκη σε αυτό το επίπεδο.

Η παρέμβαση της Δημοτικής Αρχής σημειώθηκε αφότου ζητήθηκαν συγκεκριμένα θέματα τα οποία έπρεπε να επιλυθούν ως προϋπόθεση δημιουργίας των επιχειρήσεων όπως για παράδειγμα η παραχώρηση κτιρίων, οι εργασίες διαμόρφωσης κτιριακών εγκαταστάσεων, χρηματοδότηση ενεργειών με την αγορά προϊόντων.

Σε μια περίπτωση κατά την οποία η κοινωνική επιχείρηση δεν έτυχε της στήριξης του Δήμου, η «απώλεια» αντισταθμίστηκε από την στήριξη της τοπικής κοινωνίας στην αγορά προϊόντων. Παρόλα αυτά η συγκεκριμένη επιχείρηση εμφανίζεται να έχει τις φτωχότερες υποδομές σημειώνοντας πολύ χαμηλό κύκλο εργασιών, ο οποίος όμως είναι αυξανόμενος.

²¹ Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο πλήρης εξυγχιτισμός της παραγωγικής διαδικασίας, μπορεί να επιφέρει τα ακριβώς αντίθετα από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, δημιουργώντας προϊόντα πλήρως βιομηχανοποιημένα, γεγονός το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος που διαθέτουν σήμερα οι γυναικείοι συνεταιρισμοί.

Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι όταν ζητήθηκε η στήριξη της ομάδας από τον Δήμο κατά την περίοδο σύστασης και ίδρυσης με την κάλυψη κόστους διαμόρφωσης κτιριακών εγκαταστάσεων και αυτή δεν υπήρξε το επιχείρημα οδηγήθηκε σε ναυάγιο.

Με τη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων η στήριξη της Δημοτικής Αρχής, προήλθε αγοράζοντας προϊόντα, και αναθέτοντας τη διοργάνωση εκδηλώσεων για λογαριασμό της.

Αντίστοιχα, η ΝΑΗ, εμφανίζεται σε πολλές περιπτώσεις να επιδοτεί το ενοίκιο στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν μισθωμένα κτίρια, ενώ συνδεδεμένες δομές με την ΤΑ (ΚΕΘΙ, Κέντρο Ισότητας κλπ) παρέχουν κυρίως υποστηρικτικό ρόλο ενδυναμώνοντας τα μέλη. Σε μεμονωμένες περιπτώσεις, μέσω της ΝΕΛΕ Ηρακλείου πραγματοποιήθηκαν σεμινάρια κατάρτισης των μελών της κοινωνικής επιχείρησης, σε θέματα κανόνων υγιεινής και ασφάλειας προϊόντων (HACCP).

Συνεταιρισμός Γυναικών Μαργαρίτα... (Συνεργασία ΟΤΑ και τοπικής κοινωνίας)

Η περιοχή Καστελλίου αποτελεί μια κατ' εξοχήν αγροτική περιοχή, με πληθυσμό 7000 κατοίκων. Οι υποδομές οι οποίες υπάρχουν στην περιοχή αποτελούν αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της ενδοχώρας του νομού, με σημαντικές ελλείψεις και προβλήματα.

Το 2003 μέσω της Δημοτικής Επιχείρησης Καστελλίου εκπονήθηκε μελέτη δημιουργίας γυναικείου Συνεταιρισμού καθώς και μελέτη έρευνας αγοράς και πλάνο marketing από εξειδικευμένο στέλεχος, με αντικείμενο το παραδοσιακό εφτάζυμο ψωμί. Η εν λόγω μελέτη παραδόθηκε στην τοπική κοινωνία και έγινε αντικείμενο συζήτησης στην τοπική κοινωνία, αλλά κοινωνική επιχείρηση δεν δημιουργήθηκε.

Το 2005 ιδρύθηκε η πρώτη εθελοντική ομάδα Γυναικών Καστελλίου όπου και πάλι από τη Δημοτική Επιχείρηση παραδόθηκε και παρουσιάστηκε η μελέτη ώστε να γίνει οργανωμένη διαδικασία σύστασης γυναικείου συνεταιρισμού. Έτσι μέσω της εθελοντικής ομάδας δημιουργήθηκε η πρώτη ομάδα γυναικών η οποία ήταν διατεθειμένη να ιδρύσει κοινωνική επιχείρηση. Ηγετική θέση κατείχε γυναίκα η οποία έχει σημαντική εμπειρία ως επιχειρηματίας δίδοντας τον πρώτο εξοπλισμό και προϊόντα και τεχνογνωσία. Κυρίαρχη δραστηριότητα η κατασκευή ειδών δώρων και λαϊκής τέχνης, ενώ έδρα της επιχείρησης ήταν το Καστέλλι.

Από το πρώτο αρχικό εγχείρημα στέλεχος της Δημοτικής Επιχείρησης παρείχε όλες τις αναγκαίες πληροφορίες για τα τυπικά χαρακτηριστικά της κοινωνικής επιχείρησης, ενώ. Τα προϊόντα ήταν μοναδικά για το νομό, ενώ οι δυνατότητες ανάπτυξης εμφανιζόταν θετικές.

Με το ξεκίνημα του προγράμματος EQUAL από την ΚΟΙΝΩΠΟΛΙΤΙΑ και την Αναπτυξιακή Ηρακλείου, ξεκίνησαν οι οργανωμένες συναντήσεις των στελεχών με τα μέλη της ομάδας για την δημιουργία καταστατικού και την ίδρυση της κοινωνικής επιχείρησης, ενώ η δέσμευση των στελεχών στη στήριξη της υπό σύσταση επιχείρησης ήταν και παραμένει συνεχής.

Η Δημοτική Αρχή μέσω των στελεχών της Δημοτικής Επιχείρησης δημιούργησε το κοινωνικό πλαίσιο (τοπικά) εκείνο ώστε να προωθηθεί η ιδέα της ευκαιρίας σύστασης κοινωνικής επιχείρησης, ενώ στέλεχος της επιχείρησης λειτουργεί στην καθημερινή στήριξη και επίλυση προβλημάτων τα οποία σχετίζονται με την ορθή επιχειρηματική λειτουργία. Παράλληλα, η Δημοτική Επιχείρηση και ο Δήμος Καστελλίου αναθέτουν στο Γυναικείο Συνεταιρισμό την προμήθεια δώρων, τη οργάνωση γευμάτων συνεδρίων ενώ σε κάθε εκδήλωση *υπέρ τοπικού χαρακτήρα παραχωρείται ειδικός χώρος όπου ο ΓΣ εκθέτει τα προϊόντα του.*

Το καλοκαίρι 2007 ο Γυναικείος Συνεταιρισμός επεκτάθηκε και στην διοργάνωση γάμων παράγοντας μπομπονιέρες και αξεσουάρ. Στεγάζεται σε μισθωμένους χώρους όπου το ενοίκιο επιδοτείται από τη ΝΑΗ.

Σήμερα ο Γυναικείος Συνεταιρισμός Μαργαρίτα ήδη με τον πρώτο χρόνο λειτουργίας έχει να καταδείξει την παρουσία σε 3 εκθέσεις, πωλήσεις σε όλη την Κρήτη, και ένα παραγωγικό δυναμικό αξιόλογης σημασίας και ποιότητας.

Το συγκεκριμένο παράδειγμα παρουσιάζεται για να καταδείξει τις επιτυχημένες συνεργίες που μπορούν να αναπτυχθούν σε μια ολοκληρωμένη κλίμακα μεταξύ των ΟΤΑ και της τοπικής κοινωνίας (φτωχής σε υποδομές και εμπειρία) στη δημιουργία κοινωνικής επιχείρησης σε ένα οικονομικό περιβάλλον το οποίο δεν είναι εξαιρετικά ευνοϊκό στη δημιουργία νέων καινοτόμων επιχειρήσεων.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί το γεγονός ότι **οργανωμένη στρατηγική διαχείρισης προϊόντων στην αγορά δεν υπάρχει**. Δημιουργείται προστιθέμενη αξία μόνον λόγω της ποιότητας των προϊόντων, του γεγονότος ότι είναι παραδοσιακά και χειροποίητα, από τις «γυναίκες του χωριού». Παρόλα αυτά όμως οι επιχειρήσεις οι οποίες έχουν αναπτύξει και καλλιεργούν ένα σημαντικό μερίδιο αγοράς και έχοντας ένα οργανωμένο δίκτυο πωλήσεων είναι ανάγκη να περιορίσουν το κόστος πωλήσεων, όπως και το κόστος παραγωγής (διαδικασίες εξορθολογισμού κόστους). Επίσης οργανωμένο λογιστήριο δεν υπάρχει, παρά μόνον εξωτερικός συνεργάτης ο οποίος τηρεί τις νόμιμες διαδικασίες που προβλέπονται. Σε μια περίπτωση οργανωμένο λογιστήριο στεγάζεται εντός της επιχείρησης.

Από τα στοιχεία της έρευνας, τα διακινούμενα προϊόντα έχουν κατά μέσο όρο 10 – 20% ανώτερη τιμή σε σχέση με αντίστοιχα τα οποία παράγονται από μονάδες παραγωγής, ενώ προϊόντα τα οποία είναι μοναδικά στην αγορά (ξομπλιαστό κουλουράκι) έχουν μια υπεραξία η οποία ανταποκρίνεται στην αξία και μοναδικότητα του προϊόντος. Αντίστοιχα όλοι οι γυναικείοι συνεταιρισμοί ανέφεραν θετικά μεγέθη πωλήσεων σε σχέση με προηγούμενη χρονιά με χαρακτηριστικότερο μέγεθος αυτό του 20% αύξησης πωλήσεων κατ' έτος (!) από επιχείρηση η οποία έχει συσταθεί κατά την τελευταία διετία.

Η αναγνωρισιμότητα που λαμβάνουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποτελεί ίσως το κυριότερο *ανταγωνιστικό πλεονέκτημα*, παρόλα αυτά ο εσωτερικός ανταγωνισμός ο οποίος αναπτύσσεται μεταξύ των επιχειρήσεων σε ομοειδή

προϊόντα, δεν θεωρείται ότι μπορεί να δημιουργήσει εμπόδια στην περαιτέρω ανάπτυξη πωλήσεων. Επίσης δεν δημιουργούνται οι προϋποθέσεις εξορθολογισμού του κόστους παραγωγής, γεγονός το οποίο αναμένεται να γεννήσει προβλήματα επιβίωσης των επιχειρήσεων σε μεσοπρόθεσμη κλίμακα χρόνου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σχεδόν σε όλες τις κοινωνικές επιχειρήσεις παρατηρείται «απουσία επιχειρηματικής κουλτούρας» από τα μέλη των επιχειρήσεων, υπό την έννοια ότι ακόμα και οι μέθοδοι κυρίαρχα λόγω του γεγονότος ότι τα επίπεδα γνώσης και κατάρτισης είναι εξαιρετικά χαμηλά, τα μεγέθη πωλήσεων ακόμα σχετικά περιορισμένα στο βαθμό όπου τα μέλη δεν υφίστανται την «πίεση της αγοράς» (εξαιρέση μια κοινωνική επιχείρηση απέκτησε σαφή επιχειρηματικό προσανατολισμό, συνέπεια της πίεσης του ανταγωνισμού και της έγκαιρης απόσβεσης επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν). Έτσι ο επιχειρηματικός σχεδιασμός σε πολλές περιπτώσεις περιορίζεται μόνον στην αγορά εξοπλισμού, σενάριο το οποίο δικαιολογείται από την περιορισμένη κατάρτιση των μελών, την «εσωστρέφεια» που παρατηρείται (σταθεροποίηση ομάδων, οργάνωση παραγωγής) και την ικανοποιητική απόδοση πωλήσεων την οποία απολαμβάνουν. Ο τελευταίος παράγοντας υποδεικνύει τα περιθώρια ανάπτυξης πωλήσεων που υπάρχουν, στα οποία επενδύουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις παράγοντας σχεδόν ομοειδή προϊόντα (παραδοσιακά γλυκίσματα και προϊόντα ζαχαροπλαστικής).

Θεωρούμε ότι σε αυτό το επίπεδο, οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης πωλήσεων, πολύ περισσότερο εφ' όσον ξεκινήσουν οι διαδικασίες διαφοροποίησης προϊόντων, και εφαρμοστούν κριτήρια ποιότητας τα οποία δεν αλλάζουν τον παραδοσιακό τρόπο παραγωγής (πλήρης βιομηχανοποίηση). Εξάλλου η δημιουργία νέων προϊόντων είναι μια διαδικασία η οποία ήδη έχει ξεκινήσει να αποτελεί αντικείμενο επεξεργασία από τις ομάδες, και ώριμες κοινωνικές επιχειρήσεις ήδη έχουν ξεκινήσει την παραγωγή νέων προϊόντων και υπηρεσιών, εξελίσσοντας και διευρύνοντας τον κύκλο εργασιών τους.

Το όραμα που έχουν τα μέλη αναφορικά με το μέλλον της επιχείρησης, εμφανίζεται καθ' ολοκληρία θετικό και αισιόδοξο. Διαρκής και επίμονη είναι η αίτηση για επιπλέον μάθηση και κατάρτιση, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις επιδιώκεται και η ανανέωση της σύνθεσης της ομάδας με νεότερα και περισσότερο μορφωμένα μέλη.

4.5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ

Αντικείμενο της έρευνας η οποία έγινε στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης ήταν η ανάλυση των κοινωνικών επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται στο νομό Ηρακλείου, αποτελώντας το αντιπροσωπευτικότερο δείγμα των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Κρήτη. Η ανάλυση των επιχειρήσεων, αποσκοπεί και στον προσδιορισμό του ρόλου των ΟΤΑ στο επιτυχημένο αποτέλεσμα προσδιορίζοντας τα επιτυχημένα παραδείγματα και τα σημεία στα οποία δημιουργήθηκαν αστοχίες.

Γεγονός είναι ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι ενεργές οικονομικές οντότητες οι οποίες εμφανίζουν διαρκή ανάπτυξη, η οποία οφείλεται σε μια σειρά παραγόντων οι οποίοι δεν είναι οι ίδιοι που ισχύουν σε κοινές επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στην υπόλοιπη αγορά.

Έτσι, έχουν αναπτυχθεί σειρά **συγκριτικών πλεονεκτημάτων τα οποία είναι:**

- **η παραγωγή παραδοσιακών αυθεντικών προϊόντων**
- **η παραγωγή μοναδικών προϊόντων τα οποία δεν κυκλοφορούν ευρέως αναβιώνοντας παραδοσιακές συνταγές**
- **η προσωπική επαφή που έχουν αναπτύξει τα μέλη των επιχειρήσεων με τους πελάτες τους**
- **ο κοινωνικό χαρακτήρα που έχουν (εξ' ορισμού) οι επιχειρήσεις αυτές**

Η παραγωγή παραδοσιακών, αυθεντικών και μοναδικών προϊόντων αποτελεί ίσως και το βασικότερο πλεονέκτημα τους, έναντι του ανταγωνισμού, δημιουργώντας μεσοπρόθεσμα μια ολόκληρη αγορά στην οποία έχουν επενδύσει σειρά επιχειρήσεων, καλλιεργώντας τη ζήτηση με θετικά αποτελέσματα.

Η διατήρηση του όρου και των διαδικασιών παραδοσιακής παρασκευής των προϊόντων αποτελεί ίσως το πιο κρίσιμο σημείο κεφαλαιοποίησης και ανάπτυξης των επιχειρήσεων αυτών.

Αναφερόμαστε σε επιχειρήσεις στις οποίες τα μέλη είναι σχετικά χαμηλού μορφωτικού επιπέδου με μ. όρο ηλικίας τα 50 έτη, αντιμετωπίζοντας σημαντικές ελλείψεις στις υποδομές παραγωγής. Δεν έχουν αναπτυχθεί υποδομές οργανωμένου ελέγχου παραγωγής και προώθησης των προϊόντων, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις (σε κυρίως νέες επιχειρήσεις) η έμμεση οικονομική στήριξη

των δήμων αποτελεί σημαντική οικονομική πηγή. Ενδεικτικό είναι ότι μόνον σε μια επιχείρηση γίνεται χρήση Η/Υ συνδεδεμένου με internet, ενώ καμία επιχείρηση δεν έχει αναπτύξει σχετική ιστοσελίδα πολύ περισσότερο δεν έχει αναπτύξει υποδομές ηλεκτρονικού εμπορίου. Η παραπάνω παράμετρος αποκτά ιδιαίτερη σημασία, όταν αναφερόμαστε σε επιχειρήσεις οι οποίες έχουν αναπτύξει δίκτυα πωλήσεων εκτός Κρήτης.

Χαρακτηριστική είναι η «εξωστρέφεια» των επιχειρήσεων η οποία αποτυπώνεται στη δομή των πωλήσεων που επιτυγχάνουν, με το κομμάτι των εκτός νομού και εκτός Κρήτης πωλήσεων να αποτελεί ένα αναπτυσσόμενο και «πολύτιμο» μέγεθος - κεφάλαιο. Οι ελλείψεις στις δυνατότητες δυναμικής ανάπτυξης στο κομμάτι αυτό, αντιπροσωπεύει σύμφωνα με εκτιμήσεις, συνολικά ένα περιθώριο της τάξης του 10% επί των πωλήσεων συνολικά. Σε πολλές περιπτώσεις γυναικείοι συνεταιρισμοί (εδραιωμένοι στην αγορά) λόγω της ανύπαρκτης πολιτικής διαχείρισης προϊόντικής γκάμας υφίστανται σημαντικές πιέσεις από τον ανταγωνισμό με αποτέλεσμα την απώλεια θέσεων στα ράφια των καταστημάτων και super market .

Όλες οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν δημιουργηθεί με σχεδόν μηδενικά ίδια κεφάλαια, και τα κόστη ίδρυσης και πρώτης λειτουργίας, χρηματοδοτήθηκαν από τις δομές στήριξης μέσω δράσεων ευρωπαϊκών προγραμμάτων (equal, ΠΕΠ Κρήτης).

Η στήριξη από το Δήμο (στο κομμάτι έμμεσης χρηματοδότησης των πρώτων εξόδων) αποτέλεσε τον καταλύτη στη διαδικασία ίδρυσης, αλλά ο κρίσιμος παράγοντας για την λειτουργία τους είναι η στήριξη που δέχονται από τα στελέχη των δομών στήριξης κοινωνικής οικονομίας (στην παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών οικονομικής και νομικής υποστήριξης). Έτσι η ενεργοποίηση της τοπικής κοινότητας ξεκίνησε από τις δομές, ενώ ο Δήμος κλήθηκε να στηρίξει το εγχείρημα εξ υστέρου χρηματοδοτώντας την πρώτη λειτουργία ή παραχωρώντας κτιριακές εγκαταστάσεις. Δεν ήταν δηλαδή ο Δήμος εκείνος ο οποίος δημιούργησε το περιβάλλον εκείνο ώστε να αναπτυχθούν κοινωνικές επιχειρήσεις στην περιοχή ευθύνης του, παρά μόνο ακολούθησε τη δυναμική που αναπτύχθηκε από την ομάδα και τα στελέχη της δομής στήριξης. Σε μια περίπτωση δεν ήταν ο Δήμος ο οποίος αποκλειστικά στηρίξε το εγχείρημα, παρά όλα αυτά το έλλειμμα αντισταθμίστηκε από την τοπική κοινωνία η οποία δημιούργησε μια δυναμική η οποία στηρίξε την κοινωνική επιχείρηση που δημιουργήθηκε.

Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα, οφείλεται κυρίως στην έλλειψη του κατάλληλου επιστημονικού και στελεχιακού δυναμικού από πλευράς ΟΤΑ, ικανού να υποστηρίξει μια οργανωμένη και βήμα προς βήμα διαδικασία, αντίστοιχα με το έλλειμμα πληροφόρησης το οποίο υπήρχε και στα αιρετά μέλη σχετικά με τις ευκαιρίες οι οποίες μπορούν να προκύψουν από την ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων στην περιοχή ευθύνης τους. Σε αυτή την κατεύθυνση, οι ενέργειες ευαισθητοποίησης οι οποίες έγιναν από πλευράς της Αναπτυξιακής Ηρακλείου ΑΕ και της ΚΟΙΝΩΠΟΛΙΤΙΑ μέσω των συναντήσεων τοπικά, και μέσω της έγκρισης του τοπικού κοινωνικού Συμβολαίου δημιούργησαν τα ελάχιστα επαρκή επίπεδα πληροφόρησης και ενημέρωσης²² στην τοπική κοινωνία και τους ΟΤΑ, δίδοντας στην ουσία τα «πρώτα εργαλεία» στην τοπική κοινότητα ώστε να ενεργοποιήσει γηγενείς μηχανισμούς.

Επίσης εμφανίζεται απουσία προωθητικών ενεργειών είτε από τους ΟΤΑ προς τις επιχειρήσεις, είτε από τις επιχειρήσεις από μόνες τους, παρόλο το γεγονός ότι σημαντικό μερίδιο πωλήσεων διοχετεύεται εκτός περιοχής και εκτός Κρήτης, ενώ στην περίπτωση κατά την οποία πραγματοποιούνται εξαγωγές, δεν υπάρχουν ανταγωνιστικά ομοειδή προϊόντα, με αποτέλεσμα να επιτυγχάνονται σε ορισμένες περιπτώσεις εντυπωσιακά μεγέθη πωλήσεων. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι σχεδόν όλες οι επιχειρήσεις έχουν ομοειδή προϊόντα, παρόλα αυτά δεν εμφανίζονται «κλασσικές» ενέργειες ανταγωνισμού. Παράλληλα, δεν υπάρχουν οργανωμένες διαδικασίες επιχειρηματικής οργάνωσης και ανάπτυξης δραστηριοτήτων, καθώς και παραγωγής νέων προϊόντων.

Συνολικά, οι κοινωνικές επιχειρήσεις οι οποίες έχουν αναπτυχθεί μέχρι σήμερα εμφανίζουν σημαντικές ελλείψεις σε κτιριακές και παραγωγικές υποδομές, ενώ το προσωπικό το οποίο απασχολείται (τα μέλη) είναι γυναίκες κατά κανόνα αγρότισσες με περιορισμένο μορφωτικό επίπεδο. Το δίκτυο πωλήσεων είναι μη οργανωμένο, και η προώθηση των προϊόντων ανύπαρκτη. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι καμιά κοινωνική επιχείρηση δεν έχει αναπτύξει οργανωμένη εταιρική ταυτότητα.

Οι παράγοντες αυτοί σε διαφορετική περίπτωση θα λειτουργούσαν απαγορευτικά για οποιασδήποτε άλλης μορφής επιχείρηση η οποία θα δοκίμαζε να δραστηριοποιηθεί έχοντας έδρα την ενδοχώρα. Αντίθετα η δράση και δυναμική

²² Minimum level of understanding and common language

των επιχειρήσεων αυτών έχει προσλάβει τέτοια χαρακτηριστικά που έχει δημιουργήσει εξαιρετικά θετικά αποτελέσματα και εντός Κρήτης αλλά κυρίως εκτός.

Σε αυτό το πλαίσιο η στήριξη των ΟΤΑ της περιοχής που δραστηριοποιήθηκαν ή και της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης λειτούργησε ως συνέπεια της ενεργοποίησης της κοινωνικής επιχείρησης.

Η στήριξη που λαμβάνουν σήμερα οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποτελείται:

- από την έμμεση χρηματοδότηση τους μέσω της αγοράς προϊόντων ή της ανάθεσης διοργάνωσης εκδηλώσεων ή γευμάτων
- την παραχώρηση κτηριακών εγκαταστάσεων
- την επιδότηση ενοικίου
- την επιδότηση εξόδων συμμετοχής σε τοπικής σημασίας έκθεση παραδοσιακών προϊόντων (μια φορά το 2004)!!

Η μορφή στήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων από τους ΟΤΑ γίνεται φανερό ότι δεν έχει λάβει οργανωμένο χαρακτήρα, ενώ σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να λειτουργήσει υπονομευτικά σε ότι αφορά την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων στην αγορά (επιδοτώντας ουσιαστικά τη λειτουργία τους). Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι σε κανένα ενημερωτικό φυλλάδιο ΟΤΑ για την περιοχή δεν γίνεται αναφορά για τις κοινωνικές επιχειρήσεις οι οποίες λειτουργούν στην περιοχή ευθύνης τους!!!

Η έλλειψη και ανεπάρκεια στελεχών τοπικά στους ΟΤΑ της ενδοχώρας, περιορίζει το διάλογο στο ανωτέρω πλαίσιο, διαμορφώνοντας μια περιορισμένη κλίμακα «εργαλείων» στήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων, μη δημιουργώντας τις προϋποθέσεις δημιουργίας νέων κοινωνικών επιχειρήσεων με διαφορετικά αντικείμενα δραστηριότητας, παρόλο το γεγονός ότι από τη στιγμή που ιδρύονται κοινωνικές επιχειρήσεις αυτές λαμβάνουν τη στήριξη και αποδοχή της τοπικής κοινωνίας. *Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι μόνον σε μια περίπτωση σχεδιάζεται η διαφοροποίηση και επέκταση δραστηριότητας με τη δημιουργία δεύτερης κοινωνικής επιχείρησης, διαδικασία στην οποία και πάλι ο οικείος ΟΤΑ δεν συμμετέχει της αρχικής διαδικασίας, αλλά μετέπειτα προτίθεται να παραχωρήσει κάποιες εγκαταστάσεις.*

Αντίθετα οι δομές στήριξης κοινωνικής οικονομίας, έχουν αναπτύξει μια οργανωμένη και πλήρως δομημένη διαδικασία στήριξης και επικοινωνίας με τις κοινωνικές επιχειρήσεις δημιουργώντας όρους εμπιστοσύνης με τα μέλη,

αποτελώντας τον περισσότερο αξιόπιστο παράγοντα στην διαδικασία. Σε πολλές περιπτώσεις λειτούργησαν ως «καταλύτης» στις σχέσεις των κοινωνικών επιχειρήσεων με τους ΟΤΑ και την τοπική κοινωνία, ενώ σε μεμονωμένες περιπτώσεις, τοπική δημοτική επιχείρηση και τοπικά στελέχη λειτουργούν τοπικά ως παράγοντες ενεργοποίησης και προώθησης της κοινωνικής οικονομίας στις περιοχές ευθύνης τους.

5. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ. ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ρόλος της Περιφέρειας Κρήτης, ως θεσμικού φορέα, στην ανάπτυξη ευνοϊκού οικονομικού περιβάλλοντος σε οποιοδήποτε κλάδο και σε κάθε περίπτωση, χαρακτηρίζεται από έναν μεσοπρόθεσμο βιώσιμο σχεδιασμό στον οποίο θα λαμβάνονται υπ'όψιν οι τοπικές ιδιομορφίες και πλεονεκτήματα, ανισομέρειες και ελλείψεις, η δυναμική των τοπικών φορέων καθώς και οι προοπτικές οι οποίες θα πρέπει να δημιουργηθούν ανά κλάδο. Όλα τα παραπάνω αποτυπώνονται στον επιχειρησιακό σχεδιασμό της Περιφέρειας ο οποίος αποτυπώνεται και υλοποιείται στα Περιφερειακά Επιχειρησιακά προγράμματα, τις τοπικού χαρακτήρα πρωτοβουλίες, και τις επενδύσεις του Δημοσίου (Ε.Π. ΘΗΣΕΑΣ) οι οποίες στοχευμένα αποσκοπούν στη βελτίωση των υποδομών. Δημιουργούνται έτσι «χρηματοδοτικά εργαλεία» στη διάθεση τοπικών φορέων ώστε συνολικά και τοπικά να διαμορφωθεί τοπική «ατζέντα ανάπτυξης», η οποία απαντά στα συγκριτικά πλεονεκτήματα και τις ελλείψεις που υπάρχουν. Σε αυτή τη φιλοσοφία και ο ρόλος της Περιφέρειας αποτελεί έναν ουσιαστικό παράγοντα κρισιμότητας στη δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη.

Στόχος είναι η διαμόρφωση πλαισίου παρεμβάσεων από πλευράς Περιφέρειας Κρήτης οι οποίες δεν υπερκαλύπτουν τους τοπικούς φορείς, αντίθετα συμβάλουν στη δημιουργία των όρων και προϋποθέσεων εκείνων ώστε οι φορείς να έχουν τις δυνατότητες παρέμβασης, μορφοποιώντας ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον στο οποίο δημιουργούνται οι προϋποθέσεις να γεννηθούν πρωτοβουλίες και δράσεις οι οποίες θα έχουν κοινωνικό αλλά και οικονομικό αποτέλεσμα, συμβάλλοντας στην προστιθέμενη αξία της περιοχής και της περιφέρειας συνολικά.

Σε αυτό το επίπεδο, ο ρόλος της περιφέρειας Κρήτης αποκτά πολυεπίπεδο χαρακτήρα, συμβάλλοντας στην προώθηση πολιτικών από τους ΟΤΑ (δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών στήριξης κοινωνικών επιχειρήσεων), δημιουργώντας εκείνα τα «εργαλεία» χρηματοδότησης κοινωνικής επιχειρηματικότητας, και τέλος, συμβάλλοντας στην άμβλυση των δυσκολιών που σχετίζονται με τις υπηρεσίες αρμοδιότητας της ώστε να αίρονται γραφειοκρατικές δυσκαμψίες οι οποίες σχετίζονται με την ένταξη ευπαθών ομάδων στην αγορά εργασίας.

5.2. ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ

Σε προηγούμενα σημεία της παρούσας (σελ. 90-110) αναλύθηκαν οι πολιτικές τις οποίες οι ΟΤΑ έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν για τη στήριξη κοινωνικών επιχειρήσεων συμβάλλοντας περαιτέρω στην τόνωση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, ενώ τονίστηκαν οι δυνατότητες συνεργασίας τοπικών φορέων σχετικά με την ολοκληρωμένη παρέμβαση για την ανάπτυξη ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων στην περιφέρεια Κρήτης. Δόθηκε επίσης έμφαση στο γεγονός ότι τέτοιες δράσεις δεν θα μπορούν παρά να έχουν ολοκληρωμένο χαρακτήρα (βλ. σελ. 100), αποτελώντας ένα σχέδιο επιχειρησιακού προγράμματος τοπικού και υπερ-τοπικού χαρακτήρα. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι θα πρέπει δράσεις οι οποίες αφορούν στη στήριξη και την εξέλιξη ήδη ολοκληρωμένων στρατηγικών οι οποίες έγιναν και αντικείμενο χρηματοδότησης (βλ. 3^ο ΚΠΣ, έργα EQUAL, ΠΕΠ κλπ) να ενσωματώνονται πλέον σε διακρατικά έργα μεγαλύτερης κλίμακας, έργα τα οποία ενέχουν περιφερειακό χαρακτήρα, εδραιώνοντας τα μέχρι σήμερα αποτελέσματα και κεφαλαιοποιώντας τη μέχρι σήμερα δράση (δημιουργία δικτύων, προώθηση εξαγωγικού Marketing δικτύου, προώθηση γκάμας προϊόντων, ανάπτυξη σημείων πώλησης εκτός Κρήτης κλπ). Για να συμβούν όλα τα παραπάνω αιτείται η ανάπτυξη συνεργειών και κοινών δράσεων σε μια υπερ-τοπική κλίμακα, λαμβάνοντας υπόψιν τα αποτελέσματα και την εμπειρία τοπικών φορέων και δομών.

Οι περισσότερες δράσεις που περιγράφονται δεν μπορούν παρά να εμπλέξουν και την Περιφερειακή διοίκηση, επιδιώκοντας την ένταξη τους (ως οργανική οντότητα) στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό πρόγραμμα Κρήτης, πολύ περισσότερο διασφαλίζοντας τη συνέχεια και εξέλιξη σε όλη την περιφέρεια. Τονίστηκε επίσης, ότι θα πρέπει να υποστηριχθούν περαιτέρω οι Τοπικές πρωτοβουλίες Απασχόλησης (βλ. σελ 100- 102), αναπτύσσοντας ειδικά θεματικά προγράμματα ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων από ειδικές ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, δίδοντας πλέον προτεραιότητα στην ανάπτυξη τους σε αστικά κέντρα. Σε αυτό το επίπεδο, συντονιστικό ρόλο καλείται να παίξει η περιφερειακή διοίκηση, ουσιαστικά οριοθετώντας το γενικό πλαίσιο δράσης σύμφωνα με το οποίο οριοθετείται η δράση των φορέων, εντοπίζοντας παράλληλα και τα σημεία στα οποία απαιτείται η δημιουργία νέων δράσεων ενεργοποίησης κοινωνικής επιχειρηματικότητας δίδοντας «ουσιαστικά» εργαλεία δράσης στους τοπικούς φορείς και δομές.

Η παρέμβαση της Περιφέρειας σε όλη αυτήν την διαδικασία, θα πρέπει να ενέχει χαρακτηριστικά στα οποία εμπεδώνεται και η βούληση του φορέα στην ανάπτυξη ενός καινοτόμου οικονομικού περιβάλλοντος η αξία του οποίου

διαμορφώνεται από τα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής και των φορέων που δραστηριοποιούνται.

1. Θεσμοθέτηση Κοινωνικού Διαλόγου - πλαισίου πάγιας διαβούλευσης

Η Περιφερειακή διοίκηση έχει τις δυνατότητες ενεργοποίησης ευνοϊκού κλίματος για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας δημιουργώντας σε συνεργασία με τις δομές στήριξης, και θεσμοθετώντας ως πάγια βάση διαλόγου *fora* στα οποία κοινωνικές ομάδες, δομές στήριξης και τοπικοί φορείς θα έχουν τη δυνατότητα και το πεδίο διαβούλευσης με στόχο την ανάπτυξη επιχειρηματικών σχημάτων τα οποία θα δημιουργούν προστιθέμενη αξία στις τοπικές κοινωνίες. Θα έχουν τη δυνατότητα και την ευθύνη δημιουργίας ενός διαρκούς πεδίου διαβούλευσης όλων των τοπικών φορέων (Περιφερειακή διοίκηση, ΟΤΑ Β, ΟΤΑ Α και δομών στήριξης) με τις κοινωνικές ομάδες, με στόχο την ομαλή είσοδο τους στην επιχειρηματικότητα.

Η συγκεκριμένη ενέργεια σε συνδυασμό και με τη συνέχεια των προγραμμάτων Τοπικής Απασχόλησης, δημιουργεί όλα εκείνα τα δεδομένα στην θεσμοθέτηση **συνεχούς διαδικασίας διαβούλευσης η οποία θα έχει ως αποτελέσματα την ένταξη ευπαθών ομάδων στην επιχειρηματικότητα καθώς και τη εγγενή στήριξη κοινωνικών επιχειρήσεων οι οποίες σήμερα είναι ενεργές.**

Είναι υψηλής σημασίας ο συντονισμός των τοπικών θεσμικών φορέων αυτοδιοίκησης σε μια διαδικασία στην οποία θα έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής κοινωνικές ομάδες, όχι με την «κλασσική θεσμική έννοια αντιπροσώπευσης» παρά μόνον με τη δυνατότητα αντιπροσώπευσης αυτών με βιώσιμο χαρακτήρα και αποτέλεσμα. Στόχος είναι η διασφάλιση της αντιπροσωπευτικότητας συμμετοχής, και η άρση εμποδίων συμμετοχής κοινωνικών ομάδων οι οποίες δεν έχουν τη δυνατότητα θεσμικής αντιπροσώπευσης, που όμως θα έχουν τις δυνατότητες οργανωμένης επιχειρηματικής παρέμβασης.

Κατ' αυτόν τον τρόπο διαμορφώνεται και θεσμοθετείται ένα πλαίσιο κοινωνικού διαλόγου το οποίο αναπτύσσεται σε πολλά επίπεδα και μορφές επικοινωνίας, στο οποίο φορείς και κοινωνικές ομάδες, αλλά και οι φορείς μεταξύ τους έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν ένα οργανωμένο αποτέλεσμα, σύμφωνα με τις τοπικές κοινωνικές και οικονομικές ιδιομορφίες.

5. Δημιουργία παρατηρητηρίου κοινωνικής οικονομίας και απασχόλησης.

Τονίστηκε και σε προηγούμενα σημεία της παρούσας μελέτης η αναγκαιότητα δημιουργίας τοπικών παρατηρητηρίων κοινωνικής οικονομίας, στα οποία θα αναλύονται οι δράσεις οι οποίες λαμβάνουν χώρα τοπικά, συμβάλλοντας στην ενδυνάμωση των φορέων και στην καταγραφή και εμπέδωση των αποτελεσμάτων τα οποία επιτυγχάνονται. Προφανές στόχος είναι ο συντονισμός στελεχών και φορέων σε μια κοινά διαμορφωμένη πολιτική, η οποία εμπλέκει όλους του ενδιαφερόμενους, ΟΤΑ Α & Β δομές στήριξης, σωματεία και εξειδικευμένα κέντρα.

Η λειτουργία των παρατηρητηρίων θα πρέπει να διέπεται από απλή και αποτελεσματική ρουτίνα και οργανόγραμμα. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται εκτός των άλλων, η συνεργασία με εκπαιδευτικά ιδρύματα (άντληση στελεχών και δρομολόγηση εκπαιδευτικών και ερευνητικών προγραμμάτων σχετικών με την κοινωνική οικονομία), εξελίσσοντας τις διαδικασίες οι οποίες σήμερα έχουν δρομολογηθεί από τις δομές στήριξης κοινωνικής οικονομίας στην περιφέρεια.

Η συμμετοχή της περιφέρειας στη λειτουργία των παρατηρητηρίων, αποτελεί παράγοντα διασφάλισης της λειτουργίας του σε περιφερειακό επίπεδο, δίδοντας τη δυνατότητα συλλογής στοιχείων και συντονισμού σε επίπεδο περιφέρειας, διαμορφώνοντας έτσι τις λεπτομέρειες υλοποίησης προγραμμάτων δράσεις, καθώς και επικοινωνίας με υπηρεσίες συναρμόδιων υπουργείων για την επίλυση προβλημάτων και την προώθηση ζητημάτων σχετικά με την κοινωνική οικονομία σε θεσμικό επίπεδο. Η σχέση του τοπικού περιφερειακού παρατηρητηρίου βρίσκεται στην ίδια στρατηγική με τη λειτουργία του Εθνικού παρατηρητηρίου για την κοινωνική οικονομία, *διατηρώντας όμως την περιφερειακή του αυτονομία και γκάμα δράσης σύμφωνα με τα μέχρι σήμερα αποτελέσματα δράσεων σε τοπικό επίπεδο.*

Η λειτουργία του περιφερειακού παρατηρητηρίου έχει τη δυνατότητα να λειτουργήσει ως φορέας «ομπρέλα» σε σχέση με τις τοπικές δομές στήριξης κοινωνικής οικονομίας, καθώς και με τοπικούς φορείς των ΟΤΑ Α&Β, συλλέγοντας στοιχεία, παρέχοντας εξειδικευμένες συμβουλές και στελέχη ανά τομέα και δράση. Η τροφοδότηση με εξειδικευμένα στελέχη μπορεί είτε να προέλθει από την ελεύθερη αγορά (εξωτερικοί συνεργάτες) είτε από ερευνητικά προγράμματα, αποτέλεσμα των συνεργασιών του παρατηρητηρίου με ερευνητικά ιδρύματα.

Η οργάνωση και λειτουργία του παρατηρητηρίου²³ μπορεί να προέλθει από τη χρηματοδότηση της Περιφέρειας Κρήτης, με τη στελεχιακή συνδρομή της Αναπτυξιακής Ηρακλείου ΑΕ της ΚΟΙΝΟΠΟΛΙΤΙΑ, του ΑΚΟΜΜ, ΟΑΔΥΚ ,και Αναπτυξιακής Λασιθίου (δομές στήριξης κοινωνικής οικονομίας).

Συνοπτικά η λειτουργία παρατηρητηρίου κοινωνικής οικονομίας για την περιφέρεια Κρήτης, έχει τη δυνατότητα να καλύψει τα ακόλουθα πεδία:

➤ **Συλλογή και οργάνωση στοιχείων.**

Με την ολοκλήρωση του Β κύκλου της EQUAL έχει συγκεντρωθεί ένα πλήθος στοιχείων τα οποία περιγράφουν όλες τις εξελίξεις τάσεις και ιδιομορφίες του περιβάλλοντος της κοινωνικής οικονομίας στην περιφέρεια. Ήδη με την παρούσα μελέτη επιχειρείται μια πρώτη αξιολόγηση των μέχρι σήμερα αποτελεσμάτων περιγράφοντας τη δυναμική που έχει αναπτυχθεί, τη γεωγραφία του οικονομικού περιβάλλοντος τουλάχιστον για το νομό Ηρακλείου, κωδικοποιώντας ένα μέρος των πρωτογενών στοιχείων τα οποία έχουν παραχθεί από την υλοποίηση προγραμμάτων στήριξης κοινωνικής οικονομίας για την περιοχή Ηρακλείου.

Περισσότερο οργανωμένη και με διάρκεια δράση επιχειρώντας να αποτυπώσει τις τάσεις της κοινωνικής οικονομίας στην περιφέρεια Κρήτης, μπορεί να παράξει πλήθος συμπερασμάτων οικονομικού και θεσμικού ενδιαφέροντος, ώστε να αποτελέσουν πλέον την οργανωμένη βάση δεδομένων η οποία θα έχει τις δυνατότητες να υποστηρίξει τη λήψη αποφάσεων σε πολιτικό και επιχειρησιακό επίπεδο από τους ΟΤΑ, την περιφερειακή διοίκηση, και τις δομές στήριξης.

Συνεπώς η δημιουργία και επεξεργασία βάσεων δεδομένων από τα ήδη διαμορφωμένα αποτελέσματα ανάπτυξης δράσεων κοινωνικής οικονομίας και η οργανωμένη μετέπειτα επεξεργασία νέων, μπορεί να αποτυπώσει μια ακριβή εικόνα της αγοράς που διαμορφώνεται σε αξία, δυναμική και τάσεις, ώστε να αποτελέσει πολύτιμο εργαλείο σε τοπικό, περιφερειακό αλλά και εθνικό επίπεδο (συναλλαγή με υπηρεσίες και εθνικό παρατηρητήριο).

²³ Λειτουργία ΝΠΔΔ ή ΝΠΙΔ λειτουργώντας αυτοτελώς και όχι ως επιμέρους υπηρεσία της Περιφέρειας,, αποφεύγοντας στη διοικητική του δομή και οργάνωση τη γραφειοκρατική λειτουργία, με ολιγομελές σχήμα πλήρους εξειδίκευσης λειτουργώντας περισσότερο ως όργανο επι τόπου και από τα κάτω παρέμβασης. Η λειτουργία του τοπικού παρατηρητηρίου, θα έχει άμεση σύνδεση με τη λειτουργία του Εθνικού Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Οικονομίας, ενώ θα πρέπει να διασφαλίζεται η χρηματοδότηση του από παγίους πόρους της Περιφέρειας Κρήτης.

➤ **Ενημέρωση και συντονισμός φορέων**

Η λειτουργία του περιφερειακού παρατηρητηρίου, έχει τη δυνατότητα συντονισμού δράσεων τοπικών φορέων σε επίπεδο στρατηγικής, συντονισμού των επιμέρους δομών στήριξης κοινωνικής οικονομίας, ώστε να διαμορφώνεται ένα ολοκληρωμένο αποτέλεσμα.

Διασφαλίζεται επίσης και η ροή πληροφοριών σε επιμέρους τοπικούς φορείς και δομές από το Εθνικό Παρατηρητήριο για την κοινωνική Οικονομία σε μια οργανωμένη κλίμακα.

➤ **Ενδυνάμωση από εξειδικευμένα στελέχη**

Η απασχόληση εξειδικευμένων στελεχών έχει τη δυνατότητα να προσφέρει την εξειδικευμένη παρέμβαση ώστε να επιλύονται επί τόπου επιμέρους προβλήματα ή ακόμα και να εκπαιδεύει εμπλεκόμενους στην καλύτερη αντιμετώπιση προβλημάτων και υλοποίηση δράσεων. Το κομμάτι της ενδυνάμωσης ιδιαίτερα σε αυτό το επίπεδο, αποκτά ιδιαίτερη σημασία εφ' όσον αναφερόμαστε σε επιχειρηματικότητα η οποία ενέχει συλλογικό χαρακτήρα, και διέπεται και από κοινωνικά χαρακτηριστικά, συμμετέχοντας σε έναν ιδιότυπο διάλογο με την τοπική κοινωνία και τους αυτοδιοικητικούς φορείς.

Έτσι η ενδυνάμωση στελεχών (τοπικά) και εμπλεκόμενων στην κοινωνική επιχειρηματικότητα (κοινωνική ομάδα) δημιουργεί ένα βιώσιμο κανάλι συνεργασίας όπου τα τοπικά στελέχη με τη *συνδρομή και όχι υποκατάσταση* από τα στελέχη του παρατηρητηρίου, θα μπορούν να αναπτύξουν όλες εκείνες τις ικανότητες ώστε να ενεργοποιηθεί ένα βιώσιμο επιχειρηματικό σχήμα το οποίο θα έχει τις δυνατότητες να προσφέρει στην τοπική κοινωνία.

➤ **Έλεγχος αποτελεσμάτων και συντονισμός φορέων και δομών**

Φυσιολογική συνέπεια της λειτουργίας του παρατηρητηρίου, είναι η ανάπτυξης μιας διαρκούς «ρουτίνας» ελέγχου (ποσοτικά και ποιοτικά) των αποτελεσμάτων τα οποία διαμορφώνονται από τη δραστηριότητα των δομών, και φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, με στόχο τον καθορισμό στόχων, και βελτίωση αυτών σύμφωνα με τις τάσεις που διαμορφώνονται σε τοπικό επίπεδο, ώστε να παράγεται το βέλτιστο τελικό αποτέλεσμα.

Συνολικά λοιπόν, η λειτουργία του παρατηρητηρίου κοινωνικής οικονομίας για την περιφέρεια Κρήτης αποτελεί μιας μείζονος σημασίας ενέργεια και προτεραιότητα, η οποία αποσκοπεί στο συντονισμό δράσεων, στην τυποποίηση διαδικασιών και δεδομένων, ώστε να διαμορφώνεται ένα συνολικό ολοκληρωμένο αποτέλεσμα το

οποίο έχει έντονα αποκεντρωμένα χαρακτηριστικά, και εξειδικευμένη επί τόπου δράση. Ουσιαστικά ο ρόλος του παρατηρητηρίου είναι η «ομογενοποίηση» των επιμέρους δράσεων οι οποίες παράγονται από τους τοπικούς φορείς και τις δομές στήριξης. Σε κάθε περίπτωση, η λειτουργία του παρατηρητηρίου θα πρέπει να διέπεται από υψηλή στελεχιακή κατάρτιση, συνεργαζόμενο με ερευνητικούς φορείς και ιδρύματα, απασχολώντας στελέχη τα οποία θα έχουν τη δυνατότητα ενδυνάμωσης τοπικών στελεχών και φορέων, έχοντας δεδομένη χρηματοδότηση και ετήσιο προϋπολογισμό εγγυημένο από την Περιφέρεια Κρήτης.

6. Προώθηση των επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας

Η οργανωμένη προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας συνδέεται και με την προώθηση των αποτελεσμάτων κοινωνικών επιχειρήσεων οι οποίες μέχρι σήμερα λειτουργούν παρουσιάζοντας σε πολλές περιπτώσεις εντυπωσιακά αποτελέσματα. Ακολουθώντας το παράδειγμα αντίστοιχων αυτοδιοικητικών φορέων στην Ε.Ε. η Περιφέρεια Κρήτης, θα πρέπει να λειτουργήσει ως «πύλη» προώθησης των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό, αναπτύσσοντας συνέργειες σε αυτό το επίπεδο με τους ΟΤΑ.

Τονίστηκε σε προηγούμενο σημείο της παρούσας μελέτης η αναγκαιότητα της προώθησης και δικτύωσης των κοινωνικών επιχειρήσεων από τους ΟΤΑ της περιοχής στην οποία δραστηριοποιούνται. Αντίστοιχη διαδικασία καλείται και η περιφέρεια Κρήτης να ακολουθήσει, προωθώντας την κοινωνική οικονομία (ως κλάδο) σε διεθνή αλλά και εθνικά *fora* ανά περίπτωση και κλάδο.

Προτεραιότητα της Περιφέρειας Κρήτης θα πρέπει να είναι η προώθηση κριτικών κοινωνικών επιχειρήσεων, στο «μοντέλο και φιλοσοφία» η οποία σήμερα ακολουθείται.

7. Τουριστικό Marketing και κοινωνικές επιχειρήσεις

Αντίστοιχα με την ανάπτυξη ειδικών δράσεων από τους ΟΤΑ στην οργανωμένη ένταξη στις προωθητικές τουριστικές ενέργειες των κοινωνικών επιχειρήσεων, και η Περιφέρεια Κρήτης είναι ανάγκη να εντάξει το κοινωνικό κεφάλαιο το οποίο σχετίζεται με την τουριστική βιομηχανία στις προωθητικές ενέργειες που υλοποιεί για την τουριστική προώθηση της περιφέρειας. Γνωστό είναι πλέον (έχει αναλυθεί και σε προηγούμενο σημείο της παρούσας) ότι σήμερα στις ενέργειες τουριστικού marketing της Περιφέρειας θα πρέπει να παρουσιάζεται και η δράση και το τοπικό παραδοσιακό κεφάλαιο του νησιού. Σε αυτή την κλίμακα οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποτελούν ένα ισχυρό σημείο στο οποίο θα πρέπει να επενδύσει και η περιφέρεια

Κρήτης στην δημιουργία του πλάνου προώθησης της περιφέρειας ως τουριστικού προορισμού.

8. Ειδική Θεματική Ενότητα στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

Δόθηκε έμφαση και παραπάνω η δυνατότητα ένταξης δράσεων ανάπτυξης κοινωνικής οικονομίας στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, το οποίο θα δίδει τη δυνατότητα και τους ΟΤΑ για τη χρηματοδότηση τοπικών δράσεων. Η ένταξη δράσεων ανάπτυξης κοινωνικής οικονομίας θα πρέπει να λάβει ουσιαστικό χαρακτήρα δημιουργώντας θεματικές δράσεις και μέτρα χρηματοδότησης κοινωνικών επιχειρήσεων, ανανέωσης της ηλικιακής σύνθεσης των ήδη υφισταμένων επιχειρήσεων, ανανέωσης και εκσυγχρονισμού εξοπλισμού, δίδοντας παράλληλα αυξημένα κίνητρα για τη δημιουργία επιχειρήσεων σε περιοχές όπου δεν έχουν αναπτυχθεί δράσεις κοινωνικής οικονομίας (αστικά κέντρα).

Στόχος είναι η παραγωγή και παρακολούθηση αξιόπιστων καθολικού χαρακτήρα δεικτών μέσω του επιχειρησιακού προγράμματος στο οποίο θα δίδονται και κίνητρα και κατευθύνσεις στους ΟΤΑ για την αναδιοργάνωση των Κοινωνικών τους υπηρεσιών στην κατεύθυνση ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Η εκπόνηση αυτού του είδους επιχειρησιακού προγράμματος μπορεί να ακολουθήσει τη μεθοδολογία ανάπτυξης του επιχειρησιακού προγράμματος για την ανάπτυξη της Κοινωνίας της Πληροφορίας και ανάπτυξη τουρισμού στην περιφέρεια Κρήτης, δράσεις οι οποίες εξειδικευμένα και στοχευμένα αναπτύχθηκαν με επιτυχία στο ΠΕΠ Κρήτης 2002- 2006, όπου δόθηκαν εξειδικευμένες κατευθύνσεις στους ΟΤΑ και τον ιδιωτικό τομέα για την ανάπτυξη επενδύσεων δράσεων και υποδομών οι οποίες δημιούργησαν μια μετρήσιμη προστιθέμενη αξία. Παράλληλα, και σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να αντληθούν πολύτιμα συμπεράσματα από τα αποτελέσματα υλοποίησης προγραμμάτων ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας.

Έτσι το επιχειρησιακό πρόγραμμα ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να διασφαλίζει τη συνέχεια των επιτυχημένων αποτελεσμάτων προγραμμάτων που υλοποιήθηκαν κατά το Γ ΚΠΣ όπως οι «Τοπικές Πρωτοβουλίες Απασχόλησης», ενώ δράσεις οι οποίες αναπτύχθηκαν από τον πρώτο και δεύτερο κύκλο της ΚΠ EQUAL θα πρέπει να συνεχιστούν σε μια περισσότερο καθολική και οργανωμένη κλίμακα.

Η χρηματοδότηση του δικτύου κοινωνικών επιχειρήσεων θα πρέπει να λάβει περισσότερο οργανωμένα χαρακτήρα, επιδοτώντας ουσιαστικά δράσεις ολοκληρωμένης κατάρτισης των μελών κοινωνικών επιχειρήσεων. Τέλος η χρηματοδότηση των ήδη υφισταμένων κοινωνικών επιχειρήσεων θα πρέπει να συμπεριλάβει ως κριτήριο την ηλικιακή ανασύνθεση των μελών προμηθευτών την εισαγωγή νέων μελών.

Η ανάπτυξη τοπικού επιχειρησιακού προγράμματος ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας θα πρέπει να ακολουθεί τις πολιτικές των ολοκληρωμένων τοπικών δράσεων που ολοκληρώθηκαν κατά την προηγούμενη προγραμματική περίοδο, αποσκοπώντας στην επίτευξη περισσότερο εξειδικευμένων στόχων και αποτελεσμάτων.

9. Ανάπτυξη οριζόντιων δράσεων ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας (και θεσμική διευκόλυνση σε ΟΤΑ→ αναδιάρθρωση των ΚΥ)

Έχοντας η Περιφέρεια και τον διοικητικό έλεγχο των ΟΤΑ Α βαθμού σχετικά με τη λειτουργία, και θέτοντας ως ξεχωριστό κεφάλαιο την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, θα έχει τις δυνατότητες να χρηματοδοτήσει δράσεις οριζόντιου χαρακτήρα για τους ΟΤΑ, δίδοντας έτσι τα «εργαλεία» και οργανωμένες κατευθύνσεις για την λεπτομερή *αναδιάρθρωση των κοινωνικών υπηρεσιών που έχουν ήδη αναπτυχθεί σε όλους τους ΟΤΑ α βαθμού* (βλ. προγράμματα κοινωνικής μέριμνας, Βοήθεια στο Σπίτι, ΚΔΑΥ κλπ) τα οποία πλέον να αποτελούν οργανικό κομμάτι των κοινωνικών υπηρεσιών των ΟΤΑ (συσχ. § 5.2.3, σελ. 99).

Σε αυτήν την κλίμακα, και με την προϋπόθεση ότι οι ανωτέρω υπηρεσίες πλέον αποτελούν οργανικά μέρη των κοινωνικών υπηρεσιών των ΟΤΑ, η Περιφερειακή Διοίκηση έχει τη δυνατότητα εκπόνησης οδηγού δράσης (road map of reorganization of services) μιας βήμα προς βήμα αναδιάρθρωσης των κοινωνικών υπηρεσιών των ΟΤΑ, αποσκοπώντας στον εκσυγχρονισμό των ήδη υφισταμένων δράσεων προσανατολίζοντας στελέχη και αιρετούς στην ανάπτυξη συνεργιών με τις δομές στήριξης κοινωνικής οικονομίας. Σε αυτή τη φιλοσοφία και εφ' όσον οι ΟΤΑ εκφράσουν τη βούληση για την δρομολόγηση αυτού του είδους των ενεργειών θα υπάρχει η δυνατότητα χρηματοδότησης οριζόντιων δράσεων χρηματοδότησης των ΟΤΑ για την ανάπτυξη ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη κοινωνικής οικονομίας στις περιοχές ευθύνης τους.

Συνολικά λοιπόν, με την εμπλοκή και της Περιφερειακής Διοίκησης στην δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη είναι δυνατόν να διασφαλιστεί ο ολοκληρωμένος τοπικός χαρακτήρας ενός ολοκληρωμένου σχεδίου δράσης στο οποίο εμπλέκονται όλοι οι αρμόδιοι φορείς (εξειδικευμένοι και τοπικοί φορείς) σε μια οργανωμένη και με συνέχεια διαδικασία στην οποία θα επιδιώκονται μετρήσιμα και βιώσιμα χαρακτηριστικά και αποτελέσματα.

Βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί στη δημιουργία τοπικού παρατηρητηρίου Κοινωνικής Οικονομίας, φορέα στον οποίο θα συμμετέχουν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς και ο οποίος θα είναι ο πυρήνας δημιουργίας δράσεων και στελεχών τα οποία θα μεταφράζουν τις πολιτικές σε δράσεις και αποτελέσματα, απαντώντας στα σημερινά προβλήματα και ελλείψεις.

5.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο πλαίσιο μιας αποκεντρωμένης περιφερειακής στρατηγικής τοπικής ανάπτυξης, ρόλος της Περιφερειακής Διοίκησης στη διαμόρφωση των όρων ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και της συμβολής στην τόνωση της επιχειρηματικότητας αποκτά κεντρικό χαρακτήρα, προσδιορίζοντας τον προσανατολισμό της περιφέρειας και τις κατευθύνσεις ανάπτυξης στις οποίες οι τοπικοί φορείς ιδιωτικού και δημοσίου τομέα καλούνται να χτίσουν τη δραστηριότητά τους κεφαλαιοποιώντας τη δυναμική που αναπτύσσεται. Ο διοικητικός εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης, και των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, θα πρέπει να πέραν από τον κεντρικό περιφερειακό και αποκεντρωμένο σχεδιασμό, στον οποίο εδράζονται πολιτικές τοπικής κλίμακας, οι οποίες προωθούν συγκεκριμένους στόχους και αποτελέσματα.

Σε αυτό το επίπεδο, η θεσμοθέτηση ενός μόνιμου κοινωνικού διαλόγου (μεταξύ τοπικών φορέων, δομών και κοινωνικών ομάδων) για την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, με την θεσμική ευθύνη της περιφερειακής διοίκησης αποτελεί τη στέρεα βάση στην οποία τοπικοί φορείς έχουν τις δυνατότητες να εφαρμόζουν τοπικές πολιτικές παρέμβασης οι οποίες θα προωθούν την άρση πολύ περισσότερο την αποφυγή εργασιακής και κοινωνικής απομόνωσης ομάδων πληθυσμού στις περιοχές ευθύνης τους. Προϋπόθεση είναι η διασφάλιση ανάπτυξης επιμέρους συνεργιών σε τοπικού χαρακτήρα δίκτυα, τα οποία θα δημιουργήσουν τις συνθήκες ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας στην περιφέρεια συνολικά.

Η πολιτική της περιφέρειας για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, θα πρέπει να αποτελέσει θεματική ενότητα στον επιχειρησιακό σχεδιασμό με συγκεκριμένη μεθοδολογία, διαδικασίες και αποτελέσματα.

Ο έλεγχος και συντονισμός των αποτελεσμάτων μακροσκοπικά αλλά και σε επιμέρους δράσεις, θα πρέπει να αποτελεί αντικείμενο του περιφερειακού παρατηρητηρίου κοινωνικής οικονομίας, το οποίο λειτουργώντας ως μια απλή – μη και ενεργή δομή, συντονίζει και τροφοδοτεί τους τοπικούς φορείς με δεδομένα και εμπειρίες προωθώντας την κοινωνική επιχειρηματικότητα αλλά και ανατροφοδοτεί ένα δίκτυο το οποίο κινείται τοπικά μέσω των συνεργειών δομών στήριξης τοπικών φορέων και κοινωνικών επιχειρήσεων.

Εξίσου σημαντικό κομμάτι της περιφερειακής πολιτικής για την τόνωση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι η προώθηση αυτής και στη διεθνή οικονομία μέσω του τουριστικού Marketing της περιφέρειας συνεπικουρώντας ομοειδείς δράσεις των ΟΤΑ στο κομμάτι αυτό.

Όλα τα παραπάνω δεν θα μπορούσαν να είναι αποτελεσματικά, εάν δεν συνοδεύονται τελικά από οριζόντιες δράσεις στήριξης και καθοδήγησης σε στρατηγικό επίπεδο των Δήμων (ΟΤΑ Α), στο πλαίσιο των επιμέρους επιχειρησιακών προγραμμάτων αναβάθμισης και εκσυγχρονισμού υπηρεσιών και υποδομών των ΟΤΑ (κυρίως στο κομμάτι της θεσμικής κατοχύρωσης και καθοδήγησης).

6. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το περιβάλλον το οποίο σχετίζεται με την κοινωνική οικονομία στην Κρήτη απαρτίζεται από σειρά αποτελεσμάτων τα οποία σχετίζονται με ποιοτικούς αλλά και ποσοτικούς στόχους. Έπειτα από μια περίοδο στην οποία πραγματοποιήθηκαν καινοτόμες ενέργειες για τα δεδομένα της περιφέρειας, δημιουργήθηκαν κοινωνικές επιχειρήσεις οι οποίες διέπονται από χαρακτηριστικά τα οποία συνάδουν με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιφέρειας σχετικά με την παραγόμενη προστιθέμενη αξία, την εξωστρέφεια, και την πρωτοπορία σε εγχειρήματα και δράσεις.

Η μέχρι σήμερα διαμορφωθείσα πραγματικότητα στην Κρήτη περιλαμβάνει τη δημιουργία πληθώρας κοινωνικών επιχειρήσεων οι οποίες εμφανίζουν συγκεκριμένο οργανωτικό σχήμα (γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί γυναικών), εντοπισμένες στην ενδοχώρα της περιφέρειας. Αναφερόμαστε σε επιχειρήσεις οι οποίες εμφανίζουν θετικά οικονομικά μεγέθη, εξωστρέφεια με μια γκάμα πελατολογίου από την Ελλάδα και το εξωτερικό, επενδύοντας στο πολύτιμο κεφάλαιο της Κρήτης το οποίο σχετίζεται με την Κρητική Διατροφή. Δημιουργήθηκε έτσι ένα *niche* τμήμα αγοράς το οποίο αναπτύσσεται συνεχώς σε αξία, στο οποίο σήμερα επενδύει και ο ιδιωτικός τομέας καλλιεργώντας περαιτέρω τη ζήτηση. Η συμβολή των δομών στήριξης στις διαδικασίες έναρξης και ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων ήταν και παραμένει παράγων επιτυχίας του εγχειρήματος, ενώ οι ΟΤΑ παρακολούθησαν ενεργά τη διαδικασία, στηρίζοντας όποιο εγχείρημα ξεκίνησε στις περιοχές ευθύνης τους. Το συμπέρασμα επίσης που προκύπτει αναφέρεται στο γεγονός ότι στην περίπτωση κατά την οποία οι κοινωνικές επιχειρήσεις έτυχαν της ενεργούς στήριξης των ΟΤΑ από το ξεκίνημα τα αποτελέσματα ήταν πολλαπλασιαστικά θετικά για τις επιχειρήσεις αλλά και την τοπική κοινότητα.

Τα δεδομένα όπως έχουν διαμορφωθεί σήμερα, δημιουργούν τους όρους περαιτέρω εξέλιξης, όπου οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης θα πρέπει να ενεργοποιήσουν και να αναπτύξουν δράσεις στήριξης των υφισταμένων κοινωνικών επιχειρήσεων, ενεργοποίησης νέων, συνολικά στηρίζοντας την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη. Έτσι οι ΟΤΑ θα πρέπει να ενεργοποιήσουν τις τοπικές δυνάμεις, να συμπράξουν με ομοειδείς φορείς, και με τις δομές στήριξης κοινωνικής οικονομίας παράγοντας έναν ολοκληρωμένο αποτέλεσμα με χαρακτηριστικά τα οποία θα αποτελούν την βασική πολιτική τοπικά και περιφερειακά.

Η δικτύωση φορέων η οργανωμένη και με συνέχεια προώθηση και συνεργασία των κοινωνικών επιχειρήσεων με τους ΟΤΑ, καθώς και η σύμπραξη των φορέων με τις επιχειρήσεις στην οργάνωση παρεμβάσεων στήριξης ευπαθών κοινωνικών ομάδων αποτελούν τα βασικά συστατικά μιας σύγχρονης προσέγγισης για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην Κρήτη. Η στήριξη των κοινωνικών επιχειρήσεων που ήδη δραστηριοποιούνται στην Κρήτη θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να περνά από την οργανωμένη παροχή εκπαίδευσης και κατάρτισης σχετικά με τους όρους του επιτυχημένου «*επιχειρείν*» ταυτόχρονα όμως μαθαίνοντας ότι *θα πρέπει να διατηρηθούν οι παραδοσιακές διαδικασίες παρασκευής προϊόντων* ως στοιχείο ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος τους στην ελεύθερη πλέον αγορά.

Η εκπαίδευση και συνεχής κατάρτιση των μελών των ήδη υφισταμένων κοινωνικών επιχειρήσεων αποτελεί δικλείδα βιώσιμης δραστηριότητας τους, σε μια ολοένα και μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα που όλες οι κοινωνικές επιχειρήσεις της Κρήτης παρουσιάζουν.

Σε μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και στην ενδοχώρα της Κρήτης διαμορφώνονται διαφορετικά κοινωνικά δεδομένα αναδεικνύοντας τους κινδύνους αποκλεισμού κοινωνικών ομάδων οι οποίες είτε στο παρελθόν δεν υπήρχαν είτε δεν αντιμετώπιζαν τέτοιου είδους απειλές (π.χ. μετανάστες, άνεργοι νέοι, μακροχρόνια άνεργοι άνω των 55). Σύγχρονες παρεμβάσεις σε τοπικό επίπεδο απαιτούν την ενεργή δράση όχι με απλές πολιτικές αποσπασματικού χαρακτήρα, ή αναμένοντας παρεμβάσεις σε κεντρικό επίπεδο για την επίλυση τοπικών κοινωνικών προβλημάτων. Απαιτούν τον μεσοπρόθεσμο σχεδιασμό σε βιώσιμες πολιτικές, παρέμβασης οργανικό κομμάτι των οποίων είναι η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας.

Βασικό στοιχείο επιτυχίας σχεδιασμού και υλοποίησης είναι η διασφάλιση της ελεύθερης πρόσβασης στην πληροφορία από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη (συμπεριλαμβανομένων και των ευπαθών κοινωνικών ομάδων) για τις δυνατότητες που υπάρχουν στην ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων και την επιτυχημένη δράση. Ελεύθερη πρόσβαση όμως σημαίνει ενημερωτικό υλικό σε απλή γλώσσα, οργανωμένα κέντρα ανάπτυξης κοινωνικής οικονομίας ανά Δήμο, ενεργή συνεργασία με τις δομές στήριξης, παραγωγή υλικού προσβάσιμου από όλους σε κομβικά σημεία επικοινωνίας (web sites Δήμων και ΝΑ). Η τυποποίηση όλου του πληροφοριακού υλικού που υπάρχει σήμερα στις δομές στήριξης

αποτελεί τη βάση στην οποία μπορούν να αναπτυχθούν ενέργειες επικοινωνίας και ευαισθητοποίησης, δημιουργώντας παράλληλα σταθερά σημεία αναφοράς για κάθε ενδιαφερόμενο.

Επίσης, οργανωμένη υποστήριξη των μέχρι σήμερα αποτελεσμάτων (και επιχειρήσεων) σημαίνει προώθηση περισσότερο των αποτελεσμάτων (και λιγότερο των προϊόντων αυτών), παρουσίαση των δυνατοτήτων που δημιουργούνται και ευαισθητοποίηση δημιουργίας νέων με διαφοροποιημένα από τα μέχρι σήμερα χαρακτηριστικά. Επίσης προώθηση σημαίνει και δικτύωση φορέων, και επιχειρήσεων μέσω των τοπικών φορέων, στην ανταλλαγή καλών πρακτικών, στην ανάπτυξη κοινής δράσης επιτυγχάνοντας έτσι πολλαπλά αποτελέσματα.

Στόχος είναι η ομαλή μετάβαση σε ένα νέο κύκλο οργανωμένων παρεμβάσεων, *με συνέχεια και οργανωμένες δομές (τοπικά), ενεργές συνεργασίες (στο εσωτερικό αλλά και το εξωτερικό), και επιστημονικό προσωπικό το οποίο θα έχει τη δυνατότητα εμπλοκής για την παροχή υποστήριξης σε συνεργασία με τις κοινωνικές δομές των ΟΤΑ, και τα στελέχη των δομών, δημιουργώντας ένα συνολικό και οργανωμένο πλαίσιο δράσης.*

ΟΙ δομές στήριξης κοινωνικής οικονομίας που δραστηριοποιούνται στην Κρήτη, θα πρέπει να αποτελούν τη δεξαμενή από την οποία οι ΟΤΑ θα έχουν τη δυνατότητα άντλησης αρχικών δεδομένων για την καλύτερη οργάνωση δομών τοπικά, ώστε να έχουν τη δυνατότητα διαμόρφωσης μιας οργανωμένης πρότασης απαντώντας στα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην περιοχή ευθύνης τους. Σημαντική παράμετρος είναι η ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικών ομάδων στο κοινωνικό και οικονομικό γίγνεσθαι, *με οργανωμένους όρους και με μια βήμα προς βήμα δομημένη διαδικασία διαβούλευσης.*

Κριτήριο επιτυχίας είναι: η επάρκεια των στελεχών, η ελεύθερη και χωρίς κόστος (χρόνου) πρόσβαση στην πληροφορία, οι οργανωμένες κοινωνικές δομές τοπικά. Είναι εξίσου σημαντικό τα αιρετά στελέχη να έχουν σαφή προσανατολισμό στις δυνατότητες που έχουν οι ΟΤΑ στον αποκεντρωμένο σχεδιασμό, διαθέτοντας επάρκεια μέσων και εργαλείων διαμορφώνοντας ένα δίκτυο συνεργασίας σε κάθε επίπεδο, σεβόμενοι τις ισορροπίες και δυναμική της αγοράς όπως αυτή διαμορφώνεται στην Κρήτη. Οι δυνατότητες σε αυτό το επίπεδο είναι εξαιρετικά μεγάλες, αποφέροντας πολλαπλά οφέλη στην κοινωνία και την τοπική ανάπτυξη.

Συνολικά, θα μπορούσε κανείς να πει ότι, προσανατολισμένα αιρετά στελέχη, οργανωμένες δομές, ελεύθερη και άμεση πρόσβαση στην πληροφορία (με τη δημιουργία όλων εκείνων των ενεργειών ευαισθητοποίησης , πληροφόρησης), ενεργή συνεργασία και δικτύωση καθώς και καταρτισμένα στελέχη αποτελούν τους παράγοντες επιτυχημένης διαμόρφωσης πολιτικών παρέμβασης οι οποίες απαντούν τοπικά στα ολοένα και διογκούμενα κοινωνικά προβλήματα τα οποία σήμερα αποτελούν τις προκλήσεις στις οποίες όλοι οι τοπικοί φορείς (ΟΤΑ, Περιφέρεια) καλούνται να απαντήσουν.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- EQUAL, Εθνικό Θεματικό Δίκτυο για την Ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας. Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων, Σεπτέμβριος 2005
- www.socialeconomy.gr
- Διακήρυξη για την Ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας
- Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση Τελική Έκθεση, Δεκέμβριος 2006
- Danuta Huebner, Πολιτική Αστικής Ανάπτυξης: Ανάγκη για Δημιουργικότητα, Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, Τριμηνιαία Πολιτική και Οικονομική Επιθεώρηση, τ. 4, Ιανουάριος 2007
- Response by the Social Enterprise Coalition to the Department of Work and Pensions Consultation: In work better off: Next steps to full employment, Ceri Jones, October 2007
- Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την Ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την προώθηση των συνεταιριστικών εταιριών στην Ευρώπη, COM(2004)18, Brussels, 2004
- Commission of European Communities, Draft consultation Paper, Cooperatives in Enterprise Europe, Brussels, 2001
- Horizons, Policy Research Initiative, Public Works and Government Services of Canada, Vol.8, number 2, 2006
- Co-operatives and the Social Economy, The Co-operatives Secretariat Government of Canada, 2006
- John Restakis, Defining Social Economy – The BC Context. Working paper prepared fore the BC Social Economy Roundtable, January 2006
- Thomas L. Friedman, "The Flat world", 2005
- Stathopoulou S. , Psaltopoulos D., SkurasD. Rural Entrepreneurship in Europe, A research framework and agenda, International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, Vol. 10, No.6, 2004
- ΤΣΟΜΠΑΝΟΓΛΟΥ Γ.Ο. Κοινωνική Οικονομία Κοινωνικό Κεφάλαιο Τοπική Ανάπτυξη μέσω καινοτόμων δράσεων, Παν/μιο Αιγαίου, Τμήμα Κοινωνιολογίας
- RAY COLLINS & RAINER SCHLÜTER, COOPERATIVES EUROPE: A future Social Partner? Key figures and representative ness of Cooperatives Europe &The role of Co-operatives in the Social dialogue, European Cooperative Convention, COOPERATIVES EUROPE: A future Social Partner, June 2007
- Jon Andreson, Cooperatives and Social Economy: Facing Environmental Challenge, Canadian Cooperative Association, October 2007

- Antonia Swinson, CE, Scottish Social Enterprise Coalition: A Business Planning, to developing a social enterprise, 2005
- Social Enterprise Unit, ONLINE Social Enterprise, www.socialenterprisemaq.co.uk
- Social Economy network, www.socialeconomynetwork.org
- Mark Pomerantz, AICP, MCRP Social Entrepreneurship in Northwest, A Presentation at the Coleman Symposium on Social Entrepreneurship, United States Association for Small Business and Entrepreneurship, Annual Conference January 22-26, 2003 Hilton Head, SC
- Mark Pomerantz, Expanding Access To Capital Networks The Seattle Social Investor Forums provide valuable lessons in building support for community-based nonprofits and their creative, entrepreneurial impulses, In Business Magazine March/April 2001, Page 25
- www.socialeconomybristol.org.uk
- JOHN BELL The Challenge of Acceptance: Identifying just what is "special" about the social economy. Paper presented at the 4th ISTR Conference "The Third Sector: For what and for whom", Dublin, July 2000
- Catherine Brennan, Anthony Mc Cashin, Social Policy Formulation and Voluntarism: A case study from the Republic of Ireland

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ. Ι ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ

**ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΟΥ:
ΘΕΡΜΟΚΟΙΤΙΔΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ
ΚΡΗΤΗ**

**ΕΠΩΝΥΜΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΣΥΜΠΡΑΞΗΣ:
ΚΡΗ.Κ.Ο.Σ. (ΚΡΗΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΜΠΡΑΞΗ)**

ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ

ΑΡΧΑΝΕΣ ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2006

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ**

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ &
Α.Π

**ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Κ.Π EQUAL**

**ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ
ΤΑΜΕΙΟ**

Σήμερα 2007, αφενός η ΚΟΙΝΩ.ΠΟΛΙΤΙ.Α. Κρήτης, Αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία που εδρεύει στις Αρχάνες, νόμιμα εκπροσωπούμενη από τον Πρόεδρο του Δ.Σ της, κων. Εμμανουήλ Αλεξάκη και αφετέρου ο Δήμος.....νόμιμα εκπροσωπούμενος από τον Δήμαρχο κων.....που εξουσιοδοτήθηκε προς τούτο με τη με αριθμό.....απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, συμφώνησαν και συναποδέχθηκαν τα παρακάτω:

Προοίμιο-Ιστορικό

Στη σύγχρονη μικτή οικονομία της παγκόσμιας αγοράς, αναπτύσσεται και αναδεικνύεται ολοένα και περισσότερο, μια μορφή συλλογικής οικονομικής δραστηριότητας, οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις. Χαρακτηριστικό στοιχείο της του Τρίτου τομέα της Οικονομίας είναι πως απαρτίζεται από επιχειρήσεις και εταιρείες οι οποίες βασίζονται στην έλλειψη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, στην ανεξαρτησία τους από τον ιδιωτικό όπως και από τον δημόσιο τομέα, στην αναζήτηση οργανωτικών μορφών με μεγαλύτερη συμμετοχή ή ακόμη στην παροχή υπηρεσίας στο κοινωνικό σύνολο. Ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο του Τρίτου τομέα είναι η «προσφορά» θέσεων εργασίας σε ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού. Η κοινωνική οικονομία αντιμετωπίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό μέσω της ενίσχυσης της απασχολησιμότητας άνεργων ατόμων, ιδιαίτερα εκείνων που ανήκουν σε μειονεκτούσες ομάδες του πληθυσμού (ανέργους, γυναίκες, Α.Μ.Ε.Α. κτλ).

Η Κοινωνική Οικονομία είναι ένας κλάδος που πέρα από τις «συμβατικές» οικονομικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες, περιλαμβάνει και άλλες οι οποίες απευθύνονται σε κοινωνικές ανάγκες και δύσκολα προσελκύουν την «προσοχή» του κεφαλαίου καθώς τις περισσότερες φορές δεν είναι οικονομικά ελκυστικές. Καλύπτει τομείς από τις κοινωνικές υπηρεσίες μέχρι τη φροντίδα για την υγεία, το περιβάλλον, την παιδεία και την έρευνα, από τις καλές τέχνες και τη θρησκεία μέχρι την παροχή νομικής υποστήριξης.

Πολλές από τις δραστηριότητες της Κοινωνικής Οικονομίας εν πρώτης δεν φαίνονται αποδοτικές ή δεν έχουν άμεσα και οφθαλμοφανή αποτελέσματα καθώς δεν ακολουθούν τη λογική του κέρδους. Ποιος όμως θα μπορούσε να αξιολογήσει οικονομικά μια υπηρεσία για την προστασία του περιβάλλοντος ή μια εθελοντική εργασία φύλαξης παιδιών για παράδειγμα. Ο Τρίτος τομέας παρέχει υπηρεσίες που είναι μακροπρόθεσμα επωφελείς και επικερδείς και καλύπτει συνάμα το έλλειμμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Πολιτικής ενός σύγχρονου Κράτους δικαίου. Τα στεγνά οικονομικά κριτήρια του σύγχρονου καπιταλισμού δεν είναι πάντοτε κατάλληλα για να εκτιμηθούν τα αποτελέσματα των υπηρεσιών και αγαθών της Κοινωνικής Οικονομίας.

Σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, η κοινωνική οικονομία έχει σε μεγάλο βαθμό αναπτυχθεί. Στην Ελλάδα, (παρά τη στήριξη της από την Ε.Ε που συμπεριλαμβάνει στα προγράμματά της σχετικές δράσεις) βρισκόμαστε σε αρχικά βήματα ανάπτυξης της και ακόμα και σήμερα η απρόσωπη δημόσια διοίκηση με την συχνά απaráδεκτη και απογοητευτική γραφειοκρατία της, αλλά και η σχετική άγνοια, τλαιπωρούν αρκετά τις όποιες προσπάθειες και τις στερούν από την στήριξη που χρειάζεται για να επιφέρουν τα θετικά τους πολλαπλασιαστικά σε όλη την τοπική κοινωνία και ευρύτερα.

Στην Κρήτη, για πρώτη φορά πραγματοποιήθηκε τα τελευταία χρόνια και συνεχίζει μια συστηματική προσπάθεια διερεύνησης, στήριξης και ανάπτυξης αυτού του τομέα της οικονομίας κυρίως στα πλαίσια της υλοποίησης της Κοινοτικής πρωτοβουλίας «EQUAL» I και II .

Οι Κοινωνικές επιχειρήσεις είναι συλλογικές επιχειρήσεις, δημιουργούνται δηλαδή από ομάδες ατόμων και μπορούν να συμμετέχουν σε αυτές εκτός από τα φυσικά πρόσωπα και φορείς. Αντικείμενό τους είναι κυρίως η παραγωγή διάφορων προϊόντων ή η προσφορά διάφορων υπηρεσιών. Βασικό

χαρακτηριστικό στοιχείο των Κοινωνικών επιχειρήσεων είναι η εκπλήρωση κοινωνικών στόχων. Τέτοιοι κοινωνικοί στόχοι είναι:

- Η δυνατότητα που δίνουν σε ανέργους και κυρίως σε άτομα που έχουν δύσκολη πρόσβαση στις κλασσικές αγορές εργασίας ή απειλούνται ή μαστίζονται από κοινωνικό αποκλεισμό , να μπουν και να παραμείνουν σταθερά στην αγορά εργασίας.
- Σε αρκετές περιπτώσεις καλύπτουν ανάγκες του κοινωνικού συνόλου με την παραγωγή ιδιαίτερα ποιοτικών προϊόντων και με την παροχή υπηρεσιών που δεν παρέχονται από άλλες κλασσικές επιχειρήσεις του ιδιωτικού ή του δημόσιου τομέα.
- Βασικός στόχος τους δεν είναι η δημιουργία υπεραξίας αλλά σταθερής απασχόλησης και μέσου μεροκάματου ή μισθού για τους συμμετέχοντες και σε αρκετές περιπτώσεις τα τυχόν κέρδη επαναεπενδύονται στην επιχείρηση η και αξιοποιούνται για να πολλαπλασιαστούν τα κοινωνικά οφέλη για την τοπική κοινωνία.
- Η επιχειρηματική τους δραστηριότητα, ενεργοποιεί επί της ουσίας και στηρίζει την τοπική ανάπτυξη. Έτσι η Τοπική Αυτοδιοίκηση αλλά και οι άλλοι τοπικοί φορείς έχουν συνολικό όφελος από τη λειτουργία τους άρα και πραγματική υποχρέωση να στηρίζουν αυτές τις επιχειρήσεις. Εξάλλου και το νέο θεσμικό πλαίσιο για την Τοπική Αυτοδιοίκηση (Ν. 3463/8 Ιουνίου 2006-ΦΕΚ Α 114) αναφέρει στο βασικό άρθρο του 75 «αρμοδιότητες των ΟΤΑ» (στην δ κατηγορία αυτών –τομέας Απασχόλησης παρ.1,2, 3 καθώς και στην ε κατηγορία –τομέας Κοινωνικής προστασίας και Αλληλεγγύης παρ. 1-6) περιγραφικά την υποχρέωση των ΟΤΑ να προωθούν, να ενισχύουν, να υλοποιούν και να συμμετέχουν σε προγράμματα, δράσεις και πρωτοβουλίες για την εφαρμογή και ανάπτυξη πολιτικών και πρακτικών προώθησης της απασχόλησης και κοινωνικής ενσωμάτωσης διαφόρων κατηγοριών ανέργων , προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερες τοπικές τους ανάγκες και ιδίως δράσεων που σκοπεύουν στην ιδιαίτερη μέριμνα και υποστήριξη σχετικών ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Η σημαντικότερη πλευρά στήριξης της γυναικείας απασχόλησης και καταπολέμησης της ανεργίας στα πλαίσια της Κοινωνικής Οικονομίας, αποτελούν σήμερα οι συνεταιρισμοί και κυρίως οι Γυναικείοι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί. Οι σκοποί ειδικά των αγροτικών γυναικείων συνεταιρισμών στην πλειοψηφία τους αφορούν στην αγροτική βιοτεχνία και οικοτεχνία, στην ίδρυση και λειτουργία παραδοσιακών καφενείων, χώρων εστίασης, εστιατορίων, στη δημιουργία και λειτουργία καταλυμάτων και άλλων μορφών υπηρεσιών, οικότουρισμού, αγροτουρισμού κ.α.

Ο τομέας αυτός, με προσεχτικά πλέον βήματα, με στήριξη και κυρίως με σταθερή επιμονή απλοποίησης των γραφειοκρατικών και των πραγματικών δυσκολιών στην πράξη, έχει και άμεσα αλλά και μακροπρόθεσμα μεγάλες δυνατότητες και οφέλη να αποδώσει τόσο στις ίδιες τις εργαζόμενες όσο και στην ανάπτυξη της τοπική οικονομίας, με έμφαση στην ενδογενή αειφόρο ανάπτυξη που είναι πάντα και σταθερά προσανατολισμένη στην ουσιαστική βελτίωση του επιπέδου ζωής των ανθρώπων και όχι στη στυγνή εκμετάλλευση τους.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ-ΔΙΑΡΚΕΙΑ-ΔΡΑΣΕΙΣ

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, οι συμβαλλόμενοι αποφάσισαν και συνυπέγραψαν την παρούσα συμφωνία με στόχο την από κοινού προώθηση και στήριξη των κοινωνικών επιχειρήσεων της περιοχής και ιδιαίτερα τη στήριξη του υφιστάμενου.....

Η παραπάνω αναφερόμενη στήριξη από τον Δήμο στα πλαίσια του παρόντος αναφέρεται ειδικότερα σήμερα και σε :

1) Αγορά των προϊόντων και σχετικών υπηρεσιών του..... στα πλαίσια των όποιων εκδηλώσεων ή δεξιώσεων του Δήμου για μία τετραετία με δυνατότητα περαιτέρω παράτασης του χρονικού αυτού διαστήματος .

2) Παραχώρηση σταθερού μικρού χώρου στο δημοτικό κατάστημα καθώς και χώρου εκτός αυτού, δηλαδή του.....για την έκθεση των προϊόντων του

3) Συμμετοχή , αναφοράς στην ιστοσελίδα του Δήμου και παρουσίασης τουμε στόχο την προώθηση των προϊόντων και υπηρεσιών του και μέσω του διαδικτύου.

4) Στήριξη της λειτουργίας τουαπό τις σχετικές υπηρεσίες του Δήμου.

5) Συμμετοχή του.....ως συνεργαζόμενου εταίρου του Δήμου σε τυχόν προωθούμενα σχετικά προγράμματα και πρωτοβουλίες, τοπικά, περιφερειακά , εθνικά και κοινοτικά που θα υποβληθούν ή θα γίνουν με πρωτοβουλία του Δήμου.

Αρμόδιος για την όποια αναγκαία επαφή συνεργασίας των δύο συμβαλλόμενων φορέων και του..... καθώς και λύσης τυχόν προβλημάτων στα πλαίσια υλοποίησης της παρούσας συμφωνίας ορίζεται από τον Δήμο, ο Αντιδήμαρχος....., από την ΚΟΙΝΩ.ΠΟΛΙΤΙ.Α Κρήτης ο.....και από τον..... η.....

Η παρούσα συμφωνία θα λειτουργήσει ως πιλοτικό πρόγραμμα στήριξης της Κοινωνικής Οικονομίας της περιοχής και μπορεί με ομόφωνη απόφαση των συμβαλλομένων, να διευρυνθεί και με άλλους φορείς και δράσεις. Τυχόν άλλες, η επί μέρους συμφωνίες, συμβάσεις, χρονοδιαγράμματα κ.λ.π που τυχόν θα υπογραφούν από τους συμβαλλόμενους, θα επισυνάπτονται στην παρούσα αποτελώντας αναπόσπαστα τμήματα αυτής της αρχικής συμφωνίας «πλαίσιου».

ΟΙ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΟΙ

Για τον Δήμο

Για την ΚΟΙΝΩ.ΠΟΛΙΤΙ.Α Κρήτης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Αρ. Ερωτηματολογίου/ημερομηνία	
Ατομο Επικοινωνίας	
Επωνυμία Γυναικείου Συν/σμού	

1. Έτος ίδρυσης

2. Είναι ακόμα σε λειτουργία?

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

3. Αν όχι γιατί διεκόπη η λειτουργία?

4. Μετά από πόσο διάστημα λειτουργίας ο Συνεταιρισμός έκλεισε?

5. Για ποιους λόγους έκλεισε?

Οικονομικοί λόγοι	
Προβλήματα ομάδας	
Προβλήματα προϊόντος	
Προβλήματα με τα μέλη (ασυνέπεια αποχώρηση μελών)	
Άλλο (τι)	

6. Πιστεύετε πως είχε τη στήριξη που έπρεπε ο Γ.Σ?

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

11. Οι κτιριακές εγκαταστάσεις είναι

Ιδιόκτητες	
Μισθωμένες	
Ύψος ενοικίου	

10^A Επιδοτείστε για την καταβολή του ενοικίου?

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

12. Έτος απόκτησης εξοπλισμού.

13. Με ποιο τρόπο αποκτήθηκε ο εξοπλισμός?

Πρόγραμμα	%
Ίδια κεφάλαια	%
Άλλο	

13. Υπάρχει Η/Υ?

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

14. Έχετε Internet πρόσβαση / email/web site?

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

15. Κατατάξτε (1 όχι σοβαρό – 5 αξεπέραστο) τα προβλήματα τα οποία σήμερα ο ΓΣ αντιμετωπίζει και τα οποία σχετίζονται με:

ΕΙΔΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	Περιγραφή	Κριτήριο σοβαρότητας προβλήματος
εξοπλισμός (περιγραφή)		
οικονομικό πρόβλημα (περιγραφή)		
Αποδοχή από τοπική κοινωνία		
Εσωτερικά προβλήματα		
ανταγωνισμός (περιγραφή)		
Κατάρτιση		
Υποδομές		
Άλλο (τι?)		

16. Ο Γυναικείος Συνεταιρισμός στηρίχθηκε από το Δήμο?

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

16^α. Αν ναι, συνεχίζει να στηρίζει και με ποιο τρόπο?

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

16β . Αν όχι γιατί?

--

17. Γνωρίζετε αν υπάρχουν συναφείς προς το αντικείμενο δραστηριότητας σας επιχειρήσεις στην περιοχή?

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

18. Σε ποια σημεία διακινούνται σήμερα τα προϊόντα σας?

ΣΗΜΕΙΟ ΠΩΛΗΣΗΣ	Κατανομή τζίρου
Super market	
Καταστήματα Ηρακλείου	
Εκτός Ηρακλείου (στην περιοχή του Δήμου)	
Σε εκδηλώσεις	
Παραγγελίες	
Εκτός Κρήτης (που?)	
Εκτός Ελλάδας (που?)	
Άλλο (τι?)	

19. Ποιοι θεωρείτε ότι είναι οι τρεις κύριες αιτίες για τις οποίες προτιμούνται τα προϊόντα του Γυναικείου Συνεταιρισμού σας? (1-3)

ΑΙΤΙΕΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΗΣ	
Παραδοσιακά	
Εύγευστα – αυθεντικά	
Φθηνά	
Ακριβά	
Μοναδικά	
Επειδή μας γνωρίζουν	
Επειδή μας εμπιστεύονται	
Έχουν ελκυστική συσκευασία	
Υψηλή ποιότητα	
Άλλο (τι?)	

20. Θα θέλαμε να μας περιγράψετε τους κύριους ανταγωνιστές του ΓΣ στην αγορά στην οποία δραστηριοποιείστε

21. Συμμετέχει ο ΓΣ σε εκδηλώσεις που γίνονται στο Δήμο?

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

22. Είστε ικανοποιημένες από τη συνεργασία που έχετε με το Δήμο και το Δήμαρχο?

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

a. Αν ναι γιατί?

--

b. Αν όχι γιατί?

--

23. Πώς θα θέλατε ο Γ.Σ. να εξελίσσετε κατά την επόμενη τριετία?

--

Σας Ευχαριστώ
ΤΕΛΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ

